

9 771855 874009

JERNEJ ŠUGMAN = KRALJ UBU

**Česa
takega
še nisem
počel**

**MLADEN DOLAR,
INTERVJU**

**SLOVENŠČINA
NA SPLETU**

**ALEJANDRO ARAVENA,
ARHITEKT**

**MAGNIFICO,
PETDESETLETNIK**

**KATJA PERAT,
KOLUMNA**

**Ostal je le splošni
in slabo
artikulirani gnev**

**Demokratizacija
ali onečaščenje
jezika?**

**Polovica
dobre
hiše**

**Ključ je v tem,
da držiš
konstanten tempo**

**Zadrega
iz druge
roke**

ŽIVLJENJE DR. FRANCETA BUČARJA SKOZI OČI DELOVEGA NOVINARJA ALIJA ŽERDINA.

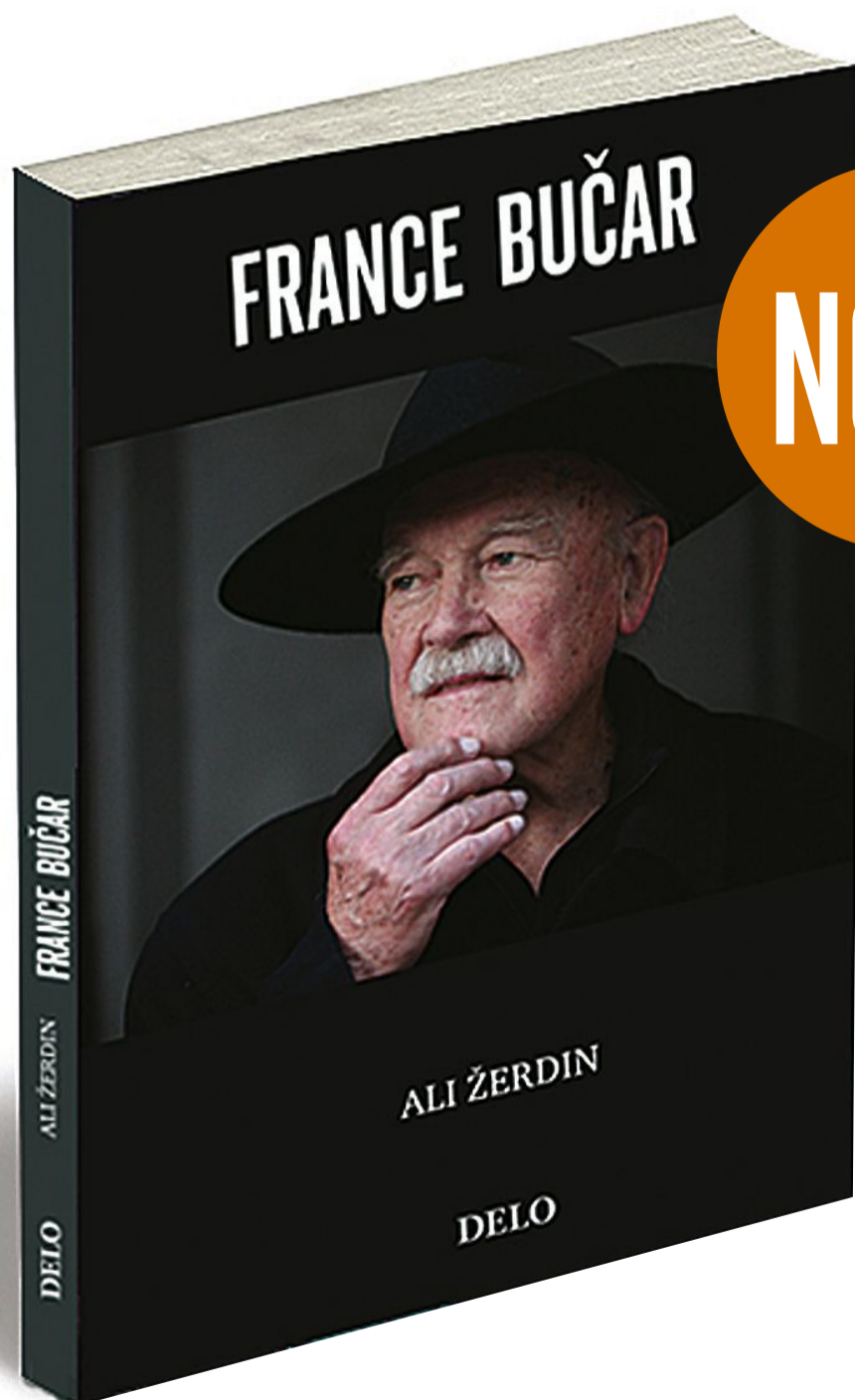
»Jabolko je gnilo,« se je prefektu pritožil dijak Škofovih zavodov.

»Ti nisi nič boljši,« mu je odgovoril prefekt.

Impulzivni dijak je jabolko vrgel v prefekta. Uspešno ga je zadel v hrbet.

Dijaku je bilo ime France. Pisal se je Bučar. France Bučar iz Bohinjske Bistrice.

(izsek iz knjige France Bučar)

NOVO

DELO

14,90 EUR*

Delo d.o.o., Dunajska 5, SI 1505 Ljubljana, 592804

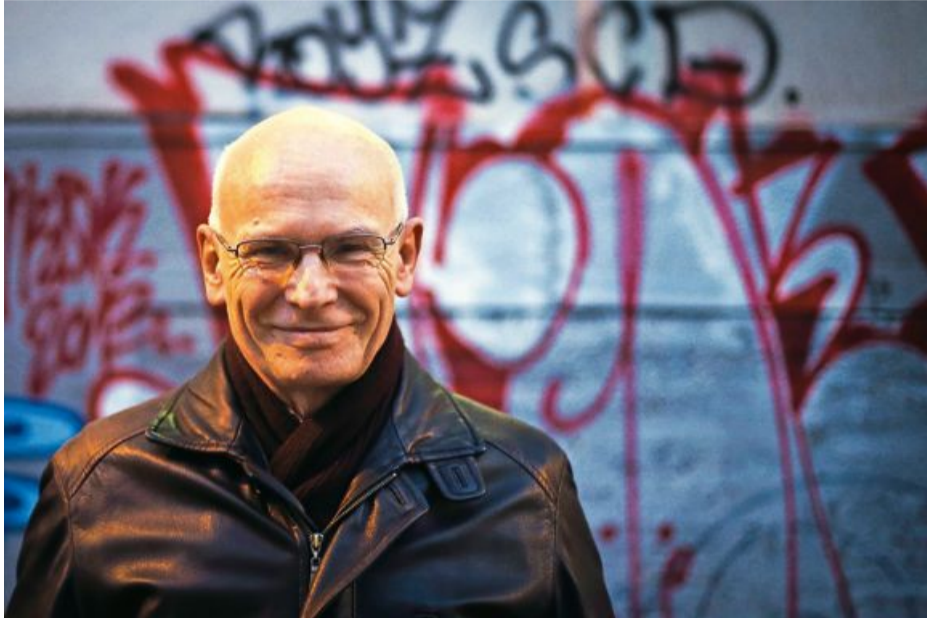
Za dodatne informacije in naročila nam pišite na narocnine@delo.si
oziroma pokličite na brezplačno številko **080 11 99**.

* Stroški pošiljanja niso vključeni v ceno in znašajo 4,37 EUR za Slovenijo. Ponudba velja do 15. 12. 2016 oziroma do razprodaje zalog.

4-5 DOM IN SVET

6 DIALOGI

OSTAL JE LE SPLOŠNI IN SLABO ARTIKULIRANI GNEV

Mladen Dolar (1951) je filozof, ki ga zanimata predvsem teoretska psihoanaliza in nemška klasična filozofija. Tokrat pa se je z **Anejem Korsiko** in **Matejem Klaričem** pogovarjal o finančni krizi, krizi levice, stanju političnega duha v Sloveniji, begunski krizi in o tem, kaj vse to pomeni za prihodnost.

8 DILEME

TABORIŠČE S PETIMI ZVEZDICAMI

Približno štirideset kilometrov od jordanske prestolnice Aman, sredi puščave, daleč od oči, stoji posebno taborišče za sirske begunce. Za, kot piše **Gregor Inkret**, begunce s posebnim statusom.

10 PROBLEMI

DEMOKRATIZACIJA ALI ONEČAŠČENJE JEZIKA?

Pisana beseda še nikoli ni bila tako trdno na prestolu kot danes. Ampak seveda ne gre za književnost in znanstvene raziskave in ostale privzdignjene in poglobljene tekste, temveč za zabaven preobrat: kar se je včasih govorilo, se danes piše. SMS, WhatsApp, Snapchat, Twitter ... so orodja, ki jih uporabljamo pri dogovarjanju o najbolj vsakdanjih rečeh. In potem rečemo, da smo se z nekom »pogovarjali«, čeprav smo si samo dopisovali. Splet in njegova družbena omrežja so, pravi **Agata Tomažič**, postali velikanski peskovnik za raziskovalce vseh vrst, tudi jezikoslovce.

RADAR

12 VŠTOP V RAZKOŠNO OBICAJNOST

Prav na dan izida te številke *Pogledov* bodo, ob zvokih posebej za to priložnost napisane skladbe Draga Ivanuše, odprli temeljito prenovljeno Narodno galerijo. Po novem naj bi bila, piše **Vladimir P. Štefanec**, ta končno takšna, kot je za tako reprezentativno kulturno institucijo primerno.

13 ČESA TAKEGA ŠE NISEM POČEL

30. januarja bo v SNG Drama Ljubljana premiera *Kralja Ubuja* Alfreda Jarryja v režiji Jerneja Lorencija. Kompilacija absurda, ludizma in groteske izrisuje figuro razvratnega in oblastniškega kralja. Z naslovno vlogo se je spoprijel Jernej Šugman, z njim v pogovoru pa **Zala Dobovšek**.

14 MLADE GENERACIJE V SVETU POMNOŽENIH PODOB

Če je bilo pri domačih ponudnikih avdiovizualnih vsebin še do nedavnega težko najti izdelke, ki bi bili primerni za mlade generacije, je danes položaj občutno drugačen. Ponudba, je prepričan **Denis Valič**, je res obsežna, še veliko bolj pa razveseljuje dejstvo, da se za nagovor teh generacij odloča tudi vse več domačih filmskih ustvarjalcev.

15 TESNA KOŽA

Jung je Korejec, ki ne zna korejsko, zna pa risati. Lani decembra smo tako pri Društvu za oživiljanje zgodbe 2 koluta dobili še zadnji del trilogije *Medena koža*, v kateri nam avtor nadvse iskreno in brez olepševanja oriše svojo biografijo posvojenega korejskega otroka. Rezultat je preveril **Iztok Sitar**.

16 POLOVICA DOBRE HIŠE

Letošnji Pritzkerjev nagajenec je postal 48-letni čilski arhitekt Alejandro Aravena, čigar delo je pod drobnogled vzela **Janja Brodar**.

18 REPORTAŽA

SPREHOD PO JAZZOVSKI PRIHODNOSTI

»Svetujemo vam, da k nam pridete vsaj uro pred koncertom, ki ga želite videti, a kljub novinarski akreditaciji vam ne moremo zagotoviti, da boste v klub tudi vstopili,« je **Tini Lešničar** prijazno razložila gospodična v newyorškem Zinc baru. Da se je izteklo več kot zgolj v redu, potrjuje reportaža z Winter Jazz Festivala.

20 DEJANJE

KLJUČ JE V TEM, DA DRŽIŠ KONSTANTEN TEMPO

Če kdo, potem je Magnifico zabavljač, ki je dokazal, da z lahkoto kljubuje času. Ne nazadnje tudi zato, ker domače, v zadnjem času pa vedno bolj tudi tuje poslušalstvo v številnih žanrskih glasbenih pojavih nagovarja že skoraj tri desetletja. Pa še nekaj: pred kratkim je dočkal abrahama. Da je v še kako dobri formi, razkriva pogovor z **Juretom Aleksičem**.

22 KRITIKA

KNJIGA: Jevgenij Vodolazkin: Laurus (Miha Javornik)

KNJIGA: Mirana Likar: Glasovi (Diana Pungeršič)

KNJIGA: Milan Dekleva: Telo iz črk. Roman o Almi (Tina Vrščaj)

24 PERSPEKTIVE

KATJA PERAT: Zadrega iz druge roke

NASLOVNICA

JERNEJ ŠUGMAN V NASLOVNI VLOGI DRAME ALFREDA JARRYJA, KRALJ UBU, KI BO V SNG DRAMA LJUBLJANA PREMIERNO UPRIZORJENA ZADNJO JANUARSKO SOBOTO.

Foto: Peter Uhan/SNG Drama Ljubljana.

pogledi

štirinajstdnevnik za umetnost, kulturo in družbo
izhaja vsako drugo in četrto sredo v mesecu

Pogledi ISSN 1855-8747
Leto 7, številka 2

ODGOVORNI UREDNIK: Andrej Jaklič
NAMESTNICA ODGOVORNEGA UREDNIKA:
Agata Tomažič
LEKTORICA, REDAKTORICA: Eva Vrbnjak
TEHNIČNI UREDNIK: Matej Brajnik
OBLIKOVNA ZASNOVA: Ermin Mededović
OBLIKOVANJE GLAVE ČASOPISA: Matevž Medja
NASLOV UREDNIŠTVA
Pogledi, Dunajska 5, 1000 Ljubljana
T: 01/4737 290
F: 01/4737 301
E: pogledi@delo.si
S: www.pogledi.si

IZDAJATELJ: Delo d.o.o., Dunajska 5, Ljubljana
GLAVNA DIREKTORICA: Irma Gubanec
NAROČNINE IN REKLAMACIJE:
T: 080/11 99, 01/4737 600, E: narocnine@delo.si
DIREKTORICA TRŽENJA
Dragica Grilj, T: 01/47 37 463, F: 01/47 37 504,
E: dragica.grilj@delo.si
Oglasno trženje, Dunajska 5, Ljubljana:
T: 01/47 37 501, F: 01/47 37 511, E: oglasi@delo.si
DIREKTORICA MARKETINGA
Dolores Podbevšek Plemeniti, T: 01/47 37 580,
F: 01/47 37 406, E: dolores.plemeniti@delo.si
ČASOPISNI ARHIV
T: 01/47 37 372, e-pošta: dokumentacija@delo.si
TISK: Delo d.o.o., Dunajska 5, Ljubljana, Tiskarsko središče
ŠTEVILO NATISNjenih izvodov: 6000

Vse pravice so pridržane. Ponatis celote ali posameznih delov na katerem koli mediju je dovoljen samo s predhodnim pisnim dovoljenjem izdajatelja in navedbo vira.

Mestna občina
Ljubljana

REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA KULTURO

Pogleda sofinancirata Mestna občina Ljubljana in Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije. Pogledi so začeli izhajati 7. aprila 2010 v okviru projekta Ljubljana – svetovna prestolnica knjige 2010.

Časopis Pogledi izhaja dvakrat mesečno, julija, avgusta in decembra pa enkrat mesečno dvojna številka. Letna naročnina s 25-odstotnim naročniškim popustom je 49,35 EUR z DDV, za naročnike Dela in Nedela s 40-odstotnim naročniškim popustom pa 39,47 EUR z DDV. V naročnino je vključena dostava na dom na območju Slovenije. Letna naročnina za tujino zajema naročnino in pripadajočo poštnino. Odpovedi naročnine sprejemamo samo v pisni obliki; odpovedi, prejete do 25. v mesecu, upoštevamo ob koncu meseca oz. ob koncu obdobja, za katero je plačana naročnina. Cenik in splošni pogoji za naročnike so objavljeni na www.etratika.delo.si.

Papir vrača udarec

Takole pravijo poznavalci: leto 2016 bo leto papirja. E-knjige se bodo zavele svoje kratkega (čeprav boja neomejenega) roka trajanja in dejstva, da v roko enostavno bolj »sede« dobri stari papir s potiskanimi stranmi kot hladen elektronski ekran.

Dejstvo je, da prodaja naslovov e-knjig v Združenih državah pada že od začetka prejšnjega leta, sočasno pa se povečuje prodaja tiskanih knjig v neodvisnih knjigarnah. Prav tako se povečujejo skladišča in prodajni prostori največjih knjižnih prodajnih storitev.

Tiskane knjige so, potrjujejo rezultati raziskave podjetja Pew Research Centre, v segmentu knjižnih naslovov za odrasle še vedno najpriljubljenejši format. Trg bralnikov stagnira, zmanjšujejo ga tudi sorodne tehnologije, predvsem pametni telefoni in tablice.

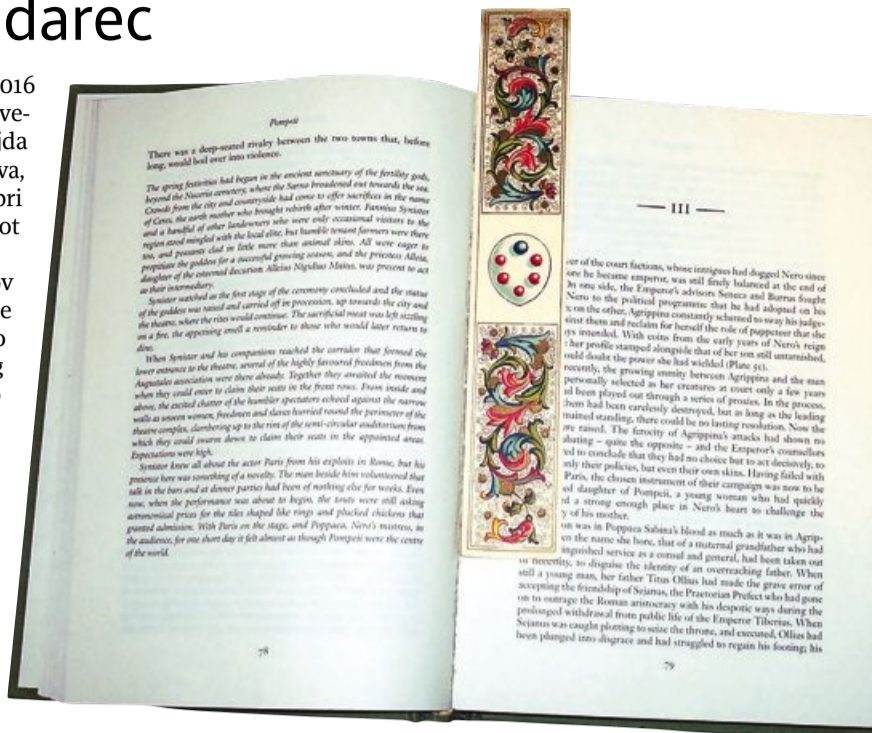
Večina industrije se posledično strinja, da gre v primeru e-bralnikov oziroma spletnega založništva prej za komplementarno dejavnost kot za medij, ki bo tiskani knjižni produkciji prevzel primat. To potrjuje tudi raziskava Univerze iz Washingtona, opravljena pri 400 študentih, rojenih v zadnjem tisočletju. Presenetljivih 92 odstotkov jih prednost daje tiskanim in ne elektronskim medijem.

Podobno je tudi v Evropi. Angleška veriga knjigarn Waterstones je zaradi zmanjšane povpraševanja lani prenehala s prodajo bralnika Kindle. Že leto pred tem je največje svetovno založniško podjetje Pearson podjetju Barnes&Noble nazaj prodalo tretjinski delež skupnega podjetja, ki je izdelovalo bralnik Nook.

Kljub temu še ni mogoče govoriti o zatonu digitalnega založništva. Velika večina v samozaložbi izdanih naslovov je

odvisnih od prodaje v digitalni obliki. Povečuje se tudi prodaja klasikov, otroške literature, vedno večjo odvisnost od digitalnega medija je zaznati na področju žanrske literature, ljubezenskih in kriminalnih romanov.

Rast celotnega založniškega segmenta je dokaz, da v industriji ne bo prišlo do podobne krize, kot jo je s spremembo formatov oziroma novih medijev doživela glasbena industrija, piše *Monocle*. Zadovoljstvo prinaša tudi rast azijskega, predvsem kitajskega trga. Slednji založnikom predstavlja drugi največji trg glede na dobičkonosnost, večino prihodkov pa ustvarijo s prodajo tiskanih, ne elektronskih knjižnih naslovov. Azijski trg je tudi vodilni po številu na novo odprtih knjigarn in količini prostora, namenjenega prodaji tiskanih knjig. **A. J.**

Ko je bilo zbirateljstvo še strast

Ob koncu lanskega leta je bil na filmskem festivalu Tribeca premierno prikazan dokumentarec *Peggy Guggenheim: Art Addict*, portret ene največjih zbirateljic sodobne umetnosti. Dokumentarec predstavi življenje in delo Peggy Guggenheim (umrla je leta 1979), pa tudi, kako močno se je spremenila narava zbirateljstva umetnin.

Gospa Guggenheim je svojo kariero zbirateljice začela v Parizu, kamor ji je v starosti 21 let uspelo priti s pomočjo pol milijona dolarjev težke dediščine. V takratni evropski metropoli je imela priložnost spoznati Samuela Becketta, spati in ljubiti se z umetnikom Constantinom Brancusijem, Marcela Duchampa pa tako očarati, da je postal njen osebni svetovalec za umetnost.

V času nemške okupacije ji je iz Francije uspelo prethotapiti za več kot 40.000 dolarjev umetnin. Sebe je razumela kot »babico« abstraktnega ekspresionizma, čeprav je bil slikar Piet Mondrian prvi, ki je v začetku štiridesetih let prejšnjega stoletja prepoznal genij slikarja Jacksona Pollocka.

Pollockova dela je njena galerija, newyorška Art of This Century, na začetku prodajala za 200 do 600 dolarjev, danes pa je zgodba njene fundacije (ki nosi isto ime kot ustanoviteljica) bistveno drugačna. 326 del zbirke, shranjenih v

depojih galerije v Benetkah, je po besedah galerista Larryja Gagosiana vrednih na stotine milijone dolarjev.

Res pa je, da so tudi razmere na umetnostnem trgu bistveno drugačne kot v času prvih zbirateljskih korakov Peggy Guggenheim. Globalizacija, finančne olajšave in privlačnost, ki jo ustvarjajo umetnine, so ključni razlogi, da je povpraševanje po umetninah, posebno tistih, nastalih po drugi svetovni vojni, večje kot kadarkoli. Primer: leta 2006 je bilo delo Jacksona Pollocka medijskemu mogotcu Davidu Geffenu prodano za 140 milijonov dolarjev. Danes je vrednost dela vsaj 200 milijonov dolarjev.

Ključna razlika, ki vzpostavlja tako velik razkorak v vrednosti umetnin, je ta, da je bilo nekoč zbirateljstvo stvar strasti, ljubezni do umetnosti, danes pa gre zgolj za sofisticirano obliko povečevanja vrednosti, torej za dobiček. Od katerega ima javnost, ki naj bi ji bila umetnost namenjena, vedno manj, saj večina na novo prodanih del pristane v rokah zasebnih zbirateljev. Kar pomeni, da prodana umetnina z novim kupcem izgine izpred oči zainteresirane javnosti, postane fantomska. Edino, kar jo ohranja pri »življenju«, je njena ponovno dosežena rekordna vrednost.

Drži, da je bila Peggy Guggenheim tudi sama del takratne finančne elite in je ves čas zbirala oziroma kupovala umetnine, ki so sodile v (naj) višji finančni razred. Razlika pa je bila v tem, da je šlo še vedno predvsem za zbiranje, ne za kopičenje »finančnih instrumentov«. Kar pomeni, da je zbirka nastajala z namenom, da si jo bo nekdaj pozneje tudi ogledal. Na primer 400.000 ljudi na leto v izpostavi njene beneškega muzeja.

Današnji zbiralci so le redko medijsko izpostavljeni. Večina nakupov je opravljenih anonimno, brez ambicije predstaviti kolekcij javnosti. Če pa do njih že pride, gre le redko za zbirke, iz katerih bi bilo mogoče razbrati okus zbiratelja in njegove estetske preference. Prej kot to gre za predstavljanje nečesa, kar na trgu išče novega kupca. Izdelka, kot piše *New York Times*, ki mora v dobro industrije umetnosti čim prej zamenjati lastnika. **A. J.**

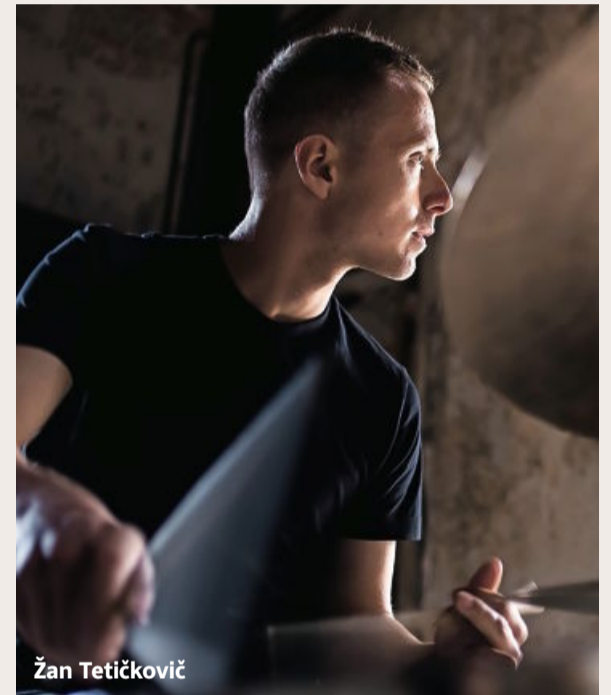

Peggy Guggenheim

Prvih 5 ...

ŽAN TETIČKOVIČ – THE PORT OF LIFE

Žan Tetičkovič (1991) je slovenski tolkaec, skladatelj in aranžer. Večinoma deluje v jazzovski meki, New Yorku, kjer je tudi končal šolanje na The New School For Jazz and Contemporary Music. Zadnja leta skorajda redno dobiva prestižne nagrade, vmes pa soustanavlja številne projekte tako v drugi (ZDA) kot prvi domovini (Sloveniji). Eden takšnih bo na ogled v Kinu Šiška. *Port of Life* je naslov njegove suite, ki jo bo skupaj z domačimi in tujimi sodelavci predstavil prvega februarja. Projekt je navdahnjen z dogajanjem na otočku Ellis Island, ki leži ob južnem delu Manhattna in je bil med letoma 1892 in 1954 vstopna točka prišlekov z vsega sveta. Bil je nekakšen »začetek talilnega lonca kultur«, ki je, kar se glasbenega izročila

Žan Tetičkovič

tiče, najmočnejše vplival na stilski preporod jazzovske glasbe, znotraj katere danes ustvarja Tetičkovič. *Port of Life* sestavlja šeststavsna suita *Acculturation Suite*, objemata jo razpolovljena dela naslovne skladbe *Port of Life*, z njo pa želi Tetičkovič podati lastno izklužno vstopa in življenja v eni največjih svetovnih metropol. Interpretirala jo bo naslednja zasedba: Žan Tetičkovič – bobni, kompozicija; Myles Sloniker – bas; Marko Črnčec – klavir; Jani Moder – kitara; Lenart Krečič – saksofoni; Tomaž Gajšt – trobenta; Matija Krečič in Janus Atelier kvartet – godala.

Ob 20. uri v Katedrali.

PREŠERNOV DAN NA LJUBLJANSKEM GRADU

Osrednji kulturni praznik bo Ljubljanski grad praznoval delovno. Na ta dan si bo mogoče brezplačno ogledati stalne razstave, prostore samega gradu, se povzpeti na Razgledni stolp, hkrati pa si ogledati še Virtualni grad. Prostori bodo ves dan dostopni brezplačno, organizirani so tudi vodeni ogledi. Po Ljubljanskem gradu se bo mogoče z vodičem sprehoditi ob 11. in 16. uri, po razstavi Slovenska zgodovina ob 14. uri, Časovni stroj bo deloval ob 13. in 15. uri, razstavo Lutkovnega muzeja pa si bo s pomočjo strokovnega vodstva mogoče ogledati ob 12. in 17. uri.

Leonardo DiCaprio

... prihodnjih 14 dni

ŠEKIJEVA ŠUNKICA ALI HAMLET PO SLOVENSKO

Naslov projekta je takšen, da si ga lahko izmisli zgolj Andrej Rozman - Roza. In si ga tudi je, saj gre za projekt, ki si ga bo 5. in 6. ter 19. februarja v okviru celoletnega festivala *Shakespeare za vedno* mogoče ogledati v Klubu Cankarjevega doma. Roza se pod projekt podpisuje kot

Andrej
Rozman -
Roza

avtor, režiser in igralec, tematika pa je, seveda, Shakespeare, natančneje Hamlet. S to razliko, da se zgodba dogaja v današnjem času (in prostoru), zato pa se v njej še vedno pojavlja duh, brez Hamleta pa tudi ne gre. Po poklicu pa je klovn, ki, kolikor mu čas in delo dopuščata, išče še razloge za razkroj družbe ... Poleg Roze bo na odru še spremljevalni glasbenik, Goran Završnik. In to vedno ob 20.00 uri.

DAMIR AVDIČ

... alias bosanski psiho alias pevec, kitarist, pesnik, kantavtor, igralec, pisec in mislec, vse v eni osebi. Mojster performansa in ostrih kitarskih rifov ter še ostrejših besedil po izkušnji s slovenskim birokratskim strojem prihaja v Gala Halo na Metelkovi. Za njegov družbeno angažirani

Damir Avdič

opus je, kar se koncertov tiče, vedno pravi čas, torej boljše enostavno ne more biti. Pred koncertom in po njem bo usklajeno z Avdičevimi toni plošče sukal BIGor, dogodek pa se bo odvil v petek, 29. januarja, ob 22. uri.

POVRATNIK

28. februarja na platna številnih domačih kinematografov prihaja eno najbolj pričakovanih del letošnje zime. *Povratnik* (The Revenant), film posnet po resničnih dogodkih, prikazuje zgodbo o preživetju ter moči človeške odločnosti. Raziskovalca ameriške divjine napade medved, kolegi ga prepustijo smrti ... junak preživi in, tako pač gre, nastopi čas za maščevanje. V glavni vlogi nastopa hollywoodska »kura« za valjenje zlatih jajc, Leonardo DiCaprio, režiser, producent in scenarist je Alejandro G. Iñárritu (režiser z oskarji nagrajene drame *Birdman*). *Povratnik* je že lastnik treh zlatih globusov, ima pa tudi kar 12 nominacij za oskarja.

Dejanska konkretna ekonomska in socialna integracija beguncev ni mogoča brez precej radikalnih sprememb ekonomskega in socialnega sistema. Ker levica nima moči za te spremembe, je v neprijetni, celo nemogoči situaciji.

Sociolog
dr. Primož
Krašovec v Mladini
(22. 1. 2015) o
možnih
rešitvah
begunske
krize.

Vizije jutrišnjega življenja

Savages

V trenutku, ko so glasbeni mediji – praviloma tisti, ki stavijo predvsem na indie glasbo – odkrili londonski ženski kvartet Savages, so se v en glas začeli sklicevati na zapuščino Siouxsie And The Banshees. Večina tistih, ki so skušnjavi primerjanja podlegli že zgodaj, se je pozneje poskušala izvleči še s PJ Harvey. Dejstvo pa je, da so bili tisti, ki so v drveči godbi Savages slišali nekaj, kar jih je spominjalo tako na Siouxsie And The Banshees kot PJ Harvey in Patti Smith, v svojih primerjavah enostavno – prehitri.

Zato pa so tisti resnično modri in poslovno najspretnější prišli iz neodvisne založniške hiše Matador, saj so pred vsemi in vsem na obeh skupino vzeli pod svoje okrilje. Zadovoljstvo nad sodelovanjem so nadgradili z napovedjo, da bo (in je tudi bil) *Silence Yourself*, prvenec skupine Savages, objavljen v spomladanskem času leta 2013. In to le nekaj mesecev po podpisu pogodbe, saj je bila skupina že od leta ustanovitve (2011) v stanju permanentne pripravljenosti. Za vstop v studio, da ne bo pomote.

Ko je album *Silence Yourself* izšel, ni nihče več tako zlahka vlekel primerjav in poskušal lastno (sicer večinoma pohvalno) navdušenje nad skupino Savages opisovati z nekom drugim ali tretjim. Nihče se pravzaprav ni niti drznil drezati v nekaj, kar se je slišalo tako sveže in grandiozno drugače kot takratna celoletna diskografska rockovska produkcija.

Savages so puščali vtis, kot da ves čas poskušajo uravnovesiti frenetično izpoved z glasno ritmiko svojih skladb. Njihov zvočno-lirični izraz, ki ga znotraj esencialnih postpunkovskih kitarskih fraz odlikujeta energičnost omenjene ritmične spremljave in karizmatičnost frontmanke in pevke Jehnny Beth, je bil, mimo tega enostavno ne moremo, delno že (po) znan. Koordinate, po katerih so Savages krmarili s svojimi pesmimi ljubezni in upora, so izvirale iz genskega glasbenega zapisa osemdesetih let prejšnjega stoletja. V tem tenkočutno jeznom rockovskem izrazu, ki se je zlahka prelevil v neštete časi in prostoru nastanka prilegajoče se glasbene, socialne in politične podzvrsti, so Savages kljub iskreni razvnetosti in aktivni spontanosti vselej imeli popoln nadzor nad svojim skupinskim jazom. Povedano drugače, Savages so na svojem prvencu premgli ogromno čustev in strasti, hkrati pa ostali zapeljivo hladnokrvni in smrtno (za)resni. Prvenec *Silence Yourself* so utemeljili na spisanem in skozi poetiko samega albuma tudi interpretiranem manifestu, ki ga pevka Jehnny Beth nihilistično parafrazira v uvodnem recitalu skladbe *Shut Up*: »We live in an age of many stimulations / If you are focused, you are harder to reach / If you are distracted, you are available.«

Skozi scenosled njihovih punk-rock-pop miniatur (*I Am Here*, *Dead Nature*, *She Will*, *Hit Me*) se je bilo mogoče zlahka prebiti, a jih jasno in docela razumeti le, če ste kot poslušalec premgli dovolj empatije in razumevanja za sleherno pripovednost, ki so ji dekleta iz Savages poskušale nadeti avro univerzalnosti in brezčasnosti.

Pripovedni lok prvenca *Silence Yourself* je bil slišati kot feminizirani (raz)glas podoživljene figuralike in simbolike,

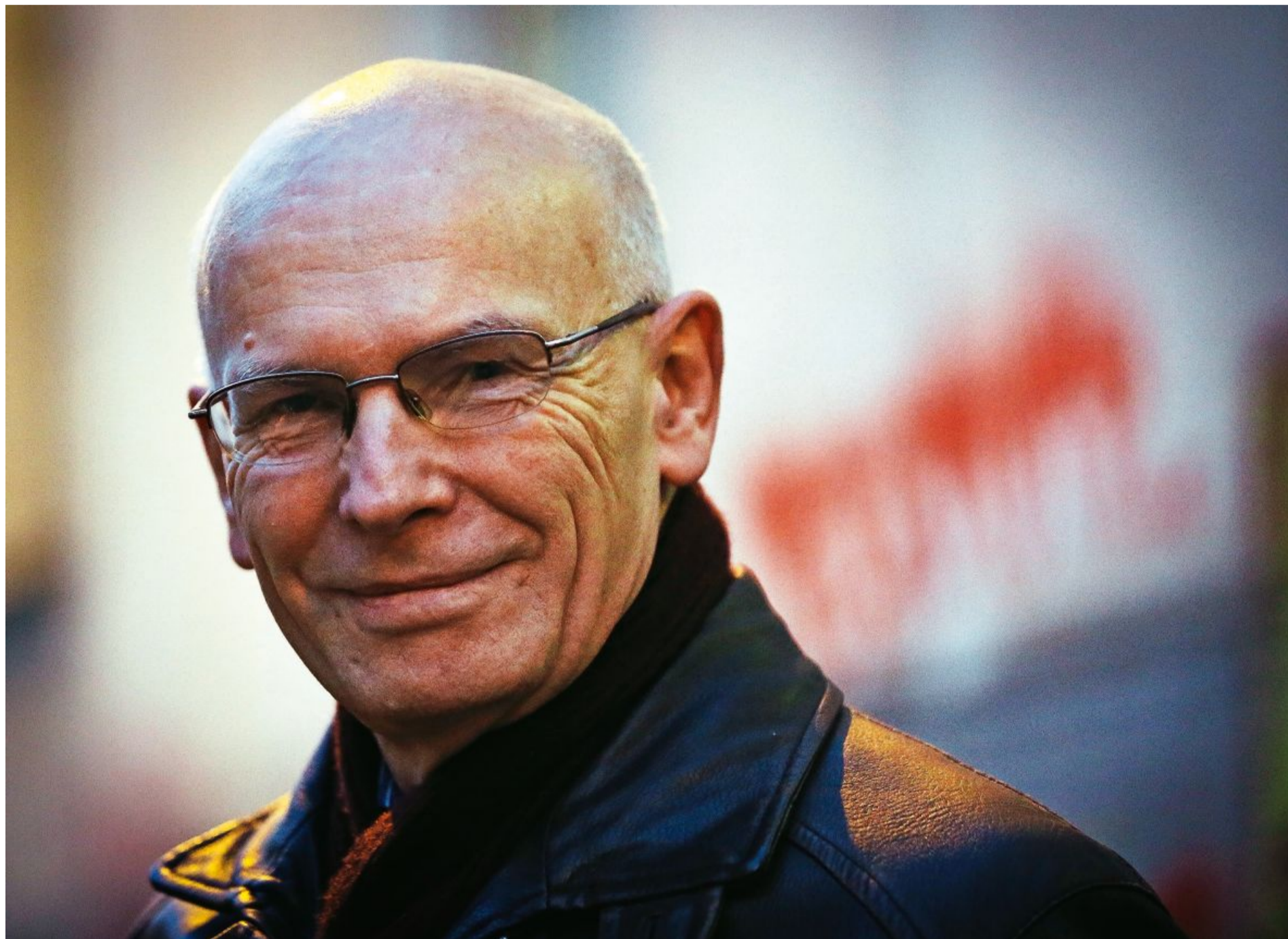
v kateri se je vsaki skladbi poskušalo poiskati izhodišče ali stičišče v zasebnem življenju skrivnostne, markantne, karizmatične Francozinje Camille Berthomier, reinkarnirane v medijski in umetniški podobi pevke Jehnny Beth. Dovolj intrigantno tudi za alternativne glasbene kroge!?

Kakorkoli. Jehnny in dekleta so se držala manifestnega koncepta in so vsakega brihtnega radovedneža enosmerno napotila na začetek. Na (intro)vertirani začetni recital: »If the world would shut up / Even for a while / Perhaps / We would start hearing / The distant rhythm.« Vsak, ki je imel priložnost videti dekleta na odru ali si ogledati katerega od njihovih fantastično pristnih, odlično zaigranih, kristalno bistrih in glasnih živih nastopov, dobro ve, da so se dekleta z močnim razlogom spopadla s svojimi inštrumenti.

Družbeni angažma so ponovno dokazala v svojem naslednjem glasbenem projektu. Brskanje po zgodovinskih predlogah in detajlih, ki so Jehnny Beth okupirali v premoru turneje albuma *Silence Yourself*, so skupino pripeljali v umetniški projekt ob 100-letnici začetka prve svetovne vojne. Dekleta so združila moči s svojim japonskim acid punk antipodom, skupino Bo Ningen. Tako smo povsem nepričakovano, v letu slavnostnega spomina na »veliko vojno«, dobili 37-minutni *session* z naslovom *Words To The Blind*, ki sta ga skupini skupinsko uprizorili maja 2013 v londonski Red Gallery. *Words To The Blind* temelji na dadaističnih recitalih in poeziji, ki so v času prve svetovne vojne zaznamovali nevtralnost Švice. Eno izmed kulturno-umetniških oaz tistega časa v kaluži vojne vihre sta leta 1916 ustanovila Hugo Ball in Emmy Hennings v Zürichu – klub Cabaret Voltaire. Ogoleli od bizarnega formalizma na krilih nasilno pokopanega La Belle Époque in dovolj intelektualno lucidni, da so svoje opažanje življenja in smrti v času prve vojne pripeljali do grotesknega absurda, so dadaisti predstavljali, četudi morda to zveni noro, najbolj, če ne celo edini razumen in normalen segment življenja, kulture, umetnosti in filozofije v času prve svetovne vojne. Njihovi takrat deklamirani verzi se tudi danes v subtilni simbiozi Jehnny Beth (Savages) in Taigen Kawabe (Bo Ningen) slišijo kot opozorilni strel pred podobnimi morebitnimi pogubnimi vojnimi dejanji. Kot nekaj, kar si že samo po sebi upa postavljati pod vprašaj smisel umetnosti in (ne)kulture v času nesmiselnih vojn.

Na albumu *Adore Life* Savages zvenijo za odtenek manj frenetični v aranžmajih in produkciji, a vseeno dovolj prepoznavni, glasni in energični. Že uvodna *The Answer* vas bo v to tudi prepričala, čeprav s svojo silovitostjo in pozicijo ne reflektira celotnega albuma. Jehnny Beth se v skladbi *Mechanics* na svoj način približa in pokloni brezčasni spevnosti Patti Smith, ki je bila (tokrat res) zagotovo velik navdih za ljubezenske izpovedi albuma. Z liričnimi izpovedmi nas *Adore Life* nagovarja s svojo življenjsko vzporednostjo, ki slej ko prej postane naša neposrednost. To pa je pripravljenost na nekaj, kar je neizogibno in (žal ali k sreči) postaja naša vizija jutrišnjega življenja. **Miroslav Akrapović**

OSTAL JE LE SPLOŠNI IN SLABO ARTIKULIRANI GNEV

ANEJ KORSIKA, MATEJ KLARIČ foto JOŽE SUHADOLNIK

Mladen Dolar (1951) je filozof, ki ga zanimata predvsem teoretska psihoanaliza in nemška klasična filozofija. Prav spoj teh dveh intelektualnih veletokov je ena glavnih usmeritev ljubljanske lakanoovske šole, ki jo skupaj z njim sestavljajo še Slavoj Žižek, Alenka Ž. Zupančič, v zadnjih letih pa vse bolj vidna postaja tudi že druga generacija te šole. Dolar, ki je diplomiral pod mentorstvom Božidarja Debenjaka, je pozneje študiral še v Parizu in Westminsteru, nato pa – tako kot pred njim Debenjak – tudi sam več let na Filozofski fakulteti v Ljubljani predaval nemški idealizem. Kot urednik in član uredniškega odbora revije *Problemi* in knjižne zbirke *Analecta* še naprej skrbi za nemoteno teoretsko produkcijo. Ob številnih člankih v *Problemih* lahko med naslovi *Analecte* najdemo tudi več Dolarjevih monografij (*O glasu, O skoposti, Oficirji, služkinje in dimnikarji, Prozopopeja*), vsakomur, ki se spoprijema s Heglom, pa sta v nepogrešljivo pomoč Dolarjevi študiji o njegovi *Fenomenologiji duha*. Pogovarjali smo se o finančni krizi, krizi leveice, stanju političnega duha v Sloveniji, begunski krizi in o tem, kaj vse to pomeni za prihodnost.

Ko smo se pogovarjali pred sedmimi leti, se je finančna kriza šele dobro začela in zdelo se je, da je neoliberalizem politično bankrotiral. Zgodilo se je nasprotno, utrdil se je kot en in edini horizont mogočega.

Res je, takrat, po veliki krizi 2008, je bilo vsekakor videti, da je potrebno in nujno določene okvire razmišljanja opustiti in začeti razmišljati v drugih okvirih. Da je neoliberalizem preživel in v tem našel celo razloge za svoj razmah kot »the only game in town«, je gotovo zelo žalostno in zaskrbljujoče, eden od poglobitnih razlogov za depresivnost in brezup sedanjega časa. Po eni strani je gotovo, da je bil takšen ra-

zvoj pogojen z nezmožnostjo leveice, in kar se je zgodilo, je domala neverjetno.

Levica je bila na te izzive očitno nepripravljena?

Velika kriza, ki jo je povzročila prav neoliberalna politika financializacije in deregulacije, to bi morala biti situacija, o kateri je lahko levica le sanjala, a znašla se je v položaju, ko ni znala ponuditi lastne vizije in koncepta, političnega programa. Prišlo je do strašanskega razkoraka med elitami, ki so z državno pomočjo, v nasprotju z vsemi dogmami in mantrami kapitalizma, reševale pred propadom banke in korporacije tako, da so uspele to reševanje preložiti na ramena davkoplačevalcev z enim največjih ropov v ekonomski zgodovini. To je sicer povzročilo neznanski gnev zoper takšno politiko, protesti se še vedno vrstijo, ampak ta gnev je večinoma ostal samo gnev. Tradicionalne leve socialdemokratske stranke pa so kupile neoliberalno politiko z milejšimi potezami.

Iskanje alternativ se je po krizi začelo tudi na ulicah ZDA z gibanjem Occupy, ki pa je izzvenelo brez oprijemljivejših političnih sprememb.

Ko se je odvijalo to gibanje, sem bil ravno po naključju v ZDA in sem si vzel tri dni, da sem se s tem seznanil od blizu. Gibanje me je navdajalo z velikim spoštovanjem, na delu je bil neznanski entuziazem, zbiranje desetisočev, a ob tem je toliko bolj zevala odsotnost konceptov. Vse skupaj je pretežno ostalo na ravni moralnega ogorčenja, retorike 1 % vs. 99 %, obsojanja pohlepa itn. Če to primerjam s študentskimi protesti šestdesetih in sedemdesetih, v katerih sem tudi sam sodeloval – to je bil čas protivietnamskih protestov, Rudija Dutschkeja, Woodstocka itn., so bili ti neprimerno bolj teoretsko podkreppljeni. Takrat so vsi brali Marcuseja, frankfurtsko šolo, strukturalizem, vse to je bilo v zraku in

vrstile so se neskončne vroče intelektualne razprave. Saj ne, da je to nazadnje kaj pomagalo, če gledamo nazaj, tudi takratni protesti so bili naposled rekuperirani, četudi še vedno predstavljajo neko zarezo. A zgodovinski spomin je kratek, zdaj je bilo vse še precej krajšega daha, bilo je manj refleksije in ni jim uspelo priti do tega, da bi protestom dali trajno formo, ki bi omogočila transformacijo. Žižek je imel govor na Occupy in opozoril, da je entuziazem vsekakor moment inspirativnega poleta, odločilno pa je tisto, kar pride dan po tem, ampak dan po tem je vse skupaj hitro izpuhtelo. Ostal je le splošni in slabo artikulirani gnev.

Je eden izmed vzrokov tudi egalitarnost gibanja, ki ni imelo vodstva?

Lani smo bili skupaj Slavoj Žižek, Alenka Zupančič in jaz na univerzi Duke v ZDA in zašli smo v vročo debato z Michaelom Hardtom. Slavoj je zagovarjal, da ni emancipatorne politike brez figure gospodarja in da je treba premisliti paradoksnost statusa takega »levega« gospodarja, ne takega, ki ukazuje in predpisuje (kar je mogoče navezati na lacanovsko teorijo, strukturni moment S1 kot označevalca-gospodarja itn.). Michaelu je ob tem malo zavrelo, saj veste, on je za multitudo ipd. Historični pogled kaže, da so vsa emancipatorna gibanja imela svojo ikono gospodarja. Lenin, Mao, Tito, Castro, Chavez itn., potreben je bil nekdo, ki fokusira in kristalizira. A z vsemi temi se je zgodilo nazadnje isto, da so začeli kot svetle figure posebljanja ideje in se nato spridili. Nemalokrat so nazadnje začeli posebljati prav nasprotje tistega, kar so spočetka predstavljali.

A nazadnje smo se strinjali vsaj okoli tega, da sama horizontalnost ni dovolj, saj temelji na fantazmi spontanosti in sodelovanja od spodaj, samonikle samoorganizacije. Potrebno je razmišljati o vertikalnosti, o figuri drugačnega gospodarja in o politični organizaciji, potem ko so vse klasične

partije propadle, parlamentarno strankarstvo pa zabredlo v močvirje.

Po drugi poti je šla Siriza, ki je želela prek prevzema oblasti spremeniti logiko varčevalnih ukrepov, ki jo narekujejo centri moči. Toda tudi sama pri tem ni bila uspešna.

Siriza je gotovo dogodek zadnjih let, ponudila je neko kolektivno upanje v Evropi, edino gibanje, ki je zmoglo neko politično strukturo, drugačno politiko in prevzete oblasti. Kljub vsemu, kar se je zgodilo, to navdaja z nekim upanjem. Da so s Sirizo tako brutalno obračunali, da so nepopustljivo vztrajali na neki paradigmi, ki očitno ne more zdržati, kaže na to, kakšno totalno paniko je v Evropi povzročilo neko uspešno levo gibanje.

Vse sile v Evropi, vključno z našo vlado, so se bile pripravljene sramotno postaviti na neko stališče, ki po vseh racionalnih kriterijih, celo po kriterijih Mednarodnega denarnega sklada, ni vzdržno. Vsi vedo, da bo moralo v Grčiji priti do odpisa dolga, ampak Sirizi niso bili pripravljeni dati nikakršne koncesije. Z njimi so se pogovarjali nizkotno in poniževalno. Nietzsche v *Genealogiji morale* govori o odnosu do dolžnika, kjer namesto odplačila dolga »pripada upniku za povračilo in poravnava neka vrsta ugodja – ugodja, da lahko brez pomislekov sprošča svojo moč nad nemočnim, užitek v nasilju«. In ni se bilo mogoče ubraniti vtisa, da smo bili priča demonstraciji tega v evropski praksi.

Koliko bi pravzaprav lahko Siriza spremenila? Je bila njena zgodba vnaprej obsojena na propad?

Imam prijatelje, ki so povezani s Sirizo, in Cipras se je znašel v tako nezavidljivem položaju, da nekaterih stvari ni hotel in mogel narediti. Problem izstopa iz evra ni le problem državnega dolga, ampak tudi privatnega. Ljudje so bili množično zadolženi v evrih in bi jih to uničilo. Vsi so bili v evrih privatno zadolženi, ker se je v nekem obdobju zelo neodgovorno jemalo kredite. Država je spodbujala posameznike, da so se zadolžili do vratu. Privatna ekonomija bi propadla, to bi za sabo bi potegnilo toliko človeških tragedij, da je bilo tehtanje na mestu.

Varufakis in Ciprasu so tudi ves čas prisluškovali, vse skupaj je osupljivo. Varufakis pripoveduje o tem, kako je poklical harvardskega ekonomista Jeffreya Sachsa in se z njim posvetoval o rešitvah. Želel je slišati strokovno mnenje. Petnajst minut za tem je ameriška obveščevalna služba poklicala Sachsa in ga povprašala, kaj misli, da bo naredila Siriza. Bil je popolnoma zgrožen. Ne da bi to skrivali, je bilo vse popolnoma nadzorovano. Njegovi najbližji sodelavci so bili agenti evropske trojke. Ni mogel prevzeti oblasti niti nad finančnim ministrstvom.

V nasprotju s skrajno desnimi gibanji so Sirizo brutalno zatrli, očitno z nezamisljivimi metodami, ki bi se jih sramovali celo pretekli režimi.

Nihče v Sirizi ni računal na to, da jih nihče ne bo hotel poslušati in da se ne bodo niti malo potrudili, da bi z argumenti odgovarjali na njihove predloge. Cipras in Varufakis sta verjela, da bo mogoče priti do razumnega dogovora. Tako zelo so Evropi nagnali strah v kosti. Če bi jima kaj uspelo, so to videli kot grožnjo domin. Tako kot so se lotili Grčije, tega niso naredili niti najbolj totalitarnim režimom pod soncem, pa so imeli možnosti. Nikogar niso še pričakali tako na nož, z ustavitvijo denarnih tokov in minimalne podpore. Morda pa to zbujajo upanje, da se levica bojuje kot hudič križa. Druga zgodba govori o tem, da je v nekem trenutku Merklova celo rekla Ciprasu, če odstopite, bomo privolili v veliko ugodnejši deal. Šlo je za neposredno izsiljevanje. Ta informacija je iz bližnjega kroga Sirize.

V Sloveniji imamo medtem »skrajno« sredinsko Stranko modernega centra, ki je na meji s Hrvaško postavila bodečo žico. O kakšnih političnih koordinatah lahko sploh še govorimo?

Gotovo je fascinantno, da je SMC dobil volitve in dosegel najboljši rezultat brez kakršnegakoli programa. Človek je obračal prazne besede sem in tja, vsi smo proti korupciji, potrebno je več moralnih standardov, nov veter itn. Vse skupaj pod plaščem tega, da je politika nekaj umazanega, on je pa s tem neomadeževan – tovrstni resentment proti politiki je že v izhodišču desna pozicija. Iz vse te morale se je nazadnje izcimila bodeča žica. Cerar je dejansko postpolitični politik, kava brez kofeina, pivo brez alkohola, politika brez politike, in da je mogoče v Sloveniji s tem uspeti, je zelo zaskrbljujoče. Ne glede na to, da ima po drugi strani zasluge za umiritev političnega prostora, ki je postal tako skrajno patološki.

Tu pa je potrebno potem nekaj reči tudi o stranki SDS?

Po drugi strani je skrajno zaskrbljujoče, da se s prisotnostjo diskurza, ki ga vzpostavlja SDS, postavlja pod vprašaj to, kar je Hegel imenoval *Sittlichkeit*, se pravi območje nravi in običajev. *Sittlichkeit* ni domena zakonov in tudi ne morale, to je neka serija nepisanih pravil, ki držijo skupaj določeno skupnost in okrog katerih vendarle vlada določen konsenz, namreč okoli tega, kaj se spodobi in kaj ne, kaj je mogoče javno reči in česa ne. Npr. pri vprašanju sovražnega govora, ki ga je zelo težko sankcionirati, ne da bi posegli v pravico do svobode govora. Tu mora, poleg pravnih sredstev, nastopiti *Sittlichkeit* glede tega, kaj je dopustno in kaj ne, to je tkivo skupnosti. Tu je obnašanje SDS katastrofalno. Prav to tkivo se sistematično razdira. Stvari, ki se danes javno govorijo,

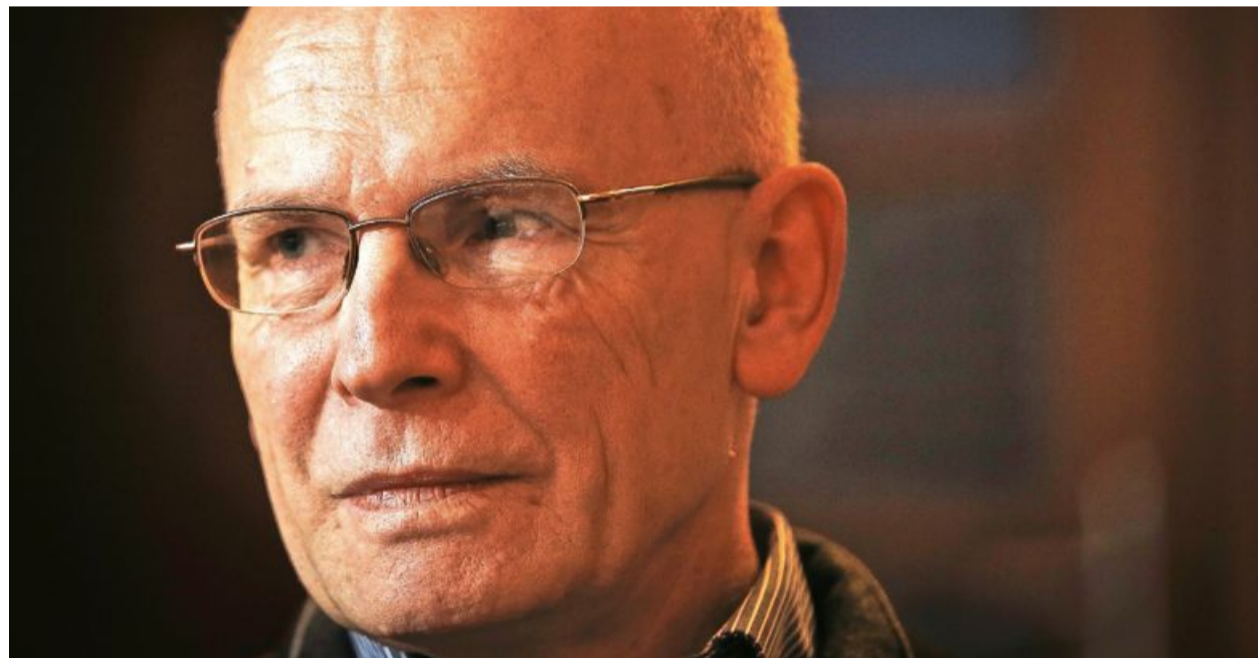
bi bile pred dvajsetimi leti popolnoma nespodobne. *Sittlichkeit* je težavno polje političnega boja, ki ni boj preprosto za zakonitost ali pravno državo in ki tudi ni domena privatnega, ampak domena nečesa skupnostnega, česar ni mogoče napisati kot zakon. Zakon in ustava nista nikoli dovolj, za delujočo družbo in skupnost mora vedno obstajati neka serija nepisanih pravil, ki tvorijo tisto, kar omogoča, da in kako smo drug z drugim. Mediji, kot sta *Demokracija* in *Reporter*, nekaznovano nastopajo z agendo, ki ima uničujoče posledice za celotni javni prostor.

Vendarle pa je na zadnjih volitvah prišlo do presenečenja. Ko smo se nazadnje pogovarjali, ste rekli, da ste zelo pogrešali neko resnično levo stranko, danes je v parlamentu Združena levica. Kako gledate nanjo?

To je trenutno edina politična sila v Sloveniji, s katero bi se lahko solidariziral, kljub pomanjkljivostim in začetniškim težavam. Seveda ni nepričakovano, da ko pride do tako nenadnega vzpona takšne stranke oziroma koalicije treh strank, ko te pridejo v parlament in se etabliirajo, spet nastopi tisti klasični refleksi levice, kot da gre za izdajo izvorne čistosti. Refleks, da smo dobri in pristni zgolj takrat, ko nimamo moči. Tu sem heglavec, to je refleksi lepe duše. Zgolj to, da stojimo in skrajno kritično in radikalno obsojamo, to je lepo dušništvo. Levica se ne sme bati prevzeti svojega deleža oblasti, to je test realnosti. Združena levica res ima kakšne kadrovske, organizacijske in druge težave, stvari ne potekajo, kot bi morale, vendar je edina politična sila, ki ponuja perspektivo možnosti neke drugačne politike.

Kljub temu je bila neuspešna z zadnjih poskusom priznanja pravic istospolno usmerjenim.

Proces, ki gre v smeri enakopravnosti za homoseksualce, je nezadržen. Tovrstno zakonodajo je sprejelo dvanajst ali kolikor držav, ki spadajo med najbolj demokratične na svetu, in iluzija je pričakovati, da se bo ta trend obrnil in ustavil. Izgubili smo referendum, toda za nasprotnike zakona je to historično izgubljena stvar, samo vprašanje časa in politične

veščine (ki jo je, mimogrede, zagovornikom zakona precej umanjalo). Poglejte Irsko, zadnjo državo, ki je dekriminizirala homoseksualnost, dvajset let pozneje pa je na referendumu sprejela takšno zakonodajo. Nekdaj najbolj katoliška država je sprejela najbolj liberalen zakon. Zdaj nasprotniki zakona pripravljajo lastni zakonski predlog, kako urediti homoseksualne skupnosti – napravite preprost miselni preizkus: pred 30 ali še 20 leti bi takemu zakonu, kot ga zdaj predlagajo, ti isti ljudje z gnusom in gnevom nasprotovali, bil bi videti kot neka levičarska ekstravaganca. Tako kot so pred precej manj kot stoletjem nasprotovali enakopravnosti žensk in ženski volilni pravici, z istimi argumenti, namreč da to nasprotuje naravi.

Če se vrnemo na begunsko problematiko. Nedavno je Slavoj Žižek požel veliko burnih in ogorčenih reakcij, ko je zapisal, da veliko beguncev prihaja iz okolij in kulture, v katerih nimajo istih civilizacijskih standardov, človekovih pravic. Kako vidite to problematiko vi?

Samo sočutje z nedolžno žrtvijo ni dovolj. Gotovo je tudi neka težava v diskurzu, ki se solidarizira z begunci, jim pomaga, jih podpira, toda težava nastopi tisti hip, ko se pokaže, da niso le nedolžne žrtve. Ljubimo žrtve, dokler so nedolžne, brž ko pa se ugotovi, da imajo ti ljudje svoje probleme in tudi zelo problematične prakse, da so med njimi velike razlike in tudi konflikti, takrat pa sočutje hitro uplahne. Glede na ekstremnost situacije je videti, da prihaja celo do zelo malo konfliktov, dejansko se obnašajo najbrž precej bolj civilizirano, kot bi se Slovenci v takšnih pogojih. Še en miselni eksperiment: kako bi bil videti eksodus Slovencev iz Slovenije, najbrž bi bilo mesarsko klanje. V resnici se begunci obnašajo veliko bolje, kot bi lahko od njih v takšnih razmerah pričakovali.

Ampak tu se začne problem solidarnosti. Problem solidarnosti ni problem solidarnosti z nedolžno žrtvijo, zato so kölnski dogodki nekakšen test. Seveda, gre za ritualizirano

skupinsko popolnoma nesprijemljivo prakso, a preden jo pripišemo zgolj njihovi drugačni kulturi, se lahko spomnimo, da je glede spolnega nadlegovanja žensk Oktoberfest še precej bolj problematičen, kot emblematični del nemške kulture, kjer je takšna praksa že tradicionalno razširjena, pa ne zaradi muslimanov. Žižkov poziv vidim v tej luči, da gre enoznačno obsojanje nesprijemljivih ravnanj migrantov z roko v roki s solidarnostjo. Res je, da so žrtve zahodnega kolonializma in nespametnih vojn, ki smo jih zanetili iz Amerike in Evrope, toda obravnavamo jih humano, samo če jih obenem obravnavamo kot ljudi, ki so odgovorni za svoje početje.

Pred leti ste dejali, da bi moral nekdo narediti nekaj podobnega, kot je Marx s *Kapitalom*. Nekateri to vidijo v Pikettyjevi uspešnici *Kapital v 21. stoletju*. Kakšno je vaše mnenje o njej?

Na levici je precej modno udrihati po njem, vendar se mi to ne zdi čisto pravično. Do njegove knjige imam vseeno spoštovanje, zbrala je res ogromno podatkov, ki prepričljivo dokazujejo zgodovinsko dinamiko razvoja neenakosti in proti temu osnovnem argumentu ni bilo prepričljivih ugovorov. Celo *Wall Street Journal*, ki po navadi pravi, da dejstva pač govorijo v prid kapitalizmu in neoliberalizmu, levica pa da slepomiši s splošnim okvirom in kontekstom, je tokrat obrnil ploščo: dejstva, o katerih govori Piketty, so sicer točna, ampak treba je pogledati širši okvir in kontekst. Frapantno s Pikettyjem je dejstvo, da je predstavnik neke socialdemokratske države, ki ji je s to knjigo dal glas. V sedemdesetih bi Pikettyjeva knjiga predstavljala neko zmerno sredinsko držo, danes je videti kot radikalna levica.

Seveda je s to knjigo več problemov, začeni s tem, da se ukvarja izključno z vprašanjem distribucije in redistribucije, produkcijo pa popolnoma pusti ob strani. Rešitev, ki jo ponuja, s progresivnim obdavčenjem itn., je zelo abstraktna in bi jo bilo mogoče doseči le na mednarodni ravni. V vsej naivnosti pa postavlja osrednji problem, namreč da bi lahko kaj takega dosegli, bi bila potrebna zelo močna politična volja

in odločitev, torej ne ekonomsko, ampak politično vprašanje. Kot pravi Slavoj Žižek, ko pridemo do točke, da bi kaj takega sploh lahko uveljavili, bi že bili na točki, ko smo politično že zmagali. To ni strategija za politično zmago, ampak jo utopično predpostavlja.

Poanta Pikettyjeve zgodbe pa je nazadnje tudi precej drastična: edini čas, ko je bilo mogoče doseči zmanjšanje neenakosti, je bil čas po prvi in zlasti po drugi svetovni vojni. Potrebni sta bili dve neznanski svetovni katastrofi, da se je iz tega sesutja dogodil ekonomski vzpon in pravičnejša delitev. Iz njegove analize bi lahko paradoksn sledilo, da je takšno politiko mogoče uvesti za ceno svetovne vojne. Se pa tudi Piketty vsega tega zaveda, velikokrat reče retorično *saj vem, da je to nemogoče, pa vendar*, ni tak naivnež, da bi rekel, stopimo ljudje dobrega srca skupaj in bomo naredili, kar je racionalno. Te ukrepe predlaga v duhu te utopične perspektive.

Kaj torej lahko za konec rečemo o prihodnosti? Bo levica morala oditi v ilegalo?

Stvari gredo v maloro, ampak sem nepopoljšljivi optimist. Razvoj, ki je šel iz slabega na slabše, je vendarle odprl tudi neke druge horizonte. Na vsak način se je treba obvarovati levičarskega katastrofičnega diskurza. To je ena izmed boleznih levice. Nič ni mogoče, vse gre v maloro, vse prevzemajo korporacije, vzpenja se skrajna desnica, ni več politike. Večja kot je katastrofa, bolj uživamo in bolj smo mi čisti. Veliko običajni levih jadikovanih lahko služi kot šolski primer tega, kar je Hegel imenoval lepa duša. Levica boluje za lepo dušo. Mi imamo prave politične koncepte, ampak kaj, ko jih umazani svet noče poslušati. Morda pa bi morali razmisliti, ali je kaj narobe tudi s temi koncepti, predvsem s tem, da je bilo tako malo politične invencije in poleta. Človek začne misliti šele takrat, ko mu pride voda do grla, pravi Brecht, in z vsemi zdaj zgoščeno nakopičenimi problemi je prišla voda do grla. ■

Na jordanskem podeželju, približno štirideset kilometrov severovzhodno od prestolnice Aman, dobri dve uri vožnje od jordansko-sirske meje, sredi puščave, daleč od oči, nekje na koncu obzorja, ki ga preletavajo letala jordanske vojske, stoji posebno taborišče za sirske begunce.

GREGOR INKRET

Taborišče Emirati Jordanian Camp (EJC) so pod patronatom Združenih arabskih emiratov (ZAE), z nafto bogate obmorske puščavske države na jugovzhodu Arabskega polotoka oziroma tamkajšnje podružnice humanitarne organizacije Rdeči polmesec, odprli spomladi leta 2013. Po javno dostopnih podatkih Urada Visokega komisariata Združenih narodov za begunce (UNHCR) iz sredine decembra lani naselje trenutno gosti 6319 sirskih beguncev s končno kapaciteto za približno 25.000 prebivalcev. ZAE naj bi za postavitev taborišča porabili 15 milijonov dolarjev, z njim pa so želeli razbremeniti druga jordanska begunska naselja. V taborišču danes delujejo tudi tuje humanitarne organizacije, kot so Unicef, Norwegian Refugee Council, Save the Children itn., naselju pa domačini v šali pravijo begunski tabor s petimi zvezdicami. V nasprotju z razvpitim, kaotičnim in najbolj medijsko obleganim Zaatarijem, največjim taboriščem s sirskimi begunci v Jordaniji, kjer trenutno prebiva okoli 80.000 ljudi, EJC deluje kot z drugega planeta. Tam ni prašnih, neuglednih šotorskih bivališč brez tekoče vode in elektrike, pač pa lične bivalne prikolicice, urejena infrastruktura – od kanalizacije do ulične razsvetljave –, supermarket, verski prostori, otroška igrišča, družabne sobe s televizijo za preživljanje prostega časa, prijetna menza, kjer so na voljo trije topli obroki dnevno. Moderni taboriščni zdravstveni center lahko sprejme do tristo ljudi na dan. Poskrbljeno je tudi za šolanje šoloobveznih otrok in mladine. Odgovorni taborišče upravljajo s pomočjo centraliziranega računalniškega sistema, s katerim na enem mestu učinkovito zbirajo vse pomembne informacije o razmerah v taboru. Sama naselbina je ograjena in pod budnim očesom nadzornih kamer in jordanskih varnostnih sil. Radovedni obiskovalci niso ravno dobrodošli. Redka novinarska poročila pa namesto o vsakdanjem trušču, značilnem za tovrstna natrpna zasilna naselja, govorijo o tišini in spokojnosti.

Bivanje v taborišču je dovoljeno družinam z otroki, mlajšimi od osemnajst let, in ranljivim skupinam, kot so vdove, starejši in invalidi, medtem ko polnoletni samski moški niso dobrodošli. Samo en polnoletni član družine lahko v taborišču dela in na primer pomaga pri strežbi ali čiščenju, otroško delo pa je vsaj na papirju prepovedano. Če želi posameznik zapustiti naselje, potrebuje jordanskega gostitelja, ki jamči zanj. Večina beguncev v taborišču naj bi prišla iz južnosirskega mesta Dara, središča upora proti režimu Bašarja Al Asada, v manjši meri pa tudi iz Homsa in Damaska.

ŠTEVILKE POVEDO VSE

Toda zgodbe o taborišču s petimi zvezdicami ne gre opraviti kot nekakšno čudaško kuriozitetu v srhljivi pripovedi o sirski državljanski vojni, ki traja že od leta 2011. Lahko je izhodišče za razmišljanje o begunski situaciji na Bližnjem vzhodu in o odgovornosti bogatih zalivskih držav pri kravem konfliktu v Siriji. Je pa tudi priložnost za kratko samorefleksijo našega vzvišenega zahodnjaškega pogleda na tisti konec sveta.

Najprej pogledimo nekaj števil. Sirske sosede in države v regiji so sprejele skoraj 95 odstotkov vseh registriranih

sirskih beguncev – teh je približno 4,6 milijona, medtem ko jih je znotraj same Sirije razseljenih okoli 11 milijonov –, ki so bili prisiljeni zaradi vojne zbežati v tujino. V Turčiji je tako registriranih približno 2,5 milijona sirskih beguncev, v Libanonu 1,1 milijona, v Jordaniji dobrih 630.000, v Egiptu okoli 120.000, v iraškem Kurdistanu pa skoraj 244.000. Za primerjavo: po podatkih Združenih narodov je v Evropi med aprilom 2011 in novembrom 2015 za azil zaprosilo nekaj več 813.000 sirskih beguncev. Ravno sodobna Jordanija je ena izmed držav, ki so jo zgodovinsko gledano usodno oblikovali migracijski tokovi in begunsko vprašanje v regiji. Begunci, gostujoči delavci, študentje, priseljenci različnih ozadij – od Čerkezov, Čečenov, Armencev in prvi polovici 20. stoletja do Palestincev in Sircev danes – so pomembno – vsaj na prvi

TAM NI PRAŠNIH, NEUGLEDNIH ŠOTORSKIH BIVALIŠČ BREZ TEKOČE VODE IN ELEKTRIKE, PAČ PA LIČNE BIVALNE PRIKOLICE, UREJENA INFRASTRUKTURA – OD KANALIZACIJE DO ULIČNE RAZSVETLJAVE –, SUPERMARKET, VERSKI PROSTORI, OTROŠKA IGRIŠČA, DRUŽABNE SOBE S TELEVIZIJO ZA PREŽIVLJANJE PROSTEGA ČASA, PRIJETNA MENZA, KJER SO NA VOLJO TRIJE TOPLI OBROKI DNEVNO.

pogled – vplivali na raznoliko in vključujočo naravo moderne jordanske družbe. Na humanitarni pomoči iz tujine, namenjeni begunski populaciji v državi, pa je Jordanija zgradila tudi del svojega gospodarstva.

Država je sprejela pregnance, ki so bežali pred vihro libanonske državljanske vojne med letoma 1975 in 1990. Ob zalivski vojni na začetku devetdesetih let je pričakala približno 300.000 palestinskih Jordancev, živečih v Kuvajtu, ki so se ob začetku spopadov med Irakom in mednarodno koalicijo z ZDA na čelu vrnili domov. Ob ameriškem napadu na Irak leta 2003 so se v Jordanijo zatekli premožnejši iraški begunci – podjetniki, zdravniki, visoko izobraženi strokovnjaki itn. Bilo naj bi jih okoli 170.000, v državo so prinesli svež kapital, predvsem za naložbe v gradbeništvo, a na koncu večinoma niso ostali za stalno. V najslabšem položaju so sudanski begunci, ki jih je registriranih približno 3500, večinoma pa prihajajo iz Darfurja in z drugih kriznih območij zahodnega Sudana. Živijo v zasilnih šotorskih naseljih, tožijo, da od lokalnih humanitarnih organizacij dobivajo premalo podpore in se soočajo z nasilnimi deportacijami, s

čimer naj bi jordanske oblasti kršile mednarodno sprejeto načelo prepovedi vračanja, ki pravi, da država begunca ne sme izgnati v državo, kjer sta ogrožena njegovo življenje ali osebna svoboda.

PALESTINSKA VEČINA

Toda na življenje v moderni Jordaniji so najbolj vplivali palestinski in sirski begunci. V državi z dobrimi devetimi milijoni prebivalcev je več kot šestdeset odstotkov populacije palestinskega rodu. Gre za palestinske begunce in njihove potomce, ki so v državo po drugi svetovni vojni v več valovih prišli z zasedenih palestinskih ozemelj. Po klasifikaciji Agencije Združenih narodov za pomoč in zaposlovanje palestinskih beguncev na Bližnjem vzhodu (UNRWA), ustanovljene leta 1950, je palestinski begunec vsak posameznik (in njegovi potomci), ki je zaradi izraelske osamosvojitvene vojne izgubil stalno prebivališče in sredstva za preživetje na ozemlju Palestine med junijem 1946 in majem 1948 in se zatekel v eno od držav, kjer deluje UNRWA, na primer v Jordanijo, Libanon, Sirijo. A v praksi je bolj zapleteno. Danes v Jordaniji status tamkajšnjih palestinskih beguncev ureja šest pravnih kategorij. Njihove pravice so odvisne od tega, kdaj in od kod so prišli v državo. Pregnanci iz Palestine, ki živijo na vzhodnem bregu reke Jordan od leta 1948, so na primer polnopravni jordanski državljani. Večina beguncev, katerih predniki so izvorno iz Gaze in ne z Zahodnega brega in imajo danes stalno prebivališče v Jordaniji, pa je odkrito diskriminiranih. Za delo potrebujejo posebno dovoljenje, za vpis na fakulteto plačujejo visoke šolnine po tarifi za tujce, potni list pa lahko pridobijo le začasno, največ za dve leti.

Danes, ko Palestinci v Jordaniji živijo že več generacij in so sestavni del jordanske družbe, so razmere nemalokrat shizofrene. Država, katere prebivalstvo je na eni strani večinsko palestinskega rodu, je po drugi strani uradna izraelska zaveznica s podpisanim mirovnim sporazumom iz leta 1994 in z Izraelci, kot je v septembrskem intervjuju za *Poglede* povedal tudi jordanski pisatelj in aktivist Hisham Bustani, sodeluje na obveščevalni, varnostni in politični ravni. Jordanske oblasti so sicer polna usta o pravični rešitvi *palestinskega vprašanja*, a ko v Amanu ljudje protestirajo proti izraelskemu izživiljanju nad Gazo, se policija ne obotavlja in protestnike pogosto razžene s silo. Prezir do palestinskih sodržavljanov in drugih beguncev ter nacionalizem jordanske elite z vzhodnega brega reke Jordan, zbrane okoli kralja Abdulaha II., tlita pod površjem. Splošno mnenje je, da so jordanski Palestinci iznajdljivi podjetniki in garaški samorastniki predvsem zato, ker zaradi svojega porekla še danes težko pridejo do služb v javnem sektorju in do visokih položajev v vojski, najpomembnejšem zaposlovalcu v državi, zato so se prisiljeni znajti po svoje. Dobra dva milijona jih še živi v begunskih taboriščih, ki jih je v državi uradno deset, zanje pa skrbi UNRWA. Izraz begunsko taborišče sicer namiguje na začasen in zasilen prostor, a v Jordaniji (podobno kot v Libanonu, Siriji, na Zahodnem bregu) so se nekdanja improvizirana palestinska naselja skozi desetletja spremenila v nagnetene urbane soseske ali celo manjša mesta z bolj ali manj ustrezno infrastrukturo. Veljajo za revnejše in kon-

servativnejše predele, predvsem zato, ker gre za majhna okolja, kjer se med seboj vsi poznajo in človek nima veliko zasebnosti.

KRIVI ZA PROMETNE ZASTOJE

Večina sirskih beguncev je v Jordanijo prišla v letih 2012 in 2013, kmalu po začetku tamkajšnje državljanske vojne. V državo še zmeraj prihajajo in po podatkih ZN jih je trenutno registriranih približno 630.000. Jordanske oblasti pa nava-jajo, da je v državi skupno okoli 1,4 milijona Sircev. Manjši odstotek beguncev prebiva v taboriščih – največji begunski naselji sta Zaatar in Azraq na severu države, kjer prebiva več kot 100.000 pregnancev –, drugi iščejo zavetje pri prijateljih, sorodnikih, znancih, vsi pa se prebijajo, kakor vejo in znajo. Pri tem jih najbolj ovira dejstvo, da izjemno težko dobijo dovoljenje za delo. Jordansko družbo je množičen prihod sirskih beguncev vznemiril, čeprav je na začetku prevladalo mnenje, da bodo v državi ostali zgolj začasno.

Pred letom 2011 je v Jordaniji živelo približno 750.000 Sircev, ponosnih in samozavestnih, saj so prihajali iz politično in gospodarsko pomembne regionalne sile. Zdaj so zaradi vsakodnevnih izpostavljenosti pomilovanju in nestrpnosti zavzeli bolj obrambno držo. Pregnanci iz Sirije so kljub načelni odprtosti jordanske države do beguncev žrtve sovražnega govora, šikaniranja in očitkov, da za državo, ki je med manj razvitimi v regiji in ima na primer velike težave pri oskrbi z vodo, predstavljajo veliko breme. Večinoma so materialno slabše situirani od iraških sotrpinov pred desetletjem in nimajo ne sredstev ne zvez, da bi se lahko učinkovito branili pred vsemi napadi. Očitajo jim, da domačinom kradejo zapo-

VZDUŠJE JE ČUDNO. NI PRESENETLJIVO, DA KAPACITETE NASELJA, KLJUB OMOGOČENEMU UDOBJU IN DEJSTVU, DA MORIJI V SIRIJI NI VIDETI KONCA, NISO ZASEDENE. NEMALO BEGUNCEV SE JE IZ TABORA VNDARLE ODPRAVILO PROTI JORDANSKI PRESTOLNICI. SREČO BODO OČITNO POSKUSILI DRUGJE.

slitve, čeprav gre, glede na to, da v Jordaniji težko zakonito delajo, predvsem za slabo plačana in neugledna dela, ki jih tam po navadi opravlja poceni egiptovska delovna sila. Le malokdo pa omenja, da so sirski begunci tudi potrošniki in da s povpraševanjem po različnih dobrinah, na primer po hrani, telefonskih karticah in prevoznih sredstvih, vplivajo na rast gospodarstva. Pojavljajo se govorice, da so se zaradi množičnega prihoda beguncev (sicer kratkotrajno) zvišale najemnine stanovanj v mestih blizu jordansko-sirske meje, na primer v Irbidu in Mafraku, a dejstvo je, da so pri tem najboljše zaslužili prav domači stanodajalci. V javnosti novice o drobnih prestopkih posameznih Sircev, ko gre denimo za majhno krajo v trgovini, nemalokrat potencirajo z namenom, da očrnijo celotno skupnost.

Kot je v posebni raziskavi o sirskih beguncih v Jordaniji, ki jo je pred kratkim opravila palestinska podružnica fundacije Rose Luxemburg, povedal Daoud Kuttub, ustanovitelj neodvisne internetno-radijske novinarske mreže AmmanNet/Radio

Al-Balad, domačini Sirce včasih krivijo celo za prometne zamaške. »Take obtožbe so res nesmiselne,« dodaja. »Ljudem pravim, naj gredo v Damask, Bagdad ali Kairo, pa bodo videli, kaj dejansko pomeni gneča v prometu. Pri nas zastoje trajajo deset minut, v Kairu pa porabiš dve uri, da prideš z enega konca mesta na drugega.« Tudi mnenja, da ima država od sirskih beguncev več koristi kot škode, so načeloma redka. A jordanski ekonomist Yusuf Mansur v isti raziskavi govori o beguncih kot o darilu za celotno družbo. »Ti ljudje prihajajo v našo državo z lastnim intelektualnim in finančnim kapitalom. Gre za že uveljavljene in izšolane strokovnjake, zdravnike, umetnike, inženirje, učitelje. Jordanija ni vanje vložila ničesar, a ima njihovo znanje in spretnosti kljub temu na razpolago,« je jasen Mansur. »Sirci s sabo niso prinesli zgolj svojih pridnih rok ali zadnjih osebnih prihrankov, temveč predvsem nove ustvarjalne ideje in večine, ki bodo obogatile našo družbo. Nemudoma bi jim morali izdati dovoljenje za delo. Kaj vse lahko delijo z nami!«

ODGOVORNOST ZALIVSKIH DRŽAV

Potem ko se je lani Evropa soočila z množičnim prihodom beguncev, so se pojavili očitki, da so bogate zalivske države, npr. Savdska Arabija, ZAE, Katar in Kuvajt, premalo storile za pregnane žrtve sirske državljanske vojne. Pomisleki se zdijo upravičeni. Zakaj premožne države z Arabskega polotoka, ki naj bi bile beguncem iz Sirije tudi kulturno bliže, niso vzpostavile ustrezne begunske politike? Kaj pa njihova odgovornost pri humanitarni katastrofi, v katero so s podporo različnim skrajnim uporniškim skupinam, kot sta denimo Fronta al Nusra in Ahrar al Šam, tudi same tako ali drugače vpletene? Bogataši se pred obtožbami branijo s številkami. ZAE naj bi prek različnih kanalov za humanitarno in razvojno pomoč pri sirski krizi prispevali 530 milijonov dolarjev. 72 milijonov dolarjev naj bi namenili tudi za delovanje različnih begunskih taborišč v Jordaniji, Libanonu, Iraku in Turčiji. Savdska Arabija govori o 700 milijonih dolarjev, ki naj bi jih kot finančno pomoč pri spopadanju z velikim številom beguncev poslali sirskim sosedam. ZAE omenjajo 100.000 Sircev, ki naj bi jim država od začetka konflikta izdala dovoljenje za bivanje, Savdska Arabija pa je svojo številko napihnila celo do 2,5 milijona, čeprav so realnejše ocene, da v savdskoarabski kraljevini živi in dela približno pol milijona sirskih državljanov. A ker ti uradno niso klasificirani kot begunci, ni znano, kdaj in kako točno so prišli v državo, zato je tovrstne številke težko potrditi. Zalivske države namreč niso podpisnice Konvencije o statusu beguncev iz leta 1951, na podlagi katere je danes po svetu mogoče zaprositi za mednarodno zaščito. Enako sicer velja tudi za Jordanijo, a ta problematiko ureja z izdajanjem posebnih certifikatov, do katerih je upravičen vsak, ki se kot begunec registrira pri jordanski izpostavi UNHCR.

Gre za specifično organizirane in formalno izjemno izključujoče družbe. Sirci v Savdsko Arabijo, ZAE, Katar itn. ne morejo priti kot begunci, temveč za vstop potrebujejo vizo. Tudi vsi Palestinci, Libanonci, Jemenci, ki so se v zalivske države umaknili pred vojno viroh v svojih domovinah, uradno nikoli niso imeli statusa begunca, temveč so iz nekakšnih začasnih naseljencev postali naturalizirani državljani. Tudi gostujoči delavci in tuji poslovneži v ZAE praviloma bivajo z začasnimi vizami, ki so vezane na delodajalca ali na njihovega tam živečega družinskega člana. Z njimi pa ni mogoče neomejeno ostati v državi, še manj pa pridobiti državljanstvo. Oziroma, kot je lani na enem od svojih predavanj o t. i. begunski problematiki povedal sociolog dr. Jože Vogrinc: »Naftne države se sirskih beguncev otepajo zato, ker so povsod privilegirani domačini manjšina prebivalstva, ki se čuti po arabski pomladi ogrožena, saj se

izkoriščani migrantski delavci vedno bolj upirajo. V nasprotju z Libanomom in Jordanijo so dovolj daleč in dovolj bogati, da si to lahko privoščijo.«

Toda zahodne države, podpisnice mednarodnih konvencij, ki urejajo status beguncev in vzpostavljajo aktivno azilno politiko, se ne bi smele preveč zgražati, opozarja Harald Viersen, nizozemski publicist in arabist v komentarju za neodvisni spletni portal *Muftah*, namenjen poglobljenim zgodbam o dogajanju na Bližnjem vzhodu. Evropa je sirsko državljansko

PREGNANCI IZ SIRIJE SO KLJUB NAČELNI ODPRTOSTI JORDANSKE DRŽAVE DO BEGUNCEV ŽRTVE SOVRAŽNEGA GOVORA, ŠIKANIRANJA IN OČITKOV, DA ZA DRŽAVO, KI JE MED MANJ RAZVITIMI V REGIJI IN IMA VELIKE TEŽAVE PRI OSKRBI Z VODO, PREDSTAVLJAJO VELIKO BREME.

vojno zares odkrila šele lani z množičnim prihodom beguncev, medtem ko države v regiji z njenimi posledicami živijo že leta, pravi. Poleg tega je nekakšno samozadovoljstvo ob dejstvu, da se sirski begunec rajši kot v avtoritarno Savdsko Arabijo odpravi proti – na videz – demokratični in odprti stari celini, kratkovidno. »Če begunci postanejo naša skrb šele, ko jih naplavi na obale evropskih držav, potem ni čudno, da imamo o sebi tako dobro mnenje. A tako stališče dolgoročno samo pogloblja prepad med domnevno naprednim Zahodom in nazadnjaškim Vzhodom in ustvarja okolje, kjer uspevata razizem in nestrpnost.«

ŽIVLJENJE JE DRUGJE

Kako pa živijo begunci iz luksuznega taborišča, ki ga za potrebe kakšnega fototermina občasno obišejo veljaki iz Združenih arabskih emiratov? Dobri dve leti staro poročilo Združenih narodov, ki je nastalo na podlagi intervjujev s pregnanci in podpornim osebjem v taborišču, vsebuje nekaj pomenljivih podrobnosti. Skoraj vsi brez izjeme, od mladih deklet in vdov do otrok in odraslih moških, se v naselju počutijo varne in pogosto sploh ne zaklepajo svojih bivalnikov. Vendar živijo na majhnem prostoru, kjer ni kaj početi. Dekleta se pritožujejo, da imajo njihovi očetje, bratje in drugi sorodniki preveč časa in se zato pogosto vtikajo vanje. Nekateri mladoletniki kljub prepovedi poprimejo za delo. Učenci, ki v Siriji po začetku vojne niso več mogli v šolo, se pritožujejo, da je predmetnik prezahteven, jordanski učitelji pa prestrogi, zato nemalokrat izostajajo od pouka. Prihaja tudi do nasilja v družini in do porok deklet, mlajših od osemnajst let, kar uradno ni dovoljeno. Otrokom je neprijetno ob hrupu letal iz bližnje jordanske vojaške baze. Odrasli tožijo, da možnosti za zaslužek ni veliko. Družine nimajo stika z lokalno skupnostjo, sprejemanje obiskov pa je strogo regulirano. Obžalujejo, da v naselju ni tržnice, ki bi dala ljudem občutek povezanosti. Vzdušje je čudno. Ni presenetljivo, da kapacitete naselja, kljub omogočenemu udobju in dejstvu, da moriji v Siriji ni videti konca, niso zasedene. Nemalo beguncev se je iz tabora vendarle odpravilo proti jordanski prestolnici. Srečo bodo očitno poskusili drugje. ■

Slovenščina na spletu

DEMOKRATIZACIJA ALI ONEČAŠČENJE JEZIKA?

Pisana beseda še nikoli ni bila tako trdno na prestolu kot danes. Ampak seveda ne gre za književnost in znanstvene raziskave in ostale privzdignjene in poglobljene tekste, temveč za zabaven preobrat: kar se je včasih govorilo, se danes piše. SMS, WhatsApp, Snapchat, Twitter ... so orodja, ki jih uporabljamo pri dogovarjanju o najbolj vsakdanjih rečeh. In potem rečemo, da smo se z nekom »pogovarjali«, čeprav smo si samo dopisovali. Splet in njegova družbena omrežja so postali velikanski peskovnik za raziskovalce vseh vrst, tudi jezikoslovce.

AGATA TOMAŽIČ

Jezik je kot morje: marsikaj pogoltno in vsega, kar vanj vržeš, ne izpljune, a tisto, kar naplavi na obalo, je včasih močno spremenjeno. Le kdo še danes ve, da je beseda *hiša*, tako slovensko zvoneča, pravzaprav nemščica, ki ga je večstoletna raba obtesala do neprepoznavnosti? In kdo ve, skozi čigava usta je vse šla, da je postala, kakršna je danes. Danes, ko je vse lažje, ker manj govorimo in več pišemo. *Littera scripta manet*. Čeprav nove tehnologije ta latinski rek postavljajo na laž, saj obstojnost zapisanega ni zagotovljena na dolgi rok, mora biti računalniško posredovani govor vendarle uresničitev sna za jezikoslovce, mar ne? Kar se dogaja, je uresničitev sna, pa tudi nočna mora, ker je besedil občutno preveč, da bi zmogli analizirati vsa, pravi dr. Mija Michelizza, raziskovalka na Inštitutu za slovenski jezik Frana Ramovša pod okriljem Znanstveno-raziskovalnega centra Slovenske akademije znanosti in umetnosti ter avtorica decembra lani izdane knjige *Spletna besedila in jezik na spletu*. Delo je na svojem področju pionirsko in bi ga lahko označili za nekakšno monografijo z zgodovinskim vpogledom v začetke sobivanja slovenskega jezika z računalniki in spletom.

RODIL SE JE JANES

Že nekoliko pred izidom tega dela, natančneje leta 2014, pa se je rodil JANES – jezikoslovna analiza nestandardne slovenščine. Gre za nacionalni temeljni raziskovalni projekt, ki združuje enajst raziskovalcev s Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani in Inštituta Jožef Stefan. Vodi jih doc. dr. Darja Fišer z Oddelka za prevajalstvo na Filozofski fakulteti v Ljubljani. »JANES financira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije, izvajali pa ga bomo do leta 2017. Zelo možno je tudi nadaljevanje v kakšni drugi obliki, kajti tovrstne raziskave so po svetu ta čas vroča tema,« je optimistična sogovornica.

Pisna besedila na spletu razvrščamo glede na dva ključna kriterija: avtorstvo in njegovo razmerje z naslovnikom ter funkcija sporočanja. Pri klasičnih spletnih straneh, med katere sodijo tudi medijska spletišča, je avtor znan oz. lahko določljiv, nagovarja širše občinstvo, je z njimi v formalnem razmerju, komunikacija pa enosmerna. Pri večini spletnih skupnosti, kot so na primer forumi in družbena omrežja, se srečujemo z manj formalnimi, bolj interaktivnimi dvo- ali večsmernimi pogovori v ožjem krogu uporabnikov, v stik pa prihajamo tudi s sporočili neznanih oz. celo anonimnih avtorjev. Nekaj posebnega so wikibesedila, pri katerih govorimo o kolaborativnem avtorstvu, saj eno besedilo ustvarja več avtorjev. V tem pogledu so zanimivi tudi blogi, ki so preplet enosmerne komunikacije blogerjevih zapisov z dvosmerno v komentarjih bralcev.

FUNKCIJA KOMUNIKACIJE

Če pri besedilih opazujemo namen sporočanja, se verjetno vsi najprej spomnimo na družbena omrežja in spletne klepetalnice, ki vsebujejo veliko vsebinskih in jezikovnih elementov zasebnih komunikacijskih sfer, komunikacija pa je pogosto ludistična, tj. poteka zgolj zaradi komunikacije same. Nadalje Fišerjeva izpostavlja predstavitvene in promocijske vrste besedil – gre spletne strani podjetij, ustanov, društev in posameznikov. Česar ne gre mešati z oglasnimi in komercialnimi besedili z izrazito vplivajnsko vlogo, s pridom izkoriščajo večpredstavnost in uporabljajo atraktiven jezik, ki pozornost skuša pritegniti s prijemi, znanimi že iz analognega sveta, npr. neologizmi ali slengizmi. Poznamo še poročevalske oz. publicistične besedilne vrste (spletni mediji), izrazito standardne in formalne uradovne oz. uradniške (e-uprava ipd.), akademske (znanstveniki in strokovni prispevki; njihove

značilnosti so vsebinska zgoščenost, terminološka bogatost in obilica hiperpovezav), programerske (npr. FAQ – pogosto zastavljena vprašanja o strokovnih in tehničnih vsebinah, namenjena širši javnosti) ter literarne in polliterarne vrste, kjer izstopa močno individualiziran avtorski slog, pogosto pa je tudi učinkovito izkoriščanje multimedijjskih in interaktivnih možnosti, ki jih svetovni splet ponuja.

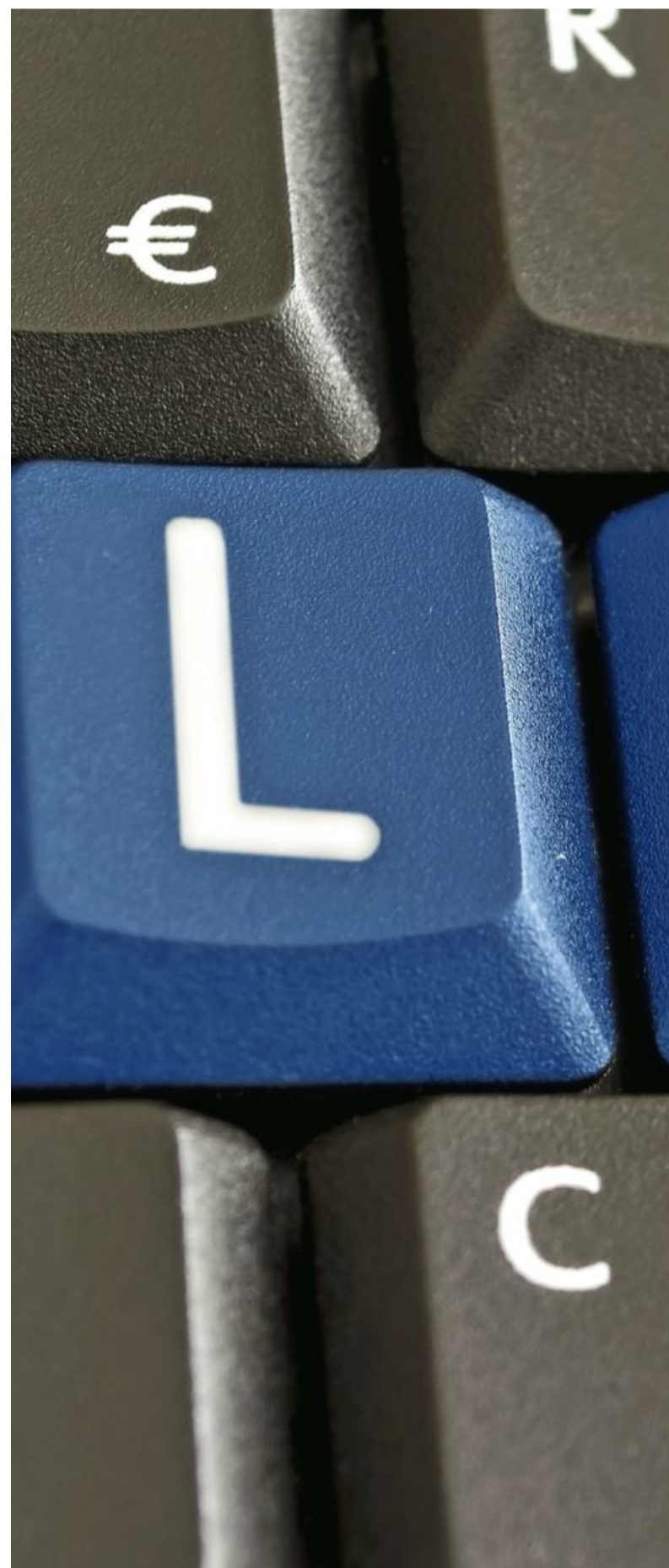
K DEMOKRATIZACIJI JEZIKA

JANES je za osnovno raziskovalno os izbral t. i. slovenske uporabniške spletne vsebine, ki besedilno produkcijo omogočajo vsem uporabnikom, ne glede na izobrazbeno ali kakršnokoli drugo ozadje, in kjer je komunikacija izrazito samoiniciativna. Strokovno bi rekli, da prevladuje bottom-up ali celo bottom-bottom komunikacija: besedila nimajo naročnika, niso kurirana, cenzurirana ali lektorirana, krog naslovnikov, odnos z njimi in namen sporočanja pa je zelo heterogen. Besedilodajalec je v takih omrežjih torej lahko vsakdo in po težah nekaterih tujih jezikoslovcev takšna okolja bistveno prispevajo k demokratizaciji jezika – te procese je še posebej zanimivo opazovati za slovenščino, za katero je bila doslej značilna izrazito normativistična kultura, dodaja sobesednica. Na splošno velja, da besedila znotraj teh prostih spletnih skupnosti nastajajo bolj sproščeno in brez predsodkov ter strahu pred napakami. Čeprav je zanimivo, da se tudi tu najdejo t. i. grammar naziji ali slovnični fašisti, se zareži Darja Fišer. Sama se mnenja, ali je nekaj v jeziku dobro ali ne, vzdrži, kajti svojega poslanstva ne vidi v presojanju o ustreznosti, temveč v raziskovanju živega jezika in beleženju tipičnih in zanimivih pojavov. Poleg opazovanja odstopanj od pravopisa zbrano gradivo namreč omogoča še veliko vrsto drugih dragocenih jezikoslovnih analiz: od proučevanja sodobne leksike in pomenskih premikov ter rabe terminologije v neformalnih okoljih, preko prepoznavanja regionalno obarvanih prvin, skladajnskih značilnosti in elementov govora v računalniško posredovani komunikaciji, do študij jezika različnih družbenih skupin, žaljivega govora in tujejezičnih prvin v spletni slovenščini.

Za jezikoslovce bi bili zelo dragoceni tudi primeri besedil, ki si jih ljudje izmenjujejo v zasebni komunikaciji (SMS-ji, Whatsapp, Snapchat), vendar je ta material zelo težko zbrati, veliko je tudi pravnih preprek, zato so se za zdaj omejili na javno komuniciranje, zbrano po blogih, forumih, komentarjih na novinarskih spletnih portalih in na Twitterju. Zaporedje ni naključno, saj od Twitterja nazaj pada interaktivnost in narašča skladnost s standardno slovenščino. Povedano drugače: splošno gledano se v blogih pišoči najbolj držijo pravil standardne slovenščine, v forumih in komentarjih na novice že malo manj, na Twitterju pa je nestandardne komunikacije največ. Kar gre z roko v roki z namenom sporočanja in interaktivnostjo platforme.

PRVINE NESTANDARDNE SLOVENŠČINE

Kljub vsemu pa je raziskovalce v vseh naštetih žanrih presenetilo, kako močno prevladuje standardna slovenščina. Sploh na Twitterju, kjer je standardnih tri četrtine vseh tvitov, ki jih je v korpusu več kot 4 milijone in štejejo več kot 70 milijonov besed. Razlog verjetno tiči v dejstvu, ker so Twitter za svoj kanal komuniciranja izbrale razne uradne ustanove, tiskovni predstavniki, politiki in mediji. Lastniki računov, ki so zasebniki, vendarle čivkajo bolj sproščeno. Napačne pa so domeneve, da je kanal oz. platforma edina, ki vpliva na to, katera različica slovenščine bo v rabi. Isti uporabnik namreč lahko na istem omrežju sporoča enkrat v standardnem in drugič v govornem jeziku, odvisno pač od namena sporočanja in naslovnika, ki mu je tvit namenjen. Veliko je prehajanja

med registri, ugotavlja Fišerjeva in v isti sapi dodaja, da je slovenščina resnično raznolika, da je slovenščin pravzaprav več in da ima v družbi vsaka svoje mesto.

PRVINE GOVORJENE SLOVENŠČINE

Več prvin govornega jezika je zaslediti na platformah, ki omogočajo večjo interaktivnost. Manj časa za odgovor (oz. je zaželeno, da se odzoveš takoj), več elementov govornega jezika so jezikoslovci opazili. Na forumih, kjer je med odgovori tudi po več dni premora in so sporočila daljša, pa je jezik bližji pisni slovenščini. Za računalniško posredovano komunikacijo pa so značilne tudi nekatere prvine, prvin, ki se doslej niso pojavljale ne v pisani ne v govorni slovenščini, temveč so na družbenih omrežjih endemične. Nekaj je takšnih, ki se ponavljajo v vseh jezikih: omembe, heštegi in emotikoni. Ti se zaradi priljubljenosti in ekonomičnosti že selijo tudi v druge žanre. So pa še specifične slovenščine, recimo vzročni odvisnik, v katerem se glagol izpušča: »V Planico že gresta dva bagerja malo poglobit zadevo, ker @ peterprevc.«

SRBI SI POMAGAJO DRUGAČE

Na slovenskem Twitterju je daleč največ odmikov od standarda v načinu zapisa besed, ki je fonetizirana. Primerjalna raziskava, ki so jo raziskovalci JANES izvedli na srbskem in hrvaškem Twitterju, jih je pripeljala do nenadejanih izsledkov: nestandardni elementi srbskih tviterašev skorajda ne vsebujejo fonetiziranega zapisa, ker je zapis besed že v standardni srbsčini zelo približan izgovoru (ker Piši kao što govoriš), zato je v srbsčini odmik od standarda povečini v izbiri drugačne, nestandardne leksike. Na nivoju zapisa besed pa sicer redke odmike od standarda zaznavamo izključno

pri mlajših uporabnikih, ki bi se radi že po tem razlikovali od ostale populacije, izmišljujejo nove zapisne konvencije (npr. weedemo seeh za nedelju dana). Motiv – biti nekaj posebnega, odstopati od drugih, narediti se manj razumljiv za odrasle – je enak kot pri slovenskih uporabnikih tviterja, le da ti zapisujejo besede tako, kot jih izgovarjajo (npr. jst, js, jes, jez, jez, ges, jzt za jaz). In jim včasih kar dobro uspeva biti nerazumljen, saj človek doume, kaj neka beseda pomeni šele, ko jo prebereš na glas, se nasmeji Darja Fišer.

DRUŽBENA OMREŽJA JEZIKA NE OGROŽAJO

Govoriti, da je slovenščina zaradi družabnih omrežij ogrožena, je daleč od resnice. Ravno nasprotno, jezik tam je izjemno vitalen. Najbolj odprto za novosti v jeziku je besedišče, se najhitreje spreminja in se prihod novih izrazov (iz drugih jezikov, ob novih dogodkih) tudi najbolj občuti, čeprav nove besede na globlji ustroj jezika, recimo skladnjo, nimajo vpliva (saj nekatere tako kot hitro pridejo, tudi hitro izginejo). Skladnja se spreminja bistveno počasneje, je pa tudi tu je v zadnjem času opaziti nekatere spremembe v prehodnosti glagolov (Kva dogaja?) ali odpadanje povratno svojilnih zaimkov (peneče vino, bleščeci zobje). Seveda pa ne moremo trditi, da so za vznik teh novih oblik kriva družabna omrežja, poudarja sogovornica, lahko da se je ta pojav tja zanesel od kod drugod, tu pa je bil le zabeležen. »Reči, da spletna slovenščina spreminja slovenščino, je pretenciozno,« je prepričana. Med drugim zato, ker je splet odsev resničnega sveta in spletna slovenščina ni ena sama, na spletu je v rabi več različic jezika. Slovenščina ni ogrožena, če se seli in širi po spletu, pomeni le, da je še bolj polno funkcionalna. Eden od parametrov, po katerih soditi, kako vitalen je jezik, je število slovarskih člankov na Wikipediji v tem jeziku. Tu

se slovenščina kar dobro odreže: smo takoj v drugi skupini z jeziki s po več kot sto tisoč wikigesli.

Ni naključje, da Facebook v tem zapisu doslej še ni bil omenjen, kajti JANES ga ni vključil v raziskavo, ker so se odločili, da gre za zasebno komunikacijo, čeprav ima po podatkih SURS FB-profil okrog 750.000 Slovencev. Kar zadeva število uporabnikov Twitterja, ni natančnih podatkov, oziroma so na voljo le približne ocene marketinških agencij, ki so po domnevah Darje Fišer optimistične. Ena od njih je izračunala, da je bilo septembra 2015 110.000 aktivnih uporabnikov slovenskega tviterja. Raziskovalci JANES so do števila aktivnih uporabnikov prišli nekoliko drugače, in sicer z zajemom tvitov na podlagi pogostih izključno slovenskih besed (kaj, pač, ter). Prišli so do nekaj nad 9000 uporabnikov, pri čemer so za aktivne uporabnike šteli vse, ki so objavili vsaj sto tvitov v slovenščini.

KOMENTARJI, KI IZGINJAJO

Najbolj tradicionalna platforma uporabniških spletnih besedil v slovenščini so zagotovo forumi, meni sogovornica. Forumi obstajajo najdlje in v raziskavo so zajeli nekatere še iz devetdesetih let. Najbolj ogroženi pa so komentarji na spletne novice, ugotavlja Fišerjeva. Pred tremi leti, ko so pisali prijavo na sredstva za raziskavo, so komentarje na novičarskih portalih seveda navedli kot predmet proučevanja, toda odtelej se je tovrstno komentiranje – malo zaradi družbenih, malo pa tudi tehnoloških sprememb – na številnih novičarskih portalih ukinilo ali močno okrnilo ter se preselilo na Twitter in Facebook. Še ena taka pomembna sprememba se utegne zgoditi že med trajanjem raziskave: razvijalci Twitterja, ki se je proslavil z največ 140 znaki za sporočila, razmišljajo, da bi omejitev postopoma odpravili. Toda prav zaradi skopo odmerjenega prostora se je rodilo cel kup jezikoslovno zanimivih strategij krajšanja soročil in zanimivo bo opazovati, kaj se bo po odpravi omejitev z njimi dogajalo, komentira Darja Fišer.

OD SMS-OV DO BLOGOV

Hitrost, s katero se spreminja jezik pod vplivom novih tehnologij, je res tolikšna, da jo raziskovalci komaj dohajamo, se strinja dr. Mija Michelizza, avtorica knjige *Spletna besedila in jezik na spletu*, kjer so v središču blogi in članki Wikipedije v slovenščini – pri čemer bi vsaj za blogje lahko trdili, da niso več zadnji krik mode na spletu. Z vratolomnim tempom se spreminjajo tudi tehnologije, novosti se vrstijo iz meseca v mesec, a vendar so spremembe v jeziku precej predvidljive in so vsekakor vredne, da se jih spremlja, ker ne vemo, kaj se bo prijelo, razlaga dr. Michelizza. Njeno zanimanje za splet in elektronske medije, ki ne vplivajo samo na jezik, temveč prav na vsa področja človeškega delovanja, kot da je v njo raslo »že od zgodnjih otroških let, saj so bili po zaslugi brata in očeta pri nas računalniki vse od samih začetkov,« piše v *Predgovoru*. Zares pa se je začelo z diplomo iz španskega jezika in književnosti, kjer si je za predmet proučevanja na predlog mentorice, prof. dr. Jasmine Markič, izbrala jezik SMS-ov, takrat zelo popularno temo. Tako kot v slovenščini, ki se je pod omejitvijo 160 znakov rojevala v novih, krajših in izvirnih oblikah, so se tudi govorniki španščine znašli pred izzivom, koliko je jezik še lahko okrajšan in okleščen (recimo samoglasnikov), da bo naslovnik sporočilo razumel. Kmalu se je seveda tudi pri SMS-sporočilih izkazalo, da teza o tehnološkem determinizmu ne bo vzdržala: ni prenosnik tisti, ki določa slog pisanja, temveč je oblika sporočila odvisna od njegovih avtorjeva in/ali prejemnikov.

JEZIK JE PRILAGODLJIV ORGANIZEM

Ko beseda nanese na novotvorjenke, nove besedne zveze ali nove pomene, ki jih uporabniki spleta podelijo starim, ne moremo mimo dveh nasprotujočih si taborov, v katerega se je razdelila srenja ljubiteljskih ali zaresnih jezikoslovcev in slovenistov: eni hvalijo igrivost govorcev jezika, drugi v maniri jezikovnih puristov te spremembe obsojajo. Sogovornica, ugotavlja, da se delitev na puriste in bolj permissivne opazovalce jezikovnih sprememb ne pokriva vedno z generacijsko pripadnostjo, povedno pa se ji zdi, da v spletni debati, ki se niti ohlapno ne tiče jezika, pogosto kar na lepem vzniknejo argumenti, povezani z jezikom, češ ti še pravilno slovensko ne znaš pisati, s tem zgubiš vso verodostojnost. »Jezik zaradi novih oblik rabe na spletu ni ogrožen, saj je prilagodljiv organizem, ki si v vseh okoliščinah prizadeva za preživetje,« pravi Michelizza.

Ali je splet po svojem vplivu na jezik primerljiv s katerikoli drugim izumom, doslej, recimo televizijo, radijem, telegrafom ...? »V resnici živimo v zelo revolucionarnih časih,« odgovarja raziskovalka. Opravka imamo s toliko specifičnimi novostmi, ki se običajno vse pojavljajo hkrati, poleg tega takšna količina različnih besedil še nikoli doslej ni bila javno dostopna. Ampak kritike, da nekaj ali nekdo spodkopava čistost knjižne slovenščine, je bilo pri nas slišati že prej, letele so, denimo, na besedišče v časnikarstvu, in to od Jurčičevih časov naprej. Na spletu so pogosti primeri, ko prvine govornega jezika vdirajo v pisani jezik. A analiza blogov, ki jo je opravila dr. Michelizza, je pokazala, da se uporabniki zelo dobro zavedajo, kaj sodi v govorno in kaj v pisano slovenščino: če se objave blogov približujejo zborni slovenščini, pa v komentarjih istih avtorjev ni zaslediti zadržkov za izraze in skladenjsko rabo iz pogovornih registrov jezika. Pomembno je, da se uporabniki zavedajo, kje je ločnica in kakšna so pravila – potem pa jih lahko tudi kršijo. ■

Sprehod skozi prenovljeno Narodno galerijo

VSTOP V RAZKOŠNO OBIČAJNOST

Prav na dan izida te številke *Pogledov* bodo, ob zvokih posebej za to priložnost napisane skladbe Draga Ivanuše, odprli temeljito prenovljeno Narodno galerijo. Po novem naj bi bila ta končno takšna, kot je za tako reprezentativno kulturno institucijo primerno.

VLADIMIR P. ŠTEFANEC

Za naš prostor je prenova – izvedena večinoma z evropskimi sredstvi, ki pa so seveda tudi naša – pomemben dogodek in velik korak v smeri dokončnega uveljavljanja evropsko primerljivih standardov na tem področju. Za temi smo žal dolgo zaostajali, kar je tako posledica naše splošne kulturne ravni kot specifičnih zgodovinskih okoliščin, v katerih se je formirala najprej naša narodna zavest in pozneje nacija. Prav zgodba o ljubljanskem Narodnem domu, zgrajenem med letoma 1894 in 1896, je zgovorna in v marsičem značilna za naš prostor, ne samo na področju kulture.

Današnje domovanje Narodne galerije je bilo zasnovano in zgrajeno kot narodnobuditeljska utrdba. Ker smo bili, kar zadeva arhitekturno stroko, takrat še nedonošeni, nam ga je zasnoval slovanski brat, češki arhitekt František Škabrout, kar je najbrž razlog, da je zgradba videti kot pomanjšana verzija praškega Narodnega gledališča. Denar za zgradbo so zbirali na različne načine, a stroški so preseglj zbrano, zato je v osnovi neorenesančno poslopje videti nekaj skromnejše, kot je bilo zamišljeno. Med drugim so izostali kipi v nišah na pročelju in notranje poslikave z »narodnimi motivi«. Nekaj naj bi jih prispevala Ivana Kobilca.

Po svečani otvoritvi so v »palači slovenstva« delovala različna društva, ki so po svojih močeh skrbela za kulturno pa tudi družabno dobrobit naroda. Kar zadeva slednje, so se zlasti uveljavili plesi in maškarade, ki so jih v Narodnem domu največkrat prirejali Sokoli in za katere so pripravljali tudi dokaj ambiciozne scenografije, plakate in vse ostalo. Sokoli so seveda bili eden od najtrdnjših »udov« narodovega telesa in zato je bila v Narodnem domu tudi telovadnica, v kateri so se kalili mnogi mojstri tukajšnje gimnastike. No, v Narodnem domu je bilo še marsikaj. Desno od starega vhoda s Cankarjeve ulice je bila na primer restavracija, notri pa sta bila tudi balinišče in pivnica, s hladilnico piva vred. O kakšni galeriji ob začetku delovanja ni bilo niti sledu, prevladujoče potrebe so bile očitno še manj prefinjene, kultura še precej v znamenju čitalništva.

Naši likovni umetniki so bili takrat maloštevilni, razstavljali pa so lahko le po izložbah in v zasilnih prostorih. Prvo namensko likovno razstavišče, legendarni tivolski Jakopičev paviljon, ki ga je zasnoval Maks Fabiani, so postavili šele leta 1908, ob koncu prve svetovne vojne pa je bilo ustanovljeno Društvo Narodna galerija, ki se je začelo zavzemati za stalno postavitev del slovenskih umetnikov. Najprej so dobili nekaj prostorov v Kresiji, a fond zbranih likovnih del se je hitro povečeval, prostori so postali pretesni, hkrati pa je Narodni dom zapuščalo vse več tamkajšnjih društev, ki so v razmerah nove države južnih Slovanov večinoma prenehala obstajati. Tako je v zgradbo vstopila Narodna galerija in v njej so leta 1928 odprli prvo stalno razstavo. A čisto gladko ni šlo, saj je prihajalo do napetosti s staroselci,

Sokoli, ki so v poslopju še naprej pripravljali svoje živahne telovadne in družabne dejavnosti. Sobivanje je bilo očitno dovolj težavno, da so se v Narodnem domu zgodili gradbeni posegi, ki so fizično ločili sokolski del od preostalega, večjega dela zgradbe. Takšna ureditev je vzdržala vse do leta 2012, ko so se nasledniki sokolov izselili; pred kratkim so tudi oni dobili sodobno zgradbo.

Z aktualno prenovo so te pregrade padle, izginila pa je tudi nekdanja telovadnica, najtrši zalogaj le-te. Visoka je bila namreč etažo in pol, zato jo je bilo treba nivojsko uskladiti, nemoteče vklopiti v celoto in povezati z ostalima dvema deloma zdaj končno celovitega kompleksa Narodne galerije. Tega tvorita še Ravnikarjev del ob Puharjevi ulici ter steklen povezovalni del, poimenovan Vhodna avla, ki so ga zasnovali v biroju Sadar Vuga arhitekti. V tej sta po novem povečana muzejska trgovina z nekaj novimi artikli ter nova muzejska kavarna, dolgo pogrešani, dandanes nepogrešljivi element takšnih prostorov, v kateri postrežejo tudi s kakšno tematsko slaščico.

Po novem v Narodni galeriji ni več zbirke evropske umetnosti, ki ji, resnici na ljubo – sorazmerno revna, kot je bila –, ni bila v čast. Dela iz nje, ki so večinoma nastala na našem ozemlju ali zanj, so poslej integralno vključena v novo stalno postavitev starejše umetnosti na Slovenskem. Za to so, izmed dobrih 16.000 umetnin iz zbirke, izbrali več kot 600 stvaritev (po potrebi so jih tudi na novo restavrirali), tako da jih bo zdaj stalno na ogled približno tretjino več kot prej. Za ta del galerije bo poslej namenjenih dobrih 3000 m², za vse razstavne dejavnosti še tisoč kvadratov več. Celotna Narodna galerija jih zdaj obsega 13.000, v kar je všteto vse, od depojev do pisarn, delavnic ... Kar zadeva prostorske možnosti, lahko naše osrednje razstavišče za starejšo umetnost zdaj torej res deluje celovito. Pridobili so na primer tudi novo predavalnico, specifičen podstrešni razstavni prostor, kletnega za občutljivejša dela na papirju ...

Stalna postavitev je, kot rečeno, obsežnejša, kar nekaj je pridobitev, ki pomembno obogatijo zbirko, in upajmo, da jo bodo bogatile trajno, saj mnoge niso v lasti Narodne galerije, ampak gre za različne dogovore o hrambi, izposoji ipd. Na ta način je prišel na zid galerije na primer tudi nedavno pridobljeni Kobilčin *Portret sedečega dekleta*, ki je prej čemel v depozu budimpeške Narodne galerije (kakor pri nas slovenimo tuje nacionalne galerije). Nekatera »stara« in »nova« dela bodo poslej povezana v tematske celote, med večjimi korpusi umetnin morda velja omeniti v zbirko na novo umeščene vesnane.

Obiskovalci si bodo nekaj časa lahko ogledovali tudi razstavo o obnovi Narodnega doma (čez čas jo bo nadomestila stalna postavitev o Narodnem domu), na ogled bo nekaj mavčnih odlitkov antičnih plastik iz zbirke Louvra,

ki jih je Narodna galerija pridobila leta 1927 in so spomin na tradicionalno vlogo muzejev umetnosti kot varuhov in razširjevalcev klasičnih umetnostnih vrednot. Ob tem pa bo v »novi Narodni galeriji« na ogled tudi zbirka del Zorana Mušiča, delno donacija, delno dolgoročno izposoja iz umetniške zbirke Ljubljana, Milade in Vande Mušič.

Ob kompleksni obnovi, ki je trajala dve leti in je bila kompromis med prilagoditvami prostorov novim rabam, sodobnimi tehničnimi standardi in prezentacijo kulturnega spomenika v čim manj okrnjeni podobi, so odkrili nekaj do zdaj prebeljenih stenskih poslikav ter ponovno odprli nekaj v preteklosti zazidanih okenskih odprtih. Zaradi slednjih je sten za nove razstavne površine manj, kot bi sodili po na novo pridobljeni kvadraturi, v nekaterih prostorih je precej panojev, zato so nekateri odseki razstavnega obhoda kar pošteno zapolnjeni. Ob času mojega ogleda so v galeriji sicer še potekala zaključna dela, zato težko sodim, ali bi to utegnili oteževati ogled, gre pa za stvari, ki jih je seveda mogoče popraviti, prilagoditi.

Ob otvoritvi bo obiskovalce pričakala brošura, v kateri bo dokumentirana obnova in kratki vodnik *Sto umetnin Narodne galerije*, priprave novega, celovitega kataloga stalne postavitve pa naj bi se lotili v kratkem, upajmo, da čim prej.

Tehnična oprema palače poslej obsega marsikaj, od vsakovrstnih sodobnih inštalacij, prek telekomunikacij in varnostnih sistemov (Petkovškovo *Pismo* naj bi bila zadnja umetnina, ki je izginila iz zbirke), do ogrevanja žlebov. Nad dogajanjem v galeriji bo po novem, ob dosedanjih kipih ustanoviteljev, bdela tudi doprsni kip dolgoletne ravnateljice Narodne galerije, Anice Cevc, izdelek mojstra Mirsada Begića.

Lagodni sprehod skozi stalno zbirko, brez ustavljanja ob posameznih delih, bo obiskovalcu vzel dvanajst minut, od njegovega zanimanja pa bo odvisno, za koliko ga bo podaljšal. Vsekakor zbirka zdaj omogoča spodobno dolge ogled, ki vabijo k ponovnemu obisku. Prve štiri dni po odprtju bodo ti brezplačni.

Zaradi različne umeščenosti v poslopju se prostori zelo razlikujejo po dostopu do naravne svetlobe, neenaka pa je tudi zasnova umetne osvetlitve, ki je ponekod prevladujoče difuzna, razpršena, drugod pa se opira na usmerjeno, reflektorsko osvetlitev, a med svojim ogledom še nisem mogel ugotoviti, kako bo osvetlitev delovala v praksi. Vsekakor pa se mi (in ne samo meni) vedno znova potrjuje prepričanje, da bi bilo »dnevno sobo mesta«, vezniki, stekleni del kompleksa, nujno odpreti proti središču mesta, ki mu zdaj kaže hrbet. Recimo, da bi bil to še zadnji korak k zaokrožitvi razkošne običajnosti (za sodobne evropske razmere seveda), v kateri se je po obnovi znašla Narodna galerija. ■

Obnova Narodne galerije je potekala štiri leta, restavраторji so opravili »mamutsko« delo.

Intervju z Jernejem Šugmanom pred premiero *Kralja Ubuja* v SNG Drama Ljubljana

ČESA TAKEGA ŠE NISEM POČEL

ZALA DOBOVŠEK

Tridesetega januarja bo v SNG Drama Ljubljana premiera *Kralja Ubuja* Alfreda Jarryja v režiji Jerneja Lorencija. Kompilacija absurda, ludizma in groteske izrisuje figuro razvratnega in oblastniškega kralja Ubuja, čigar izrojenost, arogantnost in hudomušnost so, kakor da neposredno sposojene iz današnjega realnega (političnega) sveta. Z naslovno vlogo se je spoprijel Jernej Šugman.

Kralj oziroma Ata Ubu je nevaren, zloben, neuravnovešen človek, ki je obenem komičen, človeški, dostopen. Lahko bi rekli »naš« človek, krvav pod kožo, zabavljač, duhovitež, ki pa sočasno kot za šalo seka glave. Zasvojen z oblastnostjo, zaslepljen z močjo, a s skrajnim pomanjkanjem odgovornosti in vesti.

Primož Vitez, ki je dramo prevedel, nam je povedal, da Jarry sploh ni pravi avtor Ubuja, ampak ga je baje ukradel nekemu prijatelju in ga objavil kot svojega. Se pravi, da je že na začetku vse skupaj postavljeno pod vprašaj. Da nič ni absolutno, da je v vsem skupaj nekakšen dvom, nekakšen psevdoteater. Njegov cilj naj bi bil predvsem šokirati javnost z drznostjo, menjavo atmosfer, pretirano svobodo v izražanju, krutostjo in vulgarnostjo. V tem je baje uspel. Tudi mi se 120 let pozneje sprašujemo, kaj je tisto, kar bi danes izzvalo podobne odzive. Jernej Lorenci nas je pripravil do tega, da iščemo duha Jarryjevega Ubuja. Koliko Ubuja se skriva v meni? V vsakem od nas? V čem se skriva moje *ubujevstvo*. Besedilo nam služi le kot inspiracija, kot odskočna deska za popolnoma samosvojo predstavo, ki se od besedila v marsičem oddaljuje.

Režijski pristop, kakršnega omenjate – določen dramski tekst le kot odskočna deska, inspiracija – se dandanes zdi nujen. Pa ne za to, ker bi se z njim za vsako ceno hoteli zoperstaviti avtorjem/dramatikom, temveč zato, ker morda le tako zmore gledališče učinkovati kot živ in aktualen medij, ki gre v korak s časom. Kaj vam takšen pristop pomeni kot igralcu in kako vas »prisili«, da drugače kot sicer problematizirate svoj lik in sebe izvajalca kot takega?

Takšna uprizoritev, ki jo delamo zdaj, je zame nekaj novega, česa takega še nikoli v življenju nisem počel. Moje mnenje je, da nas v gledališču zanima gledališkost. Nikoli

SAM V ČASU ŠTUDIJA VELIKOKRAT KOLEBAM MED STANJI, KO IMAM OBČUTEK, DA BO NEKAJ GENIALNO, IN TEM, DA BO KATASTROFA. KAKO JE MAJHEN TA KORAKEC!

ne hodimo gledat besedila, ampak način, kako je to interpretirano. Besedilo vedno jemljemo kot oporo, zato da lahko spregovorimo o samem sebi. V sebi čutim in nosim nekakšno silo, ki želim, da privre na dan. Ali to silo plasiram skozi besedo, skozi ples ali masko, skratka, na kakršen koli način že, je zame popolnoma vseeno. Po mojem mnenju je vse lahko gledališče, vse, kar nosi dramsko napetost – to pa seveda še zdaleč ne vzpostavlja samo besedilo, ampak karkoli na odru.

Sam sem produkt devetdesetih let, ko se je v Drami izrazilo delalo »tekstualno gledališče«, no, saj je tudi tokrat v *Kralju Ubuju* ogromno besedila in veliko govorimo, ampak na docela drugačen način. Veliko je raziskovanja in iskanja, črpanja iz sebe, ki potekajo skozi improvizacije. Ta dobljena stanja cepimo na *Kralja Ubuja*, pravzaprav iščemo neko okvirno stanje in vzporednice. Zgodbe o kraljih (njihovi vzponi in padci) so zmeraj zanimive, najbrž zato, ker je vsak človek kralj, če ne drugega, kralj svojega življenja. Tudi jaz samega sebe želim v posameznih situacijah, recimo v gledališču ali pa tudi v zasebnem življenju, vzpostavljati kot kralja, sočasno pa se tudi rušim. Predvsem z različnimi dvomi v to, kar počnem, kako živim. A obenem si ves čas želim biti na krilih nekega kraljestva.

Dvomiti vase, obenem pa vselej dvomiti tudi v dramsko predlogo in jo ravno zato korenito prevprašati, raziskati skozi tehnike improvizacije in navsezadnje do nje vzpostaviti jasna (igralska/režijska/zasebna) stališča, se kaže kot ne le dobrodošel, ampak še kako prepotrben pristop.

V *Kralju Ubuju* jemljemo glavni motiv, ki pa je narejen/spisan po principu totalnega *ludensa*, k svojevrstnemu uprizoritvenemu *ludensu* pa teži tudi naša postavitev. To,

FOTO JURE ERŽEN

kar počnemo, je izjemno tvegano, tega se zavedam, me pa obenem to tveganje izjemno privlači. Smo tik pred tem, da lahko »pognemo«. Ampak navsezadnje, ali ni tako pri vsakem ustvarjanju uprizoritve – da si tik pred tem, da pogrneš do konca, in hkrati en korak do tega, da bo izvrstno. Sam v času študija velikokrat kolebam med stanji, ko imam občutek, da bo nekaj genialno, in tem, da bo katastrofa. Kako je majhen ta korakec! Če ne verjameš v to, kar na odru počneš, predstava lahko izpade popolnoma banalna, če pa popolnoma verjameš vanjo, potem banalnost izgine (ena takih »občutljivih« uprizoritev je v mojem primeru zagotovo *Ko sem bil mrtev*). Banalnost ni v stvari, ki jo počneš, ampak v odnosu do stvari. Odnos je ključen, ne pa tema. Dobro besedilo še nikoli ni zagotavljalo dobre uprizoritve. Mogoče celo obratno: velikokrat se nam je zgodilo, da smo zaradi prepričanja, da bo neko izvrstno besedilo samo po sebi vse povedalo in da zato nam samim tu ni veliko treba pripomoči, na neki način uničili predstavo. Ključno je dogajanje, dejanje, doživljanje, odnos. To je tisto, kar vleče, kar je pomembno, in v to moramo vlagati. Tema drame za moje pojme ni pomembna oziroma je drugotnega pomena.

Kot pravite, sama tema ni na prvem mestu, toda tokrat vseeno bije v oči podoba Ata Ubuja, njegov način delovanja in mišljenja. Karakterna past Ubuja je ta, da je ljudski, a hkrati zahrbtnen, zlorablja svojo prismojenost in s tem vzbuja simpatijo, medtem ko sočasno v ozadju snuje zločine. Tak profil klovnovskih »politikov« in oblastnikov ni nov izum, je pa vsekakor dandanes še kako živ in aktualen. Ta »ludens«, ki ga omenjate, navsezadnje ni zelo daleč od današnje družbenopolitične realnosti.

Meni se zdi Ata Ubu fascinanten človek. Ker je tako plastičen, neposreden, vulgaren, obenem pa tako strašno prestrašen. Prav v tem strahu se mi zdi moderen človek. Strah ga docela determinira, kar je zelo v stilu današnjega časa, kjer nas strah popolnoma obvladuje. Ko gledamo vse te oblastnike, imamo občutek – čeprav so jih polna usta o namerah za javno dobro – da jim gre vedno samo za lastne interese. S čimer ni nič narobe, saj smo takšni pravzaprav vsi. Težave si nakopljemo, ko se deklariramo za etično čiste, s čimer je na primer začel svojo politiko naš premier Cerar, pa tudi mnogi pred njim. Po mojem gre predvsem za ego in

egoizem, in za strah pred izgubo moči, vpliva, strah pred smrtjo. V tem se mi zdi drama *Kralj Ubu* in še posebej lik Ata Ubuja absolutno sodoben in fenomenalen. Všeč mi je razkorak med občutkom moči in občutkom strahu, ti dve skrajni strašnosti, ki pri njem skačeta od prizora do prizora. Kako se obnaša, kadar mu veter piha v jadra, in kako, kadar mu piha v nasprotno smer. Ta razkorak je pri njemu fascinant, ta pozaba, da v trenutku moči popolnoma pozabi na vse, kar je govoril takrat, ko ga je bilo strah, in ko je prestrašen, popolnoma pozabi na vso moč, ki jo je imel še dve minuti prej. Ta pozaba je zelo zgovorna in simptomatična za današnji čas.

Sicer pa z režiserjem Jernejem Lorencijem pravzaprav do zdaj niste veliko sodelovali. Sklepam, da vam delo z njim odpira marsikaj novega, drugačnega, nepreverjenega, da gre za specifične načine mišljenja in ustvarjanja gledališča ...

Lorencijeva sposobnost, kako narediti ekipo iz povsem raznorodnih osebkov, ki nato dihajo skupaj za isto stvar, se mi zdi neverjetna. In to mu uspe z nekim mirom, toleranco, brez prisile, gre za nekaj lepega in čistega. Pri tem mu veliko pomaga tudi njegov asistent in koreograf Gregor Luštek, njegove vaje (ki so vsakič uvod v vaje z režiserjem) so na videz preproste, a mu uspe, da nas fino preparira, ogreje, vzpostavi nekakšno intimo.

Na Lorencijevih vajah imam občutek, da je vse mogoče. Vaje zastavi zelo široko in zato zavлада občutek nekakšne popolne svobode. Seveda, v nadaljnjem procesu pa se izkaže, da ni vse mogoče. V gledališču sicer je vse mogoče, a v predstavo samo ne more iti vse. Ker ima vsaka predstava neko svojo resnico in do te resnice se moramo vsakič znova dokopati, jo iskati. Na tej točki pa Jernej Lorenci postane strog, neposreden, jasen, dobro artikuliran. Skratka, vselej gre za iskanje resnice – besedila, nastopajočih, uprizoritve. A ne glede na to, kako zelo lahko delamo nekaj modernega, sodobnega ali vsaj nenavadnega, imam tokrat še vedno občutek, da je gledališče prastara umetnost. Umetnost, ki nosi svojo zakonodajo vsaj že od stare Grčije naprej. Kot da ima oder neke svoje fizikalne zakonitosti, ki se jih ne da kršiti, ki jih je treba upoštevati. To me zdi zelo lepo, ta spoj sodobne misli, ki pride v stik s prastaro zakonodajo drame. ■

MLADE GENERACIJE V SVETU POMNOŽENIH PODOB

Če je bilo pri domačih ponudnikih avdiovizualnih vsebin še do nedavnega resnično težko najti izdelke, ki bi bili primerni za mlade generacije – o »vzgoji« njihovega pogleda se je razmišljalo le na margini – pa je danes položaj občutno drugačen.

Cipercooper (režija Boris Dolenc)

Julija in alfa Romeo (režija Blaž Završnik)

DENIS VALIČ

Ponudba »posebnih programov za najmlajše in mladostnike«, vpejanih z namenom »vzgojanja pogleda«, je res obsežna. Še veliko bolj pa razveseljuje dejstvo, da se za nagovor teh generacij odloča tudi vse več domačih filmskih ustvarjalcev. Tako stanje na domačem dvorišču nam razkrije že bežen prelet tega: po eni strani se sicer zdi, da je med domačimi ponudniki avdiovizualnih vsebin težje najti tiste, ki programov za otroke in mladostnike nimajo, kot pa obratno, po drugi pa bi v okviru zadnje filmske letine kar težko spregledali številna filmska in televizijska dela, ki prvenstveno nagovarjajo mlado občinstvo. Tako se zdi, da je zavest o tem, kako je treba »vzgojati« in spremljati pogled mladih generacij (a ga pri tem ne omejevat in na silo usmerjati), končno prodrla v vse družbene pore.

Skrbno izbrani, sestavljeni in zasnovani programi za najmlajše in mladostnike so zlasti danes, ko živimo v dobi množstva podob – te v kaotični, fragmentarni in pogosto fetišizirani obliki agresivno vstopajo tako v naše doživetje samih sebe kot tudi sveta okrog nas – resnično pomembni. Zavedati se namreč moramo, da so se mlade generacije v tem svetu pomnoženih podob rodile in da v njem odrasčajo, zato jim predstavlja neko bližnje, skorajda domače okolje, v katerem so še posebej ranljivi, saj nimajo razvitih obrambnih mehanizmov in do njega običajno ne zavzamejo distance. In čeprav so taki programi več kot dobrodošli, pravzaprav nujni, moramo vendarle paziti, da se ne izmaknejo kritični presoji.

Potreba po njihovem nadzoru ali vsaj skrbi za ohranjanje njihove kakovosti in strokovnosti je močno izstopila prav v zadnjem času, ko spremljamo nekakšno inflacijo »filmskih programov za otroke in mladostnike«. Odkar se je tudi država odločila podpreti tovrstno dejavnost in ji podeliti namenska sredstva, se je število ponudnikov močno povečalo. Čeprav je bila širitev tovrstne ponudbe brez dvoma tudi eden ciljev državne pomoči, pa si gotovo nihče ni želel takega padca v kakovosti in strokovni pripravljenosti, kakršnemu smo lahko priča. Tako nam danes kot »filmski program za otroke in mladostnike« žal vse pre pogosto ponujajo le skupek z bolj ali manj

srečno roko (ne pa strokovno ali umetniško utemeljeno) izbranih filmskih naslovov, v katerih nastopajo mladi ljudje ali pa obravnavajo za mlade zanimivo temo. Očitno je torej, da je padec kakovosti predvsem posledica oddaljevanja oziroma opuščanja izvornega koncepta tovrstne ponudbe, ki nam ga je še v pionirskih časih ponudil Kinodvor in nam ga ob manjših popravkih ponuja še danes. Ta pa predvideva ne le skrbno preišljen izbor filmov, ki nagovarjajo mlade, temveč tudi

MLADE GENERACIJE SO SE V SVETU POMNOŽENIH PODOB RODILE IN V NJEM ODRAŠČAJO, ZATO JIM PREDSTAVLJA NEKO BLIŽNJE, SKORAJDA DOMAČE OKOLJE, V KATEREM SO ŠE POSEBEJ RANLJIVI, SAJ NIMAJO RAZVITIH OBRAMBNIH MEHANIZMOV IN DO NJEGA OBIČAJNO NE ZAVZAMEJO DISTANCE.

spremljevalne materiale, v katerih so dela temeljito in predvsem celovito predstavljena in postavljena v neki kontekst, ter končno tudi neposredni nagovor mladega občinstva s strani strokovno usposobljene osebe.

Resnici na ljubo je treba priznati, da tak koncept zahteva določena sredstva. A z nekaj inventivnosti ter predvsem volje in pomoči domačih filmskih ustvarjalcev je kakovosten program za otroke in mladostnike mogoče pripraviti tudi ob skromnejših sredstvih. Kot nam je povedala Petra Slatinšek, ki v Kinodvoru opravlja vlogo vodje programa filmske vzgoje in Kinobalona, se je pri njih že večkrat izkazalo, da je za mlade še najpomembnejši osebni stik, ki ga po projekciji razvijejo z osebo, ki jim film predstavi, pa naj gre za strokovnjaka z določenega področja ali film-

skega ustvarjalca. Zlasti izkušnja srečanja s slednjimi je za mlade nekaj posebnega. In prav zato so se v Kinodvoru odločili, da bodo pri oblikovanju filmskega programa za otroke in mladostnike prav posebno pozornost namenili domači filmski produkciji.

Tako je dejstvo, da nam je zadnja letina domače filmske produkcije prinesla celovito raznovrstnih filmskih del, ki prvenstveno nagovarjajo mlado občinstvo – omenimo lahko številna dela, od celovečernih igranih filmov, kakršna sta *Utrip ljubezni* Borisa Petkoviča ter *Julija in alfa Romeo* Blaža Završnika, prek srednjemetražnih produkcij, kot je *Všečkana* Dražena Štadra, pa vse do kratkih animacij, kakršno je na primer delo Jerneja Žmitka in »veterana« Borisa Dolenca *Cipercooper* – razveselilo tudi njih. Ne le zaradi možnosti srečanj z ustvarjalci, skozi katera je mladim še najlažje približati neko filmsko delo, temveč tudi zato, ker se lahko z ustvarjalci del podajo v iskanje novih, drugačnih načinov, kako mladim ponuditi film. Tako so s prej omenjenim Draženom Štaderjem, avtorjem filma *Všečkana*, izvedli prav poseben eksperiment, saj so občinstvu neko filmsko delo prvič ponudili »na zahtevo« (*on demand*). Odziv je presenetil vse, saj si je film poleg dveh projekcij v veliki dvorani na ta način »priboril« še naslednjih 11 v mali, med katerimi je bilo kar pet razprodanih.

Dela domačih ustvarjalcev pa seveda lahko v okviru tovrstnih programov ponudijo še veliko več kot le osebno srečanje z ustvarjalci. Krasen primerek takega dela je film *Peter Peter*, kratka animacija Katarine Nikolov, ki jo bodo premierno predvajali 6. februarja v dvorani Slovenske kinoteke, nato pa bo začela pot po domačih kinodvoranah. Na prvi pogled preprosta zgodbica o fantu, nad katerega se med igro na igrišču brez pravega povoda spravijo sovrstniki – zaradi česar se ta v joku umakne domov, kjer mu mama ne ponudi le tolažbe, pač pa ga z zgodbico o Petru Klepcu podučijo tudi o tem, da se je včasih treba postaviti sam zase – je čudovit primer dela, ki mlade nagovori v njihovem jeziku, jih pri tem na duhovit način seznanja z nekaterimi vrednotami, opozori na nekatere zanje pomembne probleme, vse skupaj pa začini s prepletom tradicije in sodobne

urbane kulture. Avtorica nam zgodbo poda v pristni rap maniri, prek te poulične poezije, ki na poseben način kuje svoje rime, pri tem pa snov domiselno črpa tudi iz domače literarne tradicije. Način, kako je avtorica izkoristila ves izrazni potencial rapa, tj. sodobne oblike urbane kulture, prek katere mladi načenjajo tako družbeno relevantne kot tudi osebnoizpovedne teme, in ga spojila s tradicijo ljudskega pripovedništva, je naravnost osupljiv. Predvsem pa nam na najlepši možni način razkrije ves potencial, ki bi ga v okviru filmskih programov za otroke in mladostnike lahko udejanjila domača filmska produkcija.

Izjemnega pomena filmov, ki nagovarjajo otroke in mladostnike, se seveda povsem jasno zaveda tudi Jožko Rutar, direktor Slovenskega filmskega centra. Čeprav institucija, ki jo vodi, nima razpisa, ki bi bil eksplicitno namenjen le tovrstnim delom, pa njihovi produkciji vseeno namenijo posebno pozornost. Na primer tako, da vstopijo v produkcijo otroškega oziroma mladinskega dela, ki si je realizacijo zagotovili na razpisu RTV Slovenija (ta je delno namenjen prav tovrstni produkciji) in mu s tem omogočijo, da vstopi tudi v kinematografe (sicer bi bilo njegovo predvajanje omejeno na televizijo). Na drugi strani pa tudi tako, da javno predvajanje poskušajo zagotoviti tudi kratki formi – s posebnimi dogodki, kot je Noč kratkega filma, ali pa prek lastnega kanala Vimeo, kjer bodo javno predvajali izbrana kratka dela – v kateri se udejanja velik del domače produkcije za otroke in mladostnike.

Z domiselnim pristopom in predvsem s sodelovanjem med različnimi partnerji, ki imajo iste cilje, se očitno lahko veliko doseže, tudi na področju posebnih programskih sklopov, namenjenih mladim. Nov dokaz tega je še sveža televizijska produkcija, niz 15-minutnih dokumentarnih oddaj z naslovom *Kdo si pa ti?*, s katerimi avtorica, že omenjena Katarina Nikolov, mladim iz različnih kulturnih okolij omogoči, da se predstavijo, s tem pa posredno sodelujejo v razbijanju predsodkov in nacionalnih stereotipov, ki dušijo in zastrupljajo naš čas. Domiselno, pogumno ter predvsem družbeno odgovorno in aktualno. ■

TESNA KOŽA

Jung je Korejec, ki ne zna korejsko, zna pa risati. Lani decembra smo tako pri Društvu za oživiljanje zgodbe 2 koluta dobili še zadnji del trilogije *Medena koža*, v kateri nam avtor nadvse iskreno in brez olepševanja oriše svojo biografijo posvojenega korejskega otroka.

IZTOK SITAR

Ob pravi poplavi avtobiografskih stripov, ki smo jim priča v zadnjem času doma in po svetu, kjer so postali pravi modni trend, mi je prijatelj zastavil na videz povsem preprosto vprašanje, na katerega mu sprva sploh nisem znal odgovoriti. Kaj hudiča, je rekel, je v življenju striparjev tako zanimivega, da mislijo, da morajo vsi poznati njihovo zgodbo. To vprašanje je bilo res na mestu. Le zakaj bi morali brati življenjepis nekega risarja stripov. Saj ni politik, filmski igralec ali pevec, da bi bil tako prekleto privlačen za širši krog občinstva. Nasploh pa je znano, da imajo striparji izjemno nezanimivo in dolgočasno življenje, ki sestoji predvsem iz samotarskega sedenja za mizo in risanja, kar res ni kakšna intrigantna in razburiljiva pustolovščina, ki bi jo morali deliti s svetom. Pa je res tako? Oglejmo si nekaj primerov avtobiografskih stripov, ki so izšli pri nas.

Leta 2003 je pri ZRC SAZU (!) izšel legendarni, s Pulitzerjevo nagrado ovenčani *Maus*, skozi katerega nam Art Spiegelman

V MEDENI KOŽI, KI NAM NUDI ISKREN IN AVTENTIČEN POGLED V DOŽIVLJAJSKI SVET POSVOJENEGA OTROKA, BOSTE NAŠLI TUDI ODGOVOR NA VPRAŠANJE Z ZAČETKA TEKSTA, ZAKAJ SO BIOGRAFIJE STRIPARJEV SPLOH ZANIMIVE ZA ŠIRŠI KROG OBČINSTVA.

v iskreni in pretresljivi zgodbi svojega očeta prikaže grozote holokavsta, kot tudi njegov problematičen odnos do ostarelega očeta v sedanjosti. Tri leta pozneje smo pri osrednji slovenski založbi, Mladinski knjigi, ki se sicer redko odloča za stripovske izdaje in je v tem pogledu izjemno konservativna, dobili drugo ameriško uspešnico, *Odeje*, v katerih nam Craig Thompson doživeto prikaže svoje odraščanje v strogi krščanski družini. Seveda je čisto nekaj drugega, če se moraš kot desetletni deček stiskati pod isto odejo z mlajšim bratom, kot če to počneš s punco pri šestnajstih letih, ki jo avtor spozna na cerkvenih zimskih počitnicah. Sočasno z naraščajočo ljubeznijo do Raine pa izgublja vero v Boga.

V nasprotju s Thompsonovo ljubezensko zgodbo pa se je francoski stripar David B. v trilogiji *Na božjastni poti*, ki je leta 2008 izšla pri Stripburgerju, posvetil medsebojnim družinskim odnosom v znamenju požrtvovalnega boja z bratovo boleznijo, epilepsijo. Istega leta smo pri Društvu za oživiljanje zgodbe 2 koluta dobili dvodelno biografijo iranske avtorice Marjane Satrapi, sicer Davidove učenke, ki je s *Perzepolisem*, zgodbo o odraščanju v muslimanski državi, presešla svojega učitelja, in iz katerega več izvemo o iranski zgodovini, druž-

beni ureditvi in islamskem fundamentalizmu kot iz katerega koli učbenika. Nam vsekakor bližja je tematika razpada Jugoslavije, kot jo je videla Helena Klakočar na družinskem vandraju po Jadranskem in Egejskem morju, kamor se z možem in dveletno hčerko odpravijo na predvečer državljanske vojne. Navkljub *Nemirnemu morju* (kot je naslov stripa iz Stripburgerjeve produkcije leta 2011), po katerem plujejo s katamaranom, kjer avtorica spotoma riše tudi dotični strip, pa kaj kmalu spoznajo, da njihov največji sovražnik ni narava, ampak družba, ki jih ne sprejme medse. Za hrvaške rojake, ki jih srečujejo na poti, so izdajalci, saj plujejo pod jugoslovansko zastavo, za domačine v tujih pristaniščih so odvečni begunci, s katerimi si v turizmu ne morejo prav nič pomagati, za Helenine risarske kolege, ki portretirajo v obmorskih mestih, pa nelojalna konkurenca.

Leto pozneje je pri isti založbi izšel tudi *Moj newyorški dnevnik* kanadske striparke in ilustratorke Julie Doucet, v katerem nam skozi intimne dnevniške zapise prikaže svoje študentsko bohemsko življenje v ne ravno reprezentativni manhattanski soseski, polno hedonističnih ekscesov, popivanja, zadevanja in seksa. Povsem drugače se svoje mladosti v socialistični Jugoslaviji spominjata Samira Kentrić in Nina Bunjevac z *Balkanalijami in Očetnjavo*, ki sta izšli lani pri Beletrini in Modrijanu. Kentrićeva nam tako prikaže zgodbo o odraščanju skozi oči bosanskega dekletca iz ljubljanskega delavskega predmestja, v Kanadi rojena Bunjevčeva pa socialni portret otroka iz enostarševske družine v Srbiji, kamor je z materjo pobegnila pred nasilnim očetom. V bistvu pa obe deli pripovedujeta nostalgično zgodbo o Jugoslaviji in v zgodovinskih *flashbackih*, ki se nevsiljivo prepletajo s sedanjostjo, iščeta vzroke za razpad države in hkrati tudi njuno lastno identiteto.

Iskanje izgubljenega jaza je tudi rdeča nit Jungove trilogije *Medena koža*, katere zadnji del je izšel zadnje dni lanskega leta. Jung-sik Jun (1965), kot je avtorjevo polno ime, je bil namreč eden od dvesto tisočih osirotelih otrok, ki so bili posvojeni v Združene države in Zahodno Evropo. Po korejski vojni (1950–1953) je bilo v Seulu in drugih mestih na tisoče zapuščenih otrok, ki so prepuščeni samim sebi tavali po ulicah napol porušenihi mest in se preživljali z beračenjem in brskanjem po smetnjakih. Starši so jim bodisi umrli v vojni ali pa so se rodili kot pankrti zavezniških vojakov, kar je bilo v konservativni Koreji še precej huje, zato ni prav nič čudnega, da so jih matere zapustile. Ta trend se je nadaljeval še desetletja pozneje, kajti tudi uradna mačistična družinska politika ni bila do samohranilk, ki niso mogle preživljati otrok, prav nič prijazna in nazadnje državi ni preostalo drugega, kot da jih je ob izdatni pomoči zahodnih človekoljubnih organizacij dala v posvojitev po vsem svetu.

Mali Jung je sicer hotel v Ameriko, »kjer imajo kokakolo«, vendar se na koncu znajde v precej številčni belgijski družini, tako da dobi poleg novega očeta in mame še brata in tri sestre. Avtor nam nazorno in včasih prav boleče iskreno opisuje odraščanje v krušni družini in tujem okolju, ne ravno najbolj ljubeč odnos s precej strogimi starši, posebno materjo, s katero ne zmore vzpostaviti pravega stika, otroške vragolije s sestrami in bratom pa

tudi svoje spolne fantazije in prvo najstniško ljubezen. Skozi celotno zgodbo pa se kot rdeča nit vleče Jungovo iskanje lastne osebnosti in korenin, ki je bila njegova priljubljena tema že v zgodnejših stripih s fiktivnimi samurajskimi junaki, s katerimi je bil obseden v najstniških letih. *Medena koža* (oznaka za raso v posvojitvenih dokumentih) iz naslova namreč ponazarja njegovo drugačnost, do katere ima izjemno ambivalenten odnos. Včasih jo sovraži in hkrati zaničuje vse Azijce, ki so mu blizu, spet drugič je ponosen na svoje poreklo in znanje kung fuja, s katerim se lahko identificira. Sicer pa je bila psihološka razdvojenost travmatična za precejšnje število njegovih posvojenih prijateljev, ki niso zdržali pritiska in so v najbolj občutljivih najstniških letih naredili samomor. Z mislijo nanj se je poigraval tudi introvertirani Jung, vendar je bila volja po življenju – in risanju stripov, s čimer se je ukvarjal že od malih nog – na srečo močnejša.

Navkljub nespornemu talentu in akademski likovni izobrazbi pa risarski del na žalost ne dosega literarnega. Risba v slogu hlebinskih naivcev je preveč šablonizirana, disproporcionalne figure z velikimi glavami in majhnimi stopali pa so mestoma slabo postavljene v prostor in kompozicijo. Kar pravzaprav preseneča, saj v njegovih samurajsko pustolovskih stripih, kot so *Yasuda*, *Kwaidan* ali *Okiya*, ki jih je risal od leta 1991 do 2007, ko je v Franciji, kjer živi od leta 2003, izšla *Medena koža*, ni zaslediti anatomskih in proporcionalnih anomalij. K boljšemu vizualnemu učinku ne pripomorejo niti sivine, s katerimi avtor enkrat bolj, drugič manj spretno dopolnjuje in nadgrajuje risbo. Precej bolj suveren pa je v risanju arhitekture in narave, posebno dreves, ki jih čustveno upodablja z izrazitimi koreninami kot prisposodbo pri iskanju lastnih (podoben primer smo videli tudi pri *Balkanalijah* Samire Kentrić), in nekateri pejzaži (posebno domišljjski) so prave male mojstrovine.

Ne glede na ne ravno prepričljivo risbo pa je *Medena koža*, ki jo lahko po intrigantnosti zgodbe postavimo ob bok klasikom, kot sta *Perzepolis* ali *Očetnjava*, postala evropska

uspešnica, po kateri so leta 2012 posneli tudi animirani film. In ni naključje, da je strip izdala ravno založba z malce nenavadnim, a simpatičnim imenom Društvo za oživiljanje zgodbe 2 koluta. Eden od kolotov, ki poganja omenjeno društvo, je namreč uveljavljeni mednarodni festival animiranega filma Animateka, drugi pa se je v ritmu ljudskih pripovedi pod naslovom *Za dva groša fantazije* vrtel na Radiu Študent med letoma 2003 in 2012, ko ga je zamenjala založniška dejavnost v podobi izdajanja stripov, ki so zašli tudi v filmski svet. In ne nazadnje, v *Medeni koži*, ki nam nudi iskren in avtentičen pogled v doživljajski svet posvojenega otroka, boste našli tudi odgovor na vprašanje z začetka teksta, zakaj so biografije striparjev sploh zanimive za širši krog občinstva. ■

Alejandro Aravena, Pritzkerjev nagrajenec 2016

POLOVICA DOBRE HIŠE

Letošnji Pritzkerjev nagrajenec je 48-letni čilski arhitekt Alejandro Aravena. Njegova praksa, kot pojasnjuje žirija, »producira izrazno močna arhitekturna dela in hkrati naslavlja ključne izzive 21. stoletja. Njegovi izvedeni projekti dajejo možnost ekonomsko deprivilegiranim, blažijo posledice naravnih katastrof, zmanjšujejo porabo energije in ustvarjajo privlačen javni prostor. Z inovacijo in inspiracijo nam kaže, kako lahko prava arhitektura izboljša človekovo življenje.«

JANJA BRODAR

Čilenci so se, skladno z gospodarsko rastjo, v zadnjih dvajsetih letih kontinuirano, radikalno in z veliko izrazno moči postavljali na zemljevid sodobne arhitekture, zato je bilo le še vprašanje časa, kdo bo nekdo iz generacije arhitektov, vzpostavljene po padcu diktature l. 1988, kot prvi Čilec prejel to petično »Nobelovo« nagrado za arhitekturo. Dela karizmatičnega mladeniča so komisijo prepričala ne (le) zaradi oblikovne izraznosti, temveč zaradi dosežkov v t. i. socialni in trajnostni gradnji. Da, časi so težki in arhitekturna domena očitno ni več le obvladovanje arhitekturnih nalog, temveč mora s projekti reševati resne zagate, v katerih se je znašlo človeštvo.

Aravena ima, sploh glede na svoja, za arhitekta mlada leta, zavidljivo število realizacij in tudi zelo pester programski nabor projektov, kar je v osemnajstmilijonskem Čilu s kar 30 fakultetami za arhitekturo neverjeten poslovni dosežek: je avtor več javnih projektov, mdr. je za svojo izvirno fakulteto Universidad Católica de Chile v Santiagu načrtoval UC Innovation Center – Anacleto Angelini (2014), t. i. Samska dvojčka (2005), Medicinsko fakulteto (2004), Šola za arhitekturo (2004) in Fakulteto za matematiko (1999). Trenutno za Novartis gradi poslovno stavbo v Šanghaju na Kitajskem, v ZDA pa je načrtoval Univerzitetni kampus v Austinu v Teksasu. Poleg javnih stavb je poznan tudi po nekaterih endružinskih hišah, predvsem pa je za nagrado zaslužno delovanje v okviru podjetja Elemental iz Santiaga, katerega direktor in soustanovitelj je. Njegov *Do Tank* (kot nasprotje *Think Tank*) se ukvarja s projekti javnega značaja in s poudarjeno socialno noto, mdr. s stanovanji, s soseskami, z infrastrukturo in s transportom. Pri snovanju sodelujejo z javnostjo, bodočimi uporabniki in drugimi deležniki prostora.

Elemental je načrtoval več kot 2500 enot poceni socialnih stanovanj in na tem področju razvil svojevrsten model socialne gradnje, ki mu pravijo *polovica dobre hiše*. Njihova filozofija je, da kljub pomanjkanju denarja socialno sosesko umestijo na dražje zemljišče bližje mestnemu središču, saj to ponuja več ekonomskih možnosti in je manj podvrženo kriminalu in getoizaciji. Problem s proračunom nato v Elementalju rešujejo s tipologijo in sistemom bivalnih enot, ki so v bistvu preproste vrstne hiše z vrzelmi v širini sobe med posameznimi enotami. Stanovalci se torej vselijo v novo stanovanje z minimalno kvadrato in dokončano kopalnico, kuhinjo, stopniščem (deli, ki si jih sicer ne bi mogli privoščiti), potem pa si, skladno s potrebami, iznajdljivostjo in možnostmi, drugi del hiše z dodatnimi sobami zgradijo sami v škrbini med dvema stanovanjskima enotama. S tem stanovalci po vselitvi sčasoma sami rešijo prostorsko stisko in tako pridejo do stanovanj, ki bi po kvadraturi pripadala srednjemu sloju.

Aravena rad poudarja, da je potrebno gradnjo neprofitnih stanovanj pojmovati kot vlaganje, ne pa kot nakup avtomobila, ki mu vrednost nenehno pada, navsezadnje tudi zato, ker je od vseh oblik pomoči države, ki jih ta nameni socialno ogroženim, pomoč za socialno stanovanje največji strošek (bilo bi prav, da bi tudi Slovenija pomislila na kaj takega – a kaj, ko imamo pri nas težavo s stanovanjem tudi tisti, ki smo za nianso nad najnižjo socialno stopnico, torej zaposleni).

Dobra stran tega naknadnega samograditeljstva je tudi občutek pripadnosti skupnosti, ki se medtem ustvarja. Ena Aravenovih prvih tovrstnih sosesk s 93 enotami v Quinta Monroy kolektivni duh soseske z otroškim kričanjem na dvoriščih omogoča še na vmesnem napol zasebnem prostoru, ki združuje približno 20 enot. *Naredi sam* je pomenljiv tudi v arhitekturno-estetskem smislu, saj izkorišča naključja in živopisnost, ki se ob stalnem dodajanju po okusu stanovalcev porajata in pravzaprav bogatita prostor – kljub slabemu okusu –, so pa osnovni, vnaprej zgrajeni deli hiš zato zares osnovni, materiali pa poceni in surovi. Pestrost življenja se v teh soseskah ne meni za spodobnost. Njihove arhitekturne fotografije so pravo nasprotje izčiščenim nenaseljenim pod-

bam, ki običajno predstavljajo objavljeno arhitekturo (tudi nagrajenčevo!). Verjamem, da je bil prav ta razloček bistven za podelitev nagrade – poleg tega, da je Južna Amerika pač »v igri« tudi papež je Južnoameričan.

Druga tema, ki je lastna Elementalovemu razmišljanju, je trajnost: kot je v nekem predavanju omenil Aravena, trajnost pravzaprav ni *rocket science*: odpreš okno spodaj in zgoraj in imaš zračeno hišo; trajnost je predvsem *common sense* – a zakaj je tako *uncommon*? Ljudje delujemo po ustaljenih, utečenih vzorcih in težko odstopimo od njih. Če je v navadi neki način gradnje, pa čeprav ni logičen in trajnosten, morda niti estetski, se ga bomo držali kot pijanec plota. Za preskok je potrebno sprejeti inovacijo, potrebna je domišljija, te pa imajo, kot pove Aravena, med vsemi ljudmi na svetu najmanj prav investitorji in politiki. Če arhitekt načrtuje trajnostno arhitekturo – pa ne le tisto v številkah in na jeziku – mora biti pripravljen, da lahko tudi izgubi naročilo, kajti trajnost ne gre skupaj s tistim, kar je ustaljeno. Stekleni nebotičniki v Santiagu pač ne morejo biti trajni.

Zanimivo je, kako Aravena iskreno komentira, da ni v celoti zadovoljen s prej omenjenim Siamskim dvojčkom, oddelkom za digitalne raziskave na Čilski katoliški univerzi. Zaradi vsebine je naročnik zahteval stekleni nebotičnik, že na pogled elegantno in visokotehnološko stavbo. Aravena je problem previsoke stavbe rešil tako, da je naredil dve nižji, spodaj združeni, ki se proti vrhu razcepita. Problemu pregrevanja pod zahtevano stekleno fasado se sicer ni čisto izognil, ga je pa ublažil tako, da je poceni steklo, ki je bilo na voljo, od notranjega bolj zaprtega ovoja stavbe odmaknil in med pravo in stekleno fasado ustvaril ventilacijski sloj. Kljub temu je s hišo zadovoljen le v arhitekturno-estetskem smislu, v trajnostnem pa ne. Pri naslednjih naročilih je bil manj poslušen, zato sta njegova zadnja dva projekta v smislu steklenih odpiranj na fasadi povsem drugačna, odprtine so premišljene, umeščene le mestoma v skrbno izbrano ortogonalno kompozicijo v masivnem betonu. Svetloba v hišo prodira skozi osrednji atrij, ki je hkrati ventilacijski jašek (v UC Innovation Center – Anacleto Angelini). Podobno logiko zaprtega ovoja, tokrat iz opeke, ima nova Novartisova poslovna stavba v Šanghaju. Solidna arhitektura teh dveh stavb je sicer neoporečna, a ne izstopajoče napredna, tako vizualno kot programsko, ravno dovolj, da je arhitektovi težnji po izčiščenosti še ugodeno.

Čeprav komisija ugotavlja, da Aravenovi projekti zaradi podrejanja kontekstu nimajo skupne tipologije, to drži le deloma. Pisane fotografije socialnih sosesk nas lahko zavedejo. Aravenov oblikovni izraz z uporabo betona in ortogonalne mreže kakopak izhaja iz južnoameriške tradicije modernizma oz. njegovih časovno-podnebnokulturnih izpeljank, pa tudi v tem trenutku sledi (ali ga ustvarja – to je vedno težko določiti) čilskemu trendu poudarjene izraznosti materiala (beri: betona). Aravena je dizajnerski in arhitekturen ravno prav, da je še del scene, za živopisnost, razvpitost in blamiranje, skratka za človečnost in pravico do napake pa ustvari le teren. Tako so njegove roke čiste, slike pa umazane. Tako bi pravzaprav moralo biti.

Aravenov prispevek arhitekturi je predvsem ta, da uspe za ceno spreminjanja naročnikovih navad izboljšati življenjske pogoje bodočih stanovalcev. Luciano Basauri lepo pove, da so v globalno razširjeni korporacijski kulturi arhitekti le eni od ponudnikov storitev, zato je pravo podjetniško partnerstvo med naročnikom in arhitektom resnično redek pojav, a to je edini način za napredno in boljše arhitekturo. Aravena s sršečo frizuro in svojim ne-navadnim podjetjem, katerega delni lastnik je tudi naftna družba, presega tradicionalno vlogo arhitekta – morda pa tudi ne. Že Frank Lloyd Wright je trdil, da je dober arhitekt ta, ki ima dobre naročnike.

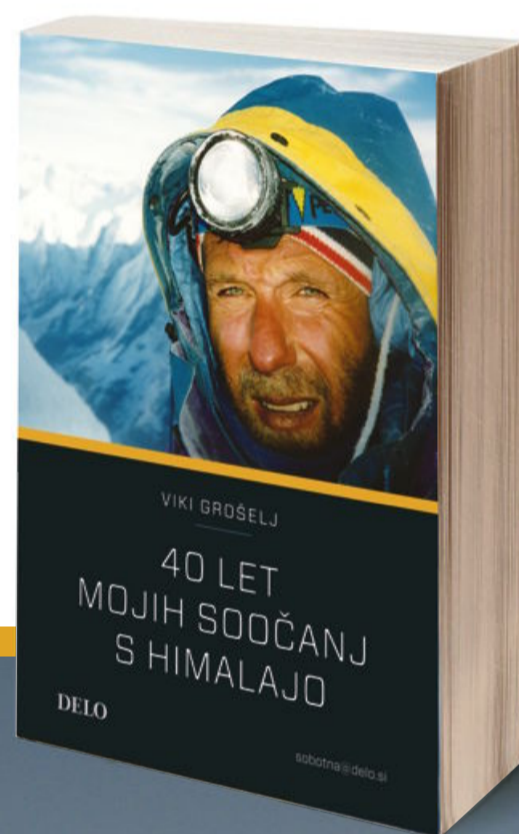
V čilski družbi je očitno mogoče najti prostor za ekonomske, kulturne, bivanjske izboljšave, in Aravena ga je našel ravno v praznini svojih škrbinastih socialnih hiš. Da je pametno prisluhnuti pametnim, se ne zdi le družini Pritzker, temveč tudi naročnikom, ki jih Araveni več ne primanjkuje: model *stopnjevane hiše* iz naselij za najrevnejše je imel pred nedavnim priložnost preizkusiti tudi v finejši različici s pozornejšim oblikovanjem in z zahtevnejšimi detajli v naročilu za naselje za zaposlene v nekem gozdnem podjetju. Tudi merilo njegovih naročil je v zadnjih letih preskočilo. Je glavni načrtovalec za sanacijo mesta Constitucion, ki ga je l. 2010 stresel uničujoč potres. Aravena je tudi kustos letošnjega arhitekturnega bienala v Benetkah z naslovom *Reporting from the front* (Poročilo s fronte). Pritzkerjevo nagrado – bronasto medaljo in 100.000 dolarjev – bodo Araveni podelili v Palači združenih narodov v New Yorku. Iskrene čestitke! ■

VIKI GROŠELJ IN NJEGOVIH 40 LET SOOČANJ Z VELIČASTNO HIMALAJO

Avtorjevi zapisi z letošnje jesenske odprave na nepalsko Himalajo in zbrani avtorjevi članki, objavljeni v zadnjih dvajsetih letih v Sobotni prilogi, ki dobro odlikavajo slovenska in svetovna dogajanja v Himalaji.

14,90 EUR*

276 strani, 16 x 23 cm, več kot
100 barvnih fotografij, broširano

Delo d.o.o., Dunajska 5, SI1509 Ljubljana, 592805

Everest in Nuptse, foto Viki Grošelj

Za dodatne informacije in naročila nam pišite na narocnine@delo.si oziroma pokličite na brezplačno številko **080 11 99**.

* Stroški pošiljanja niso vključeni v ceno in znašajo 4,37 EUR za Slovenijo. Ponudba velja do 15. 12. 2016 oziroma do razprodaje zalog.

5 dni, 12 prizorišč, 120 nastopov,
600 glasbenikov – Winter Jazz Festival

SPREHOD PO JAZZOVSKI PRIHODNOSTI

Amir Elsaftar

TINA LEŠNIČAR

Kar bo pa bo, sem si prigovarjala, ko sem nekaj ur pred začetkom maratonskega vikenda koncertov na newyorškem Winter Jazz Festivalu (WJF) z zemljevidom v roki trasirala svoje večerne postaje med klubi na Bleecker Streetu v Greenwich Villageu. »Svetujemo vam, da k nam pridete vsaj uro pred koncertom, ki ga želite videti, a kljub novinarski akreditaciji vam ne moremo zagotoviti, da boste v klub tudi vstopili.« mi je prijazno razložila gospodična v Zinc baru na 3. ulici blizu Washington Squara. Zgodbe o dolgih vrstah pred klubi in ljudeh, ki ure in ure pred vrati kljubujejo januarskemu mrazu, da bi slišali svojo najljubšo jazzovsko zasedbo, so me vnaprej navdajale z nelagodjem in občutkom nemoči. Zato sem se v slogu civilnozaščitne jugoslovanske krilatice *Nič nas ne sme presenetiti* poskušala pripraviti na vse. In na koncu ostala (prijetno) presenečena.

Približno sedemtisočglava reka ljubiteljev jazzza vsega sveta se je razlila po spodnjem delu otoka Manhattan med Hudson in East River in v pulzirajoči delti ponikala, vznikala in meandrirala od enega do drugega prizorišča, kjer se je odvijal najbolj pričakovani jazzovski festival leta.

Nekdaj enodneveni dogodek, ki je od leta 2004 v Knitting Factory tudi zaradi preišljene promocije eksponentno rasel, menjal časovne gabarite in lokacije, se je letos raztezal od 13. do 17. januarja. V osrednjih dveh dneh festivala se je na 12 prizoriščih na približno dveh milijah odvilo okoli 120 nastopov, na katerih je sodelovalo več kot 600 glasbenikov. WJF je na koledarju glasbenih promotorjev, menedžerjev, agentov in programskih selektorjev jazz festivalov z vsega sveta označen kot poseben dogodek. Pravzaprav gre za ritual, ki ga je treba spoštovati. »To je preprosto eden največjih festivalov ameriškega jazzza, na katerem si ne morem privoščiti, da bi manjkal.« mi je po težavnem pregovarjanju z varnostniki na vhodu kluba The Bitter End, da naju morajo nujno spustiti noter, prišepnil turški promotor Ahmet Ulug, ki je na festival romal že sedmo leto. Preglasila ga je poliritmična silnost čikaškega bobnarja Makaye McCravena in naju v nabito polnem prostoru pritisnila ob zid. Publika se je ob resonančnih zvokih vibrafonista Justefana ter samosvojih ovinkih kitarista Jeffa Parkerja hipnotično pozibavala ob lahkotnem sprehodu glasbenikov skozi moderne glasbene stile. Zrak v klubu z grenkim imenom je bil sladkobno gost in naelektrjen v pričakovanju novega koncerta, kajti – noč je bila še mlada.

KLJUČNA NAKLJUČJA

Zdi se, da se v New Yorku vsaka zgodba začne naivno, skromno, nekje v ozadju, a z velikim upanjem in ambicijo. Nadaljnji potek je odvisen od srečnih naključij. In teh je jedro mesta – ki se razteza na 60 kvadratnih kilometrih

otoka Manhattan, enega najbolj gosto poseljenih urbanih predelov na svetu, ki šteje poldrugi milijon prebivalcev – polno.

Naključja so za uspeh ključna. Tako kot pravi humorna anekdota o mladem, revnem Rockefellerju, ki si je praznih žepov za deset centov kupil jabolko, ga brisal v majico, dokler ni v njem zagledal odseva svojega obraza, in ga prodal za 20 centov, si za ta denar kupil dve jabolki, ju zložil in prodal za 40 centov in tako naprej, dokler ni z dobrim dolarjem in pol v žepu utrujen ob koncu dneva zaspal in zjutraj prejel sporočilo, da mu je umrla teta in mu zapustila dve milijardi dolarjev. Podobno skromno in iz altruističnih vzgibov se je na primer začela tudi zgodba filmskega festivala v Tribeci, ki so ga Jane Rosenthal, Robert De Niro in Craig Hatkoff leta 2002 ustanovili v predelu Tribeca, da bi oživili sosesko, povsem uničeno od napadov 11. septembra. V borih nekaj letih je prerasel v enega eminentnejših filmskih festivalov na svetu. Z nekaj malega sreče pri sponzorjih in ščepcem zvenceh imen, seveda. Naključja v Ameriki namreč delujejo toliko bolj, če ima človek načrt in talent.

Strast, pretkana s poslovno žilico, prežema tudi jazzovsko skupnost. Ideja o zimskem jazzovskem festivalu (Winter Jazz Festival) se je pred dvanajstimi leti porodila glasbenima promotorjema Briceu Rosenbloomu in Adamu Schatzu. Na vsakoletni konferenci zveze promotorjev uprizoritvenih umetnosti (Association of Performing Arts Presenters), ki vsako leto poteka v New Yorku, sta se dolgočasila v hotelu Hilton med 350 stojnicami s trenutno umetniško ponudbo in se spraševala, kako bi za 3500 udeležencev (promotorjev, menedžerjev, agentov in prizadevnih lokalnih umetnikov) zadevo naredila bolj zabavno. Prišla sta na zamisel, da bi koncerte izbranih jazzovskih glasbenikov, ki v množici drugih umetniških izrazov niso bili dovolj prepoznavno predstavljeni, iz sterilnih konferenčnih hotelskih dvoran preselila v njihovo naravno okolje, v okoliške klube in bare. Tako bi se strokovnjaki lahko pomešali med ostalo publiko in doživeli pravi utrip prestolnice jazzza. Glasbeniki pa bi svoje projekte lahko dostojno predstavili v primernejšem ambientu in ne na *ad hoc* improviziranih odrih brez primerne opreme in atmosfere.

Da pa glasbene usmeritve ne bi preveč zakoličila pod strehami znanih jazzovskih klubov, s katerimi je posejan Greenwich Village, kot so programsko polno zasedeni Smalls, Village Vanguard, Fat Cat, BlueNote, Cornelia Street Cafe ..., sta se glasbena doživetja odločila umakniti na manj tradicionalna jazzovska prizorišča. Očitno je bila to dobra poteza, saj se je na ta način festival odprl in začel privabljati različno publiko, ki je ustvarila ravnotežje med *hard core* ljubitelji jazzza in privrženci druge glasbe, ki se ne ustrašijo presenečenj. Prvi WJF se je leta 2004 odvil v eni

noči v znameniti, zdaj že zaprti, Knitting Factory v Tribeci (nekakšni vertikalni Metelkovi), kjer se je na treh odrih predstavilo 19 skupin.

KRITERIJ JE PREDVSEM KAKOVOST

Rosenbloom in Schatz sta prevzela tudi vlogo selektorjev in namerno ustvarila ne-muzejski revijalni festival, ki noče biti oda preteklosti z zvencehimi imeni legend »starega« jazzza, pač pa pregled vznemirljive, progresivne sodobne glasbene ustvarjalnosti. Jazzovske prihodnosti, torej. Svojo priložnost so na festivalu dobili še neuveljavljeni glasbeniki in zasedbe, brez založb in menedžerjev v ozadju. »Vsako leto je lista bolj ali manj prerez aktualnega dogajanja na sceni, ki nakazuje smer, v katero se jazzovski izraz razvija. Povabimo ustvarjalce, za katere menimo, da v glasbi počnejo nekaj zanimivega, pa naj bodo to novinci ali pa že uveljavljeni glasbeniki z novim projektom,« je v enem od intervjujev za NBC povedal Brice Rosenbloom, med festivalom preveč zaseden, da bi se za slovenski medij pustil ujeti na diktafon. V isti sapi je v intervjuju na očitke »jazzovske policije« odvrnil: »Usoden udarec nam lahko zada tako dober *straight-ahead* pianist, avantgardistični trobentač kot izkušen DJ.« Kriterij izbora za WJF je torej predvsem kakovost in ne stil ali žanrska usmeritev. A brezčasne legende, kot so Ornette Coleman, Sun Ra, John Coltrane, Wayne Shorter, Clifford Brown, Sarah Vaughan in Gil Scott-Heron, so bile vseeno prisotne v hommageih nove generacije ameriških glasbenikov, ki s spoštovanjem in ponižnostjo ohranjajo tradicijo tudi v svojih modernih izrazih.

Da nič ni bolj modernega od standarda z novim zasukom, je nekoč izjavil basist Christian McBride, ki se po tem rekle ravnata tudi sam, kar mu je med številnimi priznanji prineslo štiri grammyje in lepo mednarodno kariero (pri nas smo ga lahko nazadnje slišali v triu Chicka Coree v Mariboru). Kljub svojemu zvezdnštvu ali pa ravno zato je kot vodja tokrat prvič nastopil na WJF. Z novim kvartetom je predstavil skladbe, ki so se medile med njegovim enotedenskim angažmajem v Village Vanguardu pred dobrim mesecem. Z odra avditorija, enega od štirih prizorišč na New School – šole za jazz in sodobno glasbo na 12. cesti, je v zgljedno zapolnjeno dvorano s skoraj petsto sedeži planil izpopolnjen svingajoč repertoar, z navdihnenimi in navdihujočimi solističnimi vložki vodje zasedbe, trobentača Joshua Evansa in saksofonista Abrahama Burtona v divjem in intuitivnem dialogu z bobnarjem Nasheetom Waitsom. Slednji je bil brez dvoma najbolj zasedeni glasbenik na letošnjem festivalu, saj je kot *sideman* v dveh dneh igral kar v petih precej raznovrstnih zasedbah. Bobnar, ki se je lani na WJF predstavil kot vodja lastnega kvarteta, imenovanega Equality, in je v preteklosti sodeloval tudi z nekaterimi slovenskimi jazzisti, predvsem

z Igorjem Lumpertom, glasbene kolege navdihuje s svojo čuječnostjo, odzivnostjo, subtilno muzikalnostjo in brezčasnim, organskim tokom ritmično zahtevnih improvizacij. Nekoč je izjavil, da med igranjem razmišlja o gibanju oceana, vrtinčastem krogotoku vode. »Na tak način lahko ustvariš percepcijo stopnjevanja gibanja, ne da bi zares kaj pospešil. Lahko manipuliraš z energijo.«

Zaradi Waitsovega fluidnega pogleda na glasbo ne čudi, da je zaželen glasbenik pri projektih z »vodnim« konceptom. V svoj trio, imenovan Triveni (ki v sanskrtu pomeni sotočje treh svetih rek), ga je na primer povabil izraelski trobentač Avishai Cohen (skupaj sta v Cohenovem kvartetu na festivalu zaigrala na odru založbe ECM). V dneh festivalskega maratona pa je Nasheet Waits svojo ritmično silovitost v jukstapoziciji z arabsko melodično estetiko in modalno evropsko tradicijo izkazal še v zasedbi Two Rivers ameriškega glasbenika z iraškimi koreninami Amirja ElSaffarja. Ta koncert v klubu SubCulture (po mnenju mnogih najbolj atmosferičnem prizorišču festivala) je razorožil dvorano, ki se ves čas koncerta ni nehala polniti. Multiinstrumentalist ElSaffar je glasbeno tradicijo bližnjega vzhoda približeval zdaj z igranjem četrtonov na trobento, dramatičnim petjem v stiku s sufijško tradicijo, zdaj z igranjem na tradicionalne iraške citre santur. Basovski solo je iz dvorane pospremil prostodušen vzklík »Shit!«, kar je v jeziku lokalnega občinstva, ki glasbo doživlja z dušo in telesom, pomenilo ravno nasprotno od dobesednega pomena. Ko so skupaj zaigrali še oud, buzuk, saksofon, bas, perkusioni in bobni, je bilo, kot bi v odprta srca tresčila bomba surove energije. »To je bilo res dobro! Še nikoli nisem te zasedbe poslušal v živo!« je vidno vznemirjen dahnil turški znanec iz prejšnjega kluba Ahmet Uluğ, ki se je iz množice naenkrat spet pojavil pred mano. Tudi po končanem dvodnevem maratonu in preposlušanih vsaj štirinajstih zasedbah (več jih v dveh večerih težko ujameš) je istanbulski promotor Akbank Jazz Festivala in programski vodja kluba Babylon ta koncert izpostavil med najboljšimi, ki jih je slišal na letošnjem festivalu.

ENERGIJA, KI ZADENE V ŽIVO

Da je bil ta koncert izjemen, se je moral strinjati tudi vodja jazza in glasb sveta iz Cankarjevega doma Bogdan Benigar, ki je svoje januarsko bivanje v newyorški rezidenci ministrstva za kulturo združil s programskim formiranjem štirih večerov v brooklynski galeriji Happylucky No. 1 in službenim obiskom WJF, po katerem se je razgledoval za novimi jazzovskimi upi.

»WJF je daleč največji *showcase* festival ameriške novoz jazzovske kreativne scene na svetu. Sem po navdih prihajajo organizatorji največjih svetovnih festivalov, ki imajo zelo specifičen, ekskluziven program, z ameriški glasbeniki

v ospredju,« je povedal Bogdan Benigar. Vendar pa je od tega, da si nekega izvajalca zaželi, in do tega, da ta dejansko pride na njihov festival, še dolga pot, odvisna od različnih dejavnikov, pravi Benigar. Ne le od finančnih sredstev, pač pa tudi od zasedenosti glasbenika, njegovih načrtov za turnee po Evropi in pogajalskih sposobnosti promotorja z agenti in menedžerji, ki se izkažejo v dneh po ubijalskem zvočnem maratonu. In morda spet malo tudi od naključja. Tako je na primer Edin Zubčević, vodja Jazz Festa Sarajevo, kar petnajst let čakal na svoj sanjski program, ki je predvideval Johna Zorna. A je bil zvezdnik vedno eno ničlo pred njim. Letos novembra se mu bodo kot kaže sanje uresničile. Zubčević se je pri izbiri koncertov na neskončni listi WJF ravnal po logiki še ne slišane. Da ne bi kupili mačka v žaklju, veliko promotorjev pride v New York v živo preverit energijo zasedb, ki jih agenti potiskajo v festivalski krogotok. In tu se rada dogajajo velika presenečenja. Eno takih je bila gotovo odpoved koncerta enega najbolj pričakovanih glasbenikov letošnjega WJF, saksofonista Kamasija Washingtona, ki je kritike in lestvice kot vihar zavzel s svojim eklektičnim albumom *The Epic*. Ker si je ravno pred festivalom zlomil gleženj, v živo ni bilo mogoče preveriti, kako zveni njegova mešanica funkovskih korenin z vznemirljivo horn sekcijo in klasičnih variacij na Debussyja z vložki gospela ter zborovske izvedbe standarda Cherokee. A gotovo zaradi te nezgode Kamasija ne bo imel težav z dostopom na evropske odre. Podobno kot tudi ne večina umetnikov, ki so se predstavljali na odru nemške založbe ECM, pod katerim se je trla večina promotorjev.

AMERIŠKO OBARVANI ECM

Tako kot je deseto edicijo festivala WJF zaznamovala 75-letnica založbe Blue Note Records, je tokrat prvič svoje lastno prizorišče dobil evropski glasbeni kolos ECM (Editions of Contemporary Music). V imponantnem novem poslojpu univerze New School na 14. cesti in peti aveniji, se je v še po svežem dišečem Tishmanovem avditoriju, ki na udobnih sedežih lahko gosti do 812 obiskovalcev, zvrstilo trinajst zasedb novega vala ameriških jazzistov, ki jim založba v zadnjem času spet posveča večjo pozornost. S svojimi zasedbami so med drugimi nastopili Mark Turner, Vijay Iyer, Avishai Cohen, David Torn, Craig Taborn, Michael Formanek, Chris Potter in Ralph Alessi, ki so predstavljali nove projekte, izdane pri ECM.

Prefinjen ambient je odseval produkcijsko brezhibnost in specifičen zvok, ki ga založba kultivira vse od leta 1969, ko jo je ustanovil Manfred Eicher. Ta je kot siva eminenca promocijske nastope svojih varovancev v New Yorku spremljal iz polteme dvorane. Globina zvoka in jasnost misli sta se iz Steinwayevega koncertnega klavirja razleli v ozračje,

ko je nanj zaigral kubanski pianist David Virelles. Čisto in mehko valovanje iz trobente Ralpa Alessija, drugačno od bolj eksperimentalnega zvoka na njegovem prejšnjem albumu *Baida*, ki ga je posnel za ECM, pa je dajalo slutiti, da glasbeniki niso imuni na sublimne stilistične sugestije velike založbe. Tako se je med poslušanjem porodilo vprašanje, v katero smer večinoma poteka vpliv ob sinergiji specifične produkcijske evropske estetike in precej bolj s koreninami povezane ameriške izraznosti. Je šlo pri promoviranju ameriških izdaj ECM za pregled opusa ali etosa oziroma Eicherjeve estetske izbire ali boljše izbirljivosti? Kritičnik *New York Timesa* je zapisal, da gre pri poslušanju koncertov na odru ECM nujno za specifično različico jazza, ki pa se je glede na slišano nekoliko razširila. Po njegovem je to sprememba v usmeritvi založbe opaziti ravno v tem, da se odmika od evropske melanholičnosti in pod okrilje pogostejše sprejema vse več dinamičnih ameriških zasedb, naklonjenih različnim glasbenim smerem. V duhu eceemove prve izdaje *Free at Last* pianista Mala Waldrona bi lahko k temu dodali, da se tudi ECM končno (spet) osvobaja.

Vseh posvetnih spon, žanrov in vzorcev osvobodena pa je bila v svojem solističnem nastopu saksofonistka Matana Roberts (nastopila je v SubCulture). Glasbenica z nomadsko dušo, ki bojda živi na ladji, zasidrani nekje ob Brooklynu, je v vsakem tonu izpovedovala svojo ljubezen do zgodovine in svojega instrumenta. Variacije na preprosto bluesovsko temo je prekinjala z medklci in opazkami, ki so se prepletali v čudno ritmično, angažirano glasbeno poezijo. »Lahko bi govorila o Trumpu. Pa ne bom. Sramota! To je vse, kar bom rekla,« je dodala v svojem setu komentarjev, vprašanj, pomislekov in kritik, kot jih je poimenovala. »Kdo ima danes rojstni dan?« Občinstvo je skoraj v en glas dahnilo »Martin Luther King, ml.«. »Hvala,« je odvrnila nazaj in se spet potopila v svojo zvočno sled. »Spominjam se, kako sem se nekoč izgubila v Memphisu. Ko sem iskala pravo pot, sem se naenkrat znašla pred motelom Lorraine, kjer je bil ubit dr. King. V tistem trenutku se je name zgrudila vsa teža zgodovine.« Poved se je nadaljevala v melodijo, perforirano z globokimi vzdihmi. »Glasba mora nujno odsevati težo zgodovine. Silence is violence! Lani smo bili prevečkrat tihi. Spregovorimo!«

Ko sem pod vplivom teh besed hitela na naslednji koncert, sem pomislila, koliko lepim in pomembnim sporočilom, izpovedanim v glasbenem jeziku, sem bila v zadnjih dneh izpostavljena. In to čeprav sem zamudila skoraj devetdeset odstotkov dogajanja. Festival se vseeno ni zdel tako hektičen, kot so napovedovali, in nena doma me je za trenutek preplavila pomirjajoča misel, da je človek ne glede na to, katero pot izbere, na koncu točno tam, kjer mora biti. ■

Nasheet Waits

Magnifico, petdesetletnik

KLJUČ JE V TEM, DA DRŽIŠ KONSTANTEN TEMPO

JURE ALEKSIČ *foto* MATEJ DRUŽNIK

V svoji kreativni jazbini v srcu Tivolija me sprejme en tak sicer kričeče ogvantani, vendar zelo sproščeni in ugodno razpoloženi Magnifico. Človek, ki je *jebivetrstvo* nadgradil v umečniško formo, me posede na spektakularno ofucan kavč in želi najprej srebniti mešanico gvarane in cimeta, ki sem jo prinesel v stekleni flaški. Ob tem se tolerantno nakremži, vendar se odloči, da bo vseeno raje ostal pri kavi.

Ker je decembra poljubil abrahama na čelo, sva si privoščila mnogo bolj osebni intervju, in ko se potem človek usede pred ekran in poskuša tak pogovor zapisati, se znajde pred nemajhnim problemom, saj Magnifico – tako kot, opažam, večina malo bolj urbanih in naprednih slovenskih posameznikov – govori neki povsem svoj jezik, ki mu je slovenščina zgolj neka majava os, h kateri se vedno znova malce vrne bolj iz občutka dolžnosti kot česarkoli drugega.

Decembra se je zgodilo nekaj, kar je bilo še deset let nazaj nepredstavljivo: Roberto Magnifico je postal petdesetletnik. Kako si obeležil ta sploh ne več tako skromni jubilej? Si ob tej priložnosti napravil kakšno konkretno bilanco?

Ne zares. Itak je dosti bolj znosno živeti, če si ne postavljaš previsokih ciljev in ne gledaš preveč resno na stvari. Mislim, da smo na svetu zato, da uživamo, da se *zajebavamo*, da pijemo pivo in da vsega skupaj absolutno ne jemljemo resno. Smisel življenja je bil zame vedno, da si lahko privoščiš čim več nonšalance. Parameter nonšalance je zame pravzaprav tisti, ki govori o razvitosti ali nerazvitosti civilizacije.

To boš moral pa malo podrobneje razdelati ...

Visoka stopnja ležernosti in nonšalance družbi zagotavlja pametne ljudi. Zakaj? Ker imajo samo ljudje, ki si lahko privoščijo ležernost in nonšalanco, čas, da sploh postanejo pametni. Govorim, razumeš, o obilju časa, ki je v trenutni ureditvi najbolj zanemarjena dobrina! Kapitalizem pravzaprav čas spremeni v stvar, ki si jo moraš vedno znova kupiti. Sistem ti sicer dovoljuje vse živo, tudi da *serješ* in *laprdaš* na ulici, ampak čas si moraš pa kupiti.

Drži.

Napredne so torej civilizacije, ki imajo vgrajeno logiko časa kot največje dobrine. To, da delaš štiri ure na dan – (razumno zamahne z roko) pa dobro, magari tudi pet! To bi moralo biti več kot dovolj! Še kmet v srednjem veku je bil na njivi po štiri ali največ pet ur. Ostali čas vendar ja rabiš,

da se *zajebavaš*, da čitaš, da greš lovit ribe – da se normalno razvijaš kot človek. In to ti potem omogoči, da lahko poskrbiš tudi za koga drugega.

Pa obstaja po tem merilu v tem trenutku nekaj, čemur bi lahko rekli napredna civilizacija?

Ne ne, rešitev je možna samo še na individualni ravni. Noben voditelj nas enako misleče ne bo povedel na skupno pot. Rešiti se mora vsak sam, dokler masa rešenih tako ne naraste, da bo postala nalezljiva.

Med pripravo na intervju sem na internetu našel tvojo fotografijo z vojaške prisege, ko si bil še ne dvajsetletni vojak. Najprej sem mislil, da gre za fotomontažo ...

Ne, zakaj? Seveda sem tisto jaz, ravno sem dopolnil devetnajst let. To je bilo v Karlovcu, kjer sem odslužil petnajst mesecev v kosu ... (*Magnifico se v prav res nekoliko mrzlem kabinetu z delovnega stola nagne nad radiatorček med nama in cel vzdrti: »O, kako lepo greje!«* Potem se spet nagne nazaj.) Bilo je takoj po gimnaziji, vojni rok sem lepo korektno odslužil do konca!

Nisem edini, ki se mu zdi tisti fant na sliki povsem neprepoznaven. Je imel ta nedolžen fantè kako idejo, da se bo čez enaintrideset let nad temle radiatorčkom grel kot okoreli zabavljač Roberto Magnifico?

Ah, kje pa. Ko sem imel osemnajst let, tistih pri petdesetih sploh nisem resno jemal kot živeča bitja. To so bili zame ljudje, ki so že napol predani onostranstvu. Ki samo še nekako biološko eksistirajo – sicer celo dihajo, vendar so v bistvu *fertik*.

In kako zdaj gledaš na petdesetletnike?

O, to je vsekakor huda starost, ja, glede marsičesa sem imel prav ... Obstaja pa ena razlika: zdi se mi, da smo v primerjavi z generacijo naših staršev pri petdesetih mi bolj pri stvari, kot so bili oni. Da nas ta tempo ohranja v igri. Oni so bili pri teh letih že povsem v liniji *še malo in penzija*, mi pa smo po sili razmer na trasi *kurc pa penzija, treba je na polno žgat naprej!* Mislim, da je to dobro za našo kondicijo. Moji možgani, si upam reči, delajo pri petdesetih s polno paro. Točno tako kot pri dvajsetih.

Tudi zredil se nisi. Večina fotrov se preprosto je.

Ha ha, saj sem se, ampak sem potem tudi uspešno shujšal. Zakaj? Ker se tako smešno zredim. Redim se izključno v pelikana (*se z obema rokama poboža po podbradku*) in v žogo (*se poboža po trebuhu*). Nogice in rokice ostanejo iste in zgleda preprosto groteskno – če se zredim za tri kile, me pogledaš v obraz in si lahko prepričan, da imam sto dvajset kil. Eni se lepo redijo, maščoba se lepo razporedi ... Ampak jaz moram pa dejansko stopit na oder – mi je potem nerodno, razumeš? In zato poskrbim – iz spoštovanja do samega sebe ...

(v isti dah rečeva) **In do publike!**

In do publike!

Pomudiva se še za hip pri tistem fantu s fotografije. Praviš, da si nisi mogel predstavljati niti M od današnjega Magnifica – ampak kakšne imaš spomine nanj? Kdo je bil v resnici ta fant?

Ne, res ne vem. Nimam najboljšega spomina. Jaz se v resnici spomnim tako malo reči. Vem približno samo to, da sem bil tam v Karlovcu – zdaj, nekih dogodkov, razumeš, se pa ne spomnim. Mislim, cele petletke v življenju imam zbrisane! Res, res! Jaz ne vem, kaj sem počel med dvajsetim in petindvajsetim letom starosti, jaz res ne ve... Nekaj sem poskušal *špilat*, ampak nobenih dogodkov se ne spomnim ... Lene možgane imam za spomin. Luknjo imam v glavi.

Stephen King se recimo skoraj ne spomni otroštva. Samo par slik, pravi, par samo napol izostrenih okruškov spomina, ki ga hočejo kot poblaznela zla drevesa potegniti nazaj vase.

Pojma nimam. Včasih se temu pojavu prav ne morem načuditi. A veš, ko vidiš kdaj kak dokumentarec po televiziji – in stari ljudje, razumeš, partizani in ameriški vojni veterani, začnejo razlagat: *Ja, to je bilo leta '44, osmega maja...* Mislim, oni se dejansko spomnijo *datuma!*

Če bi ti jurišal na Normandijo, bi se tudi spomnil datuma.

Okej, ampak oni se dejansko spomnijo *dogodkov* – spomnijo se jih, znajo jih opisat, znajo jih locirat v času ... Če bi mene kdo vprašal kaj konkretnega iz preteklosti, bi mi bilo tako nerodno, da bi se najbrž začel lagat, začel bi si izmišljevati ... Nasploh ne maram gledat starih slik, ne maram gledat starih posnetkov, to me navdaja z nekim čudnim občutkom. Zelo neprijetnim.

Morda še zadnji poskus konkretnega spomina na tistega Roberta s fotografije?

(naguba čelo) Mmm, dve reči. Da sem bil zaljubljen in da mi to res ni šlo skupaj z odhodom. Duhovno sem zelo trpel, ker je bila moja ljubezen v Ljubljani.

Ugibam, da se vama s tisto mladostno simpatijo na koncu ni izšlo?

Ne, še vedno sva skupaj.

Za vajino pravijo, da je ena lepših ljubezenskih zgodb v regiji ...

(Mislim, da me *Magnifico* ni slišal, ker se je ravno takrat še enkrat stisnil k radiatorčku in s pristno srečo v glasu zavzdihnil: »Aaaa, paše!«)

Res paše! Greva naprej. Kaj je s srbskimi trgi? Če je bila skupina Moulin Rouge svojčas »big in Japan«, si ti, kolikor razumemo, danes »big in Serbia«?

Pa evo, moj domicilni trg je *eks* juga. Še najslabše mi gre na Hrvaškem, v Srbiji sem pa res doživel nekaj posebnega, sploh po filmu *Montevideo* ... Pesem *Pukni zoro* je tam po enem letu ponarodela, ljudje so jo vzeli povsem za svojo. To je eden ključnih komadov vsakega rojstva in svatbe, ko stopim v *kafano*, se glasbeniki postavijo na mirno in me vprašajo, če znajo dobro odigrat ... Mislim, mnogi čisto res mislijo, da je to neki star narodni komad, da sem ga nekje našel ...

Ko si tam, ga kaj žuraš po splavah?

Ne, kje pa, nisem jaz noben žurer. Jaz sem tam do dvanajstih, enih že fejšt zmatran. Kar sem pojedel in spil do te ure, je nekako to. Potem lahko samo še ždim, če je res res treba. Ne, nisem žurer. Družim se pa rad!

Nekaj časa se je šušljalo, da razmišljaš o selitvi?

Kam, dol k nam? Ne, neee, kje pa – pa saj sem tukaj doma! Tukaj v Sloveniji imam *familijo*, tukaj imam službo ... Nasploh nerad potujem. Nerad spoznavam preveč novih ljudi, nimam sploh nobene želje ...

Potem si v bistvu kot Flaubert: njegova ljubica je napisala, da bi on sicer zelo rad potoval, ampak samo, če bi lahko pri tem ves čas ležal na postelji, medtem ko bi drugi mimo njega nosili kulise.

Ha ha, očitno je bil moje vrste človek. Jaz potujem toliko kot nastopam. In tudi sploh ne hodim na dopust, te želje v sebi preprosto nimam in je tudi ne razumem. Dopust pomeni zame napor in nervozo, in jaz si prav nič ne želim iti kamorkoli, razen tja, kamor moram.

Zdaj me pa preprosto siliš, da te vprašam: koliko je *Magnifico*, torej to, kar vidimo, lik? Koliko pa si to dejansko ti?

Oboje sem jaz. Ne bi znal ločevat. Edino to je, da je na odru tisti res najboljši kos mene. Imam sicer partizansko, umetniško ime – ampak to je tudi približno to. Ko nisem na odru, sem precej bolj dolgočasen tip.

Kar velika stvar je, da si si v življenju izbral privilegij, da ti ni treba biti lik.

Jah, ta naš music business je res v celoti postal *wrestling*, tako kot pač vse – tako kot politika, kultura ... Pri *wrestlingu* se dva tipa mečeta po tleh in se nekaj pretepeata in vse skupaj izgleda kot boj, ampak vsi vejo, da je samo simulacija boja – tista dva v ringu se pač sprenevedata in *glumita*, da se tepeta ... Pa vendar imata vedno poln avditorij, kjer vsi navijajo kot nori! Ampak to je slika in prilika naše družbe – jaz tako vidim čisto vse, od družbenih gibanj do znanosti in umetnosti, vse je *wrestling*. Navidezno, sprenevedajoče in lažnivo, namenjeno zgolj zabavi in najbolj nizkim strastem. In *show business* je še posebej tak.

Ampak ti pa ne?

Mene *wrestling* ne zanima preveč. In moje publike na srečo tudi ne. V Sloveniji imam svojo zvesto publiko, zaradi katere lahko organiziram tistih šest ali sedem koncertov na leto, ki imajo še smisel.

Je nekdo, kot si ti, danes premožen (odmahne) Bah ...

Ampak ob vseh tvojih uspehih na južnih trgih ...

(z jezikom v licu) Oh, ko pa vsi vemo, da so ti južni trgi vsi prepolni zlata! Veste kaj, v sebi nimam nobene velike želje po posedovanju stvari, sem zelo hitro zadovoljen ... Mislim, da še kako velja rek, da ni bogat tisti, ki ima, ampak tisti, ki malo rabi. Jaz definiram *okej* tako, da nisem lačen in žejen, drugo pa ... Glej, rad imam dober *rekelc*, rad imam dobro srajco in nasploh obleko, ampak to je tudi višek moje nečimrnosti – to so oblečke, to obožujem! Ampak tudi to se da dobiti zelo poceni, tudi to je stvar iznajdljivosti ...

Ampak zdaj se mi tukaj prodajaš kot paragon puščavniške kreposti ...

Pa evo, jaz recimo nimam avta – sem se mu odpovedal, ker je bilo z njim samo delo ... Sploh ne ločim med škodo in mercedesom – če mi nekdo pokaže škodo in reče: *To je novi model mercedesa!*, mu jaz ne bom znal oporekat. Glej, z lastnino se je treba ukvarjat, in to te bremeni, vsaj mene. Če ti nekdo da sto milijonov evrov, pa kaj boš zares z njimi? Denar je za tiste, ki jim lastnina dogaja v nekem erotičnem, perverznom smislu. *Okej*, reciva takole: v denarju nisem premožen, drugače se pa počutim kar premožnega, ja.

Plemenit sentiment, ampak kako ga združiti s tvojim hitom *Giv mi mani*?

Zakaj, v čem je problem?

Težko je združiti besedilo in splošno atmosfero v *Giv mi mani* s tem, da se nam tukaj skorajda postavljaš ob bok

Seneki, ki je rekel: *Ko ljudje pravijo, da imajo bogastvo, je to nekako tako, kot ko imajo vročino: v resnici ima vročina njih.*

Čakaj, v svojih komadih vedno govorim v prvi osebi ednine. Jaz to vedno vse vzamem nase, jaz sem bil in peder in čefur, in tako je tudi *Giv me mani* v prvi osebi ednine. Predstavlja mantro, ki vlada našemu življenju zadnjih petindvajset let.

Nihče ti ne bi mogel skovati boljšega očitka: v bistvu širiš neko požeruško mantro, potem se nam pa hvališ, kako da si prodal avto!

Ampak saj se sploh ne hvalim. Meni se zdi precej pomenljivo, da se celoten tekst komada glasi: »Give me money, I can be so funny, you can call me honey, I will call you honey bunny.« Se ti ne zdi?

Ne, ker tudi ni res: komad ima še vsaj enkrat toliko drugega besedila. Ampak tudi če bi bilo res, kaj potem?

Vse je na pladnju. Ta komad bi mirno lahko posvojil Trump za svojo kampanjo!

Pa saj to ti govorim ...

Ampak če bi komad posvojil Trump, bi bil to neverjeten nesporazum! Tako bom rekel: vsi smo božji otroci in v tem komadu opevana nečimrnost čepi v vsakem od nas. To, na kakšen način bom opozoril na to idiotsko stanje duha, je pa moja izbira.

Kolikšnemu odstotku rednih gledalcev TV Balcanica pa je po tvojem dejansko jasno, da jim prodajaš ironijo?

Ampak moj milje je popkultura! In če v ljudeh ne vzbudim nobenega čustva – pa naj bo to solza ali smeh – nisem naredil ničesar. Za razložiti ostalo je tu Žižek, razumeš? Jaz sem tu predvsem zato, da na glas prdnem. In da to potem z malo sreče sproži neko debato.

Ha ha, okej ... Če nekdo reče: »Jaz sem tu predvsem zato, da na glas prdnem!«, ga preprosto ne zmorem več kritizirati. Ampak ne, te bom raje napadel z druge strani. Kako si se imel na Festivalu idrijske čipke?

Krasno. To je en tak tipičen mestni festival, vsako normalno evropsko mesto ima kaj takega – ma super smo se imeli!

Se čipkamo si ob tej priložnosti zapisal na svoji uradni Facebook strani. Hvala za cvetje, hvala za pivo in nepozaben večer! si se poklonil Festivalu piva in cvetja ... Iz tvojega Facebook profila veje neki res čedalje bolj ljudski *Magnifico*.

Ampak na obeh omenjenih dogodkih sem se imel res v redu. S tem sem imel dolgo časa resne probleme. Kakih deset let mi je bila huda mora stopiti na oder ...

Celih deset let?

Ali pa še več. Vsakič znova blazna muka. Niti malo nisem užival v tem, kar počnem.

Kako to?

Ko gledam nazaj, se mi zdi, da nisem bil zadovoljen s svojim glasbenim izrazom. Zdaj sem naredil par bistvenih sprememb. Ker če ne uživam na odru, potem pa res ne vem, zakaj bi to sploh še počel! No, in zdaj sem dobil nekaj veselja nazaj – nisem več v mori cele dneve pred nastopom! Namesto tega se dejansko veselim. In če se veseliš, se stvari običajno odvijajo v pravo smer.

V bistvu se ta povratek veselja časovno še kar ujema s tvojim dokončnim mednarodnim prebojem.

Mah, mi je bilo prej v enako muko, če sem nastopal v Idriji ali v Parizu.

Ja, ampak je najbrž vseeno drugače, ko vse celice telesa začutijo, da nisi več ... obsojen na Slovenijo.

Ne vem. Važno je, da sem zdaj že par let zelo zadovoljen na odru. Sem že resno razmišljal o tem, da bi pustil vso to *muskontarijo* in odprl gostilno. Ker tako kot sem se prej tako dolgo počutil – pa to je bilo, kot da bi imel župnik more, ker mora imeti mašo! Kot bi se mu na prižnici podilo po glavi: 'O fak, lažem tu ljudem ...'

Ugibal bi, da to niti ni tako redek pojav.

Vsekakor te to zelo utruja. Dolga leta sem komaj zdržal tisto uro dvajset gor na odru. Vmes sem osemindvajsetkrat pogledal na uro, kdaj bo more konec.

Če si dovolim ugibati: bi to lahko bilo na račun redukcije THC in podobnih vnosov? Ko sva se nazadnje pogovarjala o tem, ste me potem prepričal, da ta sklop brišem iz intervjuja, češ da ne bova slabo vplivala na vašega odraščajočega sina. No, dete je zdaj že gotovo dovolj staro, da bo lahko preneslo krajši ekskurz?

Ma veš kaj, jaz to počnem že petindvajset let in ničesar ne tajim ... Tudi alkohol imam rad, te reči mi veliko pomenijo – je pa res, da je pri vsem skupaj ključno imeti mero.

Ampak še enkrat: je tvoji zgoraj opisani kreativni odjugi botrovala tudi kaka redukcija na tej fronti?

Ne, ključ je v tem, da držiš konstanten tempo. Tempo za na dolge proge. Stanje zadetosti je super, sploh v družbi, odpre ti možgane, beseda steče tudi o rečeh, ki se jih drugače sploh ne bi lotili ...

Dobro, ampak stroka pravi, da trava na dolgi rok v nas ubija zmožnost cenjenja malih stvari, ko smo trezni.

Možno. Ampak ponavljam: treba je držati čim bolj zmeren tempo. In vsaj osebno stavim na sativo – tiste indijske, hipijevske variante, tako kot imam rad lahko rdeče vino, ker je nežno (*se ob tem počasi in uživaško poboža po obeh licih*) ... Tudi ne maram žganih pijač, ker so močne. Rad imam pivo, še posebno Unionovo pivo, ker je lahko in te vzdigne, zato jih lahko spiješ štiri ali pet, pa nisi opica.

Očitno si res skrben arhitekt svoje zadetosti. Sliši se kot zelo razumen in pameten sistem, če so seveda taki sistemi lahko pametni.

Če imaš pravi odmerek, zadeva deluje kurativno. Ampak da ne bo pomote: kajenja trave nikakor ne bi želel reklamirati. Ta stvar gotovo ni za vsakega. Meni sicer nekako pomaga lepše živeti, a jo še vseeno vidim bolj kot neko svojo hibo kot karkoli drugega. V bistvu mi je prav nerodno, ko o tem sploh govorim – to je moja intima, to je, kot bi zdaj v javnosti izobesil svoje rabljene gate ... Ne vem, ne zdi se mi zares primerno.

Pošteno. Cenim tvojo iskrenost in pogum, da si vseeno spregovoril o tem. Greva torej naprej. So te dejstva nove politične realnosti ozdravila želje po bolj političnem udeleževanju?

Ne vem, kaj točno me sprašuješ. Saj sem v življenju podpiral samo enega tipa, to je bil Janković – in ga še vedno podpiram ...

Še vedno?

Jaz ga doživljam kot v redu gospodarja, odličnega župana, ki je veliko naredil za Ljubljano. O njem si mislim vse najboljše. Vsekakor je antifašist, to je zame najpomembnejše. Ne motijo ga ne pedri ne muslimani ne invalidi – v resnici je kvečjemu nasprotno in jim zelo rad pride naproti ... S tem pošilja v svet popolnoma drugačno sliko od države, v kateri živim. Ljubljana se po tej liniji nasploh čedalje bolj odmika od vseh drugih krajev v državi. Ali pa, bolje rečeno, se oni odmikajo od nje.

Vse tiste ovadbe niso skrnhale tvoje ljubezni do ljubljanskega šerifa?

Kriminalisti so za to, da ovajajo, policisti so za to, da zapirajo, in sodišča so za to, da sodijo. In če je kdo naredil kaj narobe, bo za to pač odsedel svojo kazen. S tem da odhod v zapor ni tisto najhujše, kar se človeku lahko v življenju zgodi. Sem že imel kakega prijatelja, ki je pač šel v zapor, pa ni bil potem zaradi tega nič manj moj prijatelj kot prej. Nasprotno, tja noter sem mu prinesel čike in mu skušal pomagati s kako toplo besedo. S tem da, pozor, ne namigujem, da bi moral Janković biti v zaporu!

Ha ha, ampak namiguješ pa, da če se to zgodi, mu boš tja nesel čike?

Žal ne kadi – je pa res, da bi mogoče tam notri začel, ha ha ha.

Počasi bova morala zaključiti. Če to storiva po zgoraj začrtani trasi *Magnifico* petdesetletnik, naj te vprašam: komu ali čemu si na tej svoji sploh ne tako kratki poti najbolj hvaležen?

Ujebemti ... (pristno zbeگان) Nisem vedel, da moram biti komu hvaležen ...

Nasploh je to dejansko zelo zdravilna reč. Tako zelo, da jo zdaj zagovarja celo moderna psihiatrija ...

Moram priznati, da tega koncepta ne razumem. Hvaležen – mislim, komu? Vseišnjemu? Njegov koncept mi je neznan in nedojemljiv. Mami in očetu, da sta me naredila? Tudi to se mi zdi *nonsens*, saj ju vendar nisem prosil za to, poleg tega je trajalo par minut ... Ne ne, ta hvaležnost mi preveč smrdi po religioznosti, to ni zame.

Gospod, težko sem ponižen.

Če hočeš.

Prav, če ne s hvaležnostjo, pa zaključiva s smrtjo. Pridejo z abrahamovo štampiljko tudi kake prve prave vizije, kako bo, 'ko enkrat boš umrl'?

Prepričan sem, da je to veličasten dogodek. Predvsem si ne bi želel, da bi bil zame prežet s paniko in strahom, temveč z enim takim ekstatičnim, orgazmičnim občutkom zapuščanja. Velik vtis je name naredilo, ko sem imel možnost videti, kako mi je v Srbiji umrla babica. Umrla je tako kot ... kot indijanska skvo – ona se je *odločila*, da bo šla! Preprosto se je ulegla, da bo umrla. Na vprašanje »Kaj ti pa je?«, se je nasmehnila: »Nije mi ništa nego mrem!« In je popolnoma mirna in zadovoljna odšla. In to si jaz želim zase.

Mir?

In predvsem modrost, da bom znal smrt objeti in preprosto oditi. V bistvu si želim moči in modrosti, da bom znal smrt objeti z obema rokama in reči: »*Let's dance.*« Smrt je vsekakor enkratna izkušnja, in res ne bi rad *zajebal*, ha ha ha! ■

PRESKAKOVANJE ČASOVNIH MEJA

Ob koncu leta 2015 smo v zbirki Moderni klasiki dobili prevod zanimive knjige Jevgenija Vodolazkina, ki ne velja le za obetavnega ruskega beletrista, temveč je tudi strokovnjak za staro rusko kulturo.

MIHA JAVORNIK

V svoji disertaciji se je pod mentorstvom enega največjih ruskih mediavelistov D. Lihačova posvetil ruski paleji. Ime prihaja iz grščine – pomeni stari, starodavni – in označuje na bizantinski tradiciji temelječo razlago starozavezne zgodovine, pogosto napisano v polemčnih tonih. Znanstveno delo Vodolazkina se odraža v romanu *Laurus* in hkrati odpira vprašanje, kaj naj bi to novodobno palejno pripovedovanje imelo opraviti z današnjim svetom. Če vemo, da je s tem romanom Vodolazkin dobil tri prestižne nagrade – med njimi tudi nagrado velika knjiga za leto 2013, postaja vprašanje še bolj zanimivo.

Že samo ime Laurus (izvirno Lavr) vzbuja več konotacij. V latinski različici (za katero se je odločila prevajalka) gre za poimenovanje vrste zimzelene rastline, ki jo poznamo pod imenom lovor. V uvodu Vodolazkin zapiše, da bo osrednji lik Arsenij, vsestranski zdravilec z zelišči, za katerega je značilna redkobesednost. Arsenij (gr. moški) se uči o zdravilnih zeliščih pri svojem dedu Kristoforju in po njegovi smrti naključno sreča dekle, ki jo reši kuge, se vanjo zaljubi in spočne otroka. Ker prihaja otrok na svet brez Božjega zakramenta, skriva svojo Ustino (kakor je dekletu ime) in si ob porodu ne upa poklicati na pomoč babice. Ustina in dete umre v naročju zdravilca in Arsenij se počuti kriv. Na poznejše vprašanje častitemu Nikandru (»Mar lahko živim namesto nje?«) duhovnik odgovori: »V resno razumljenem smislu – lahko. Ljubezen je iz vaju z Ustino naredila celoto, se pravi, da je del Ustine še vedno tukaj. To si ti.«

Arsenij-moški postane Zdravnik in v drugem delu (*Knjiga odrekanja*) zdaj ne zdravi ljudi le z zdravilnimi zelišči, temveč jim pomaga v ljubezni do sočloveka in z molitvijo k Bogu. Arsenij postaja vse bolj čudodelec, pripoved pa postaja mešanica paleje in kronografa s primesmi fantastike, anekdot in nevsiljive didaktičnosti, ki v izrazu na briljanten način prehaja od sodobnega ruskega jezika k stari ruščini, cerkveni slovanščini in nazaj.

Vest Arseniju ne da, da bi živel lagodno življenje. Skrivaj odide iz mesta in na poti v neznanu mu ukradejo vse, ga pretepejo skoraj do smrti in pustijo v zmrzali. Ko ga na pol mrtvega naključno najdejo, mu privre iz ust le beseda Ustin, kar postane novo ime zanj. Ustin (lat. pravičnik) komaj okrevaja in po dolgotrajni osebnostni krizi tava od hiše do hiše ter se spreminja v blaženega norčka: ko se naposled znajde pri Veliki reki, ki vodi v Pskov, ne najde več besed. Namesto njega odgovorijo drugi: »Ne zahtevaj denarja od njega, so rekli brodarju, saj je pred tabo Božji človek, mar ne vidiš?« Ustinova pot postaja redkobesedno potovanje jurodivega, kakor Rusi imenujejo blaženega norčka oz. Božjega človeka, ki v lastnem trpljenju na prikrit način dela dobro in razgalja družbeno zlo.

Zdi se, da je srednjeveška kultura jurodivega v knjigi namerano izpostavljena, saj poleg Ustina spoznamo še dva druga blažena norčka, s tem pa dobimo potrditev, da Vodolazkin z romanom nadaljuje tradicijo jurodstva v ruski literaturi, ki

Jevgenij Vodolazkin

sega od Dostojevskega, Tolstoja in Platonova do Bulgakova in Venedikta Jerofejeva ...

Arsenij, ki večino časa molči, svoja razmišljanja venomer deli z Ustino (»Kako sem odvraten /.../ Zapustili so me Bog in ljudje /.../ Tudi meni samemu se upira moje umazano in pomodrelo telo ...«), in v trenutku, ko ugotovi, da mu je telo zmrznilo in ostaja samo še srce, začuti, da ga od znotraj začena napolnjevati toplota. K njemu pristopi »prelepi mladenič, ki je v roki držal vejo«, in v tem letu v smrt zasliši Gospodove besede: »Arsenij, sprejmi nepremagljivo življenje v vse svoje telo in očiščenje in konec svojih muk od tega surovega mraza.« Ustin/Arsenij začne spoznavati, da se dogodki v na novo podarjenem življenju »čudno razhajajo s časom in niso več odvisni od njega. Včasih so se premikali drug za drugim kot prej, včasih je bilo njihovo zaporedje nasprotno. Poredkoma so nastopali brez vsakršnega reda, brezvestno so mešali zaporedje. In čas jim ni bil kos.« Arsenij kot jurodivi/Božji človek spozna, da živi na meji med življenjem in smrtjo ...

Tudi pripovedovalec, ki suvereno preskakuje časovne meje in v pripovedi govori o različnih časovnih izsekih, kar ustvarja predstavo o različnem vedenju o dogodkih iz ruske, sovjetske in svetovne zgodovine, priča o tem, da Vodolazkin udejanja idejo nadčasovnega bratstva Nikolaja Fjodorova, začetnika kozmizma, ki v t. i. filozofiji splošnega stremjenja na prehodu iz 19. v 20. stoletje poveže splet novih (znanstvenih) odkritij z vseobčo ljubeznijo, ki bo premagala smrt, človeka pa združila v vesoljnem bratstvu sorodno čutečih zunaj vsakršnih časovnih mej.

Da je v delu *Laurus* jasno prepoznati med današnjo rusko inteligenco spet vse bolj priljubljeno idejo Fjodorova, priča tretji del z naslovom *Knjiga poti*, s katero Vodolazkin oriše življenje in delo Ambrogia Flecchie, renesančnega izobraženca in italijanskega jasnovidca prihajajočih dogodkov (očito članom vesoljnega bratstva), ki med drugim – podobno kot Nostradamus – napove vrsto dejanskih zgodovinskih oz. romaneskno-fiktivnih dogodkov: odkritje Amerike, vihar na Belem morju 1. oktobra 1865, peto obletnico trgovine Ruski lan v letu 1951, kot tudi arheološko odpravo Jurija Strojeva leta 1977 v Pskov, kjer je živel Arsenij.

Ker je Ambrogio študiral v Firencih in se po Vodolazkinu pojavi v Rusiji 1477(8), moramo to dejstvo sprejemati kot novo medbesedilno kazalko, ki bralca napoti na Maksima Greka, po rodu grškega duhovnika, ki se je šolal pri znanem dominikanskem duhovniku Savonaroli v Firencih in je na prošnjo Velikega kneza Vasilijsa III. pripotoval v rusko deželo ter pomagal pri prevodu Stare zaveze. V Vodolazkinovem romanu odide v Pskov, kjer se spoprijatelji z Arsenijem (očitno tudi bodočim članom vesoljnega bratstva) in se na željo pskovskega glavarja Gavriila (z aluzijo na Gavriila Pskovskega iz 12. stoletja, ki ga ruska pravoslavna cerkev pozna kot blagorodnega kneza Vsevoloda Pskovskega s krstnim imenom Gavriil) skupaj odpravita v sveto mesto Jeruzalem. Dlje ko potujeta, bolj se jima utrjuje prepričanje, da »čas potrebuje samo materialni svet«, saj je po mnenju Ambrogia čas prej prekletstvo kot blagoslov in ga v raji ni bilo: »Obstoj časa je pod vprašajem. Mogoče tega po sploh ni.«

Knjiga poti, ki ponovno (kot v *Knjigi odrekanja*) spominja na siže pustolovskih romanov, se sklene z Ambrogijevo smrtjo pred Jeruzalemom (po letopisnih podatkih umre Maksim Grek leta 1556 v Sergejevem posadu, kjer je danes središče ruske pravoslavne cerkve), Arsenij pa se po Vodolazkinu vrne v Rusijo sredi osemdesetih let, zdaj ne več kot jurodivi ali romar: »Njegove zdajšnje besede so zvenele s tišino, kakršna ni značilna niti za najgloblji molk.« V Pskovu ga pričaka pismo, v katerem je jurodivi Tomaž tik pred smrtjo napovedal, da čaka mesto Pskov epidemija črne smrti, ki jo bo pomagal preprečiti Božji služabnik Arsenij, nato pa se bo odpravil v samostan svetega Kirila. Vse zapisano se uresniči (jurodivi Tomaž je novi član bratstva), Arsenij pomaga zdraviti kugo nato pa se odpravi v samostan, kjer ga sprejme častiti Innokentij. Na Arsenijevo vprašanje, ali je res, da ga je že srečal pred Jeruzalemom, Innokentij odgovori, da je to čisto mogoče (četrti člen bratstva): »Ni stvar ljudi, da bi poznali čase in roke /.../ ko pa mora biti sleherni kristjan ob vsaki uri pripravljen na konec.« In Innokentij, ki z aluzijo na čudodelca Innokentija, prvega irkutskega škofa z začetka 18. stoletja, ima novo ime na Arsenija. Postane Ambrozij (iz. gr. nesmrtni) v spomin na svetega Ambrozija Milanskega, ki je bil po zgodovinskih virih predan varuh krščanstva pred heretiki in v 4. stoletju izbran za enega prvih italijanskih škofov.

Arsenij/Ambrozij (ime, ki na simbolni ravni označuje poglobljanje samega sebe v duševni svet) ne prekine dialogov z Ustino. V teh nikoli končanih pogovorih z umrlo ljubeznijo – kar spominja na žanr menipeje (gre za novo obliko medbesedilne navezave) *Potovanje v zagrobno življenje oz. Pogovore v carstvu mrtvih* starogrškega avtorja Lukiana – Ambrozij ugotovi, da se čas »ne premika več naprej, ampak kroži, saj krožijo tudi dogodki, s katerimi je nasičen«. Da je krogotok sklenjen, priča srečanje z 'novo Ustino', z nosečo deklico Anastasijo, ki se zateče k njemu po pomoč kot nekoč njegova ljubezen. Da bi obvaroval njeno življenje in nezakonskega otroka, vzame očetovstvo nase, in ko se izkaže, da je to naredil iz usmiljenja in sočutja, postane v očeh ljudstva skorajda sveti človek. Redkobesedni Arsenij/Ustin/Ambrozij, ki je dolgo »spoznaval svet in nakopičil sem ga v sebi toliko, da ga lahko spoznavam znotraj sebe«, si na starost izbere osamo, ki so je v pravoslavnem meništvu deležni le redki. Po prejetju *velike shime* se človek odpove vsemu posvetnemu in postane puščavnik. Ambrozij postane Laurus, ki menihe zaveže k izpolnitvi zadnje želje ob smrti: da razčetrerijo njegovo telo. A Laurus zdaj ni le opomin, da je treba vse materialno raztelesiti, ni le prisposoba za lovor, temveč tudi aluzija na lavro, kakor se v pravoslavju imenujejo največji moški samostani.

Po večdnevem tavanju si Laurus izbere votlino, za katero se izkaže, da je nedaleč od domovanja njegovega deda – zdravilca Kristoforja, kjer je preživljal življenje kot deček in kjer neke strupene zime v bedi in pomanjkanju tudi umre fizične smrti ter mu izpolni zadnjo željo ... ■

JEVGENIJ VODOLAZKIN
Laurus
 PREVOD LIJANA DEJAK
 SPREMNA BESEDA
 NEŽA ZAJC
 CANKARJEVA ZALOŽBA
 ZBIRKA MODERNI KLASIKI
 LJUBLJANA 2015,
 306 STR., 34,96 €

● ● ● KNJIGA

Vodilni motiv

MIRANA LIKAR: **Glasovi**. Modrijan (zbirka Bralec), Ljubljana 2015, 175 str., 13,90 €

V zadnjih mesecih je v slovenskem prostoru opaziti posebno zgostitev novih kratkoproznih naslovov: pet prvencev (Anja Mugerli, Agata Tomažič, Leonora Flis, Jure Jakob in Jasmin B. Freljih), Manka Kremenšek Križman s tretjo zbirko, enako tudi *Glasovi* Mirane Likar prihajajo kot njena tretja kratkoprozna knjiga. Zvrst je v *crescendu*.

Glasovi se med njimi oglašajo s podobno intenzivnostjo: šepetajo, cvilijo, stokajo, pojejo, rjovejo, vzdihujejo, obnemijo, čebļajo, vpijejo, nergajo, rotijo, zapeljujejo, se ponašajo, se izpovedujejo, prihajajo od blizu in daleč, iz vasi, še pogosteje velikega mesta. Vsak nosi svoj mikrokozmos, svojo zgodbo, ki v usodo protagonista pokuka nekoliko drugače, v razmere prodira po drugem kanalu. In v naboru pripovednih tehnik in njihovem obvladovanju se avtorica izkaže (ali bolje, vnovič potrdi) za pravo akrobatko. Enkrat se zgodba skoraj v celoti razvija v dvogovoru, drugič v obliki osebne izpovedi, notranjega monologa, tretjič z vloženo zgodbo, enkrat spregovori v prvi osebi ednine ali množine, drugič v tretji osebi, tretjič se glasovi prepletajo ... Pripoved se tu kot reka izteče v morje, tam prekopicne in pristane na glavi, spet druge ostane nedorečena, prekinjena pred vrhuncem. Zgodbe nikoli ne napovedujejo svojega konca, ni jih mogoče odklepati z istim bralnim ključem.

Raznoliki so tudi liki: spoznamo tranzicijsko upokojenko iz Istre, ki si dodaten, za preživetje nujen kruh služi kot badanta (negovalka) v Trstu; v dunajski Albertini srečamo žensko, ki se sooča s svojo spolno zlorabo; spet drugje v življenje obudi zgodbo zatrtega umetnika; neposredno se izpoveduje nadobudni neonacist; vstopimo v misli mlade študentke, hlepeče po ljubezni; priča smo blodnjam narkomanke v zaporu ali neposrednosti umirajoče ženske. A zgodbe veliko bolj kot na monumentalne portrete spominjajo na pobiliske v trenutek življenja, ki sproži reminiscenco ali se izkaže kot odločilen v preteklem ali nadaljnjem razvoju dogodkov.

Toliko kot je v zgodbah stvarnosti, logičnosti, vsakodnevnosti, smiselnosti, toliko je na drugi strani tehtnice tudi iracionalnega, nezavednega, arhetipskega, fantazmagoričnega, nočnega, sanjskega, nesmiselnega. Primer pripovedovalskega uravnoteženja obeh polov je zgodba *Mačke*, v kateri se k razlagi stvarnih dejstev pritaknejo božji zakoni, nevidne sile, ki uravnavajo svet. Z

vsakokratnim balansiranjem med zavednimi in nezavednimi silnicami – ki kot vrvi, napete prek zgodbenega prepada, čakajo na svoje vrhovodce – njihovi protagonisti vznemirjajo, izzivajo, se v svoji vsakdanjosti vzpostavljajo kot zanimanja vredne osebe, njihovi vsakdanjiki pa kot bogato pripovedno gradivo. Nezavedno, arhetipsko je v zgodbah, kot v življenju, zamaskirano, le vztrajno brbota pod površjem in dirigira vsakdan. Tudi tiste zgodbe, ki sprva delujejo motivno klišejsko, kakršno je denimo razglabljanje o propadlem razmerju (*Sui Generis*) ali bentenje nad moderno umetnostjo (*Otvoritev*) oziroma vzdihovanje nad svojo ljubezensko bedo (*Rembrandtov objem*), ob koncu presenetijo in jim je zaradi tega hipoma odpuščen zlajnanost motiva. *Glasovi* nenehno iščejo vsak svojo, čim bolj čisto frekvenco, da v polnosti izpovejo drobno resnico trenutka, spoznanje. Posebej posrečeno se to primeri v zgodbi *Nedolžnost* ali skorajda noveli *Sicilija ali Elí, elí,*

FOTO MATEJ DRUŽNIK

lemá sabahtáni? in že omenjenih *Mačkah*, pa tudi zadnji zgodbi *Čigav je strah?*.

Čeprav so zgodbe in glasovi napaberkovani od povsod, kot celota učinkujejo kot izbran družbeni prerez, iz katerega mezijo solze, sokrvica in gnojni izcedki naše večkulturne stvarnosti. Na eni strani se globljemu uvidu razpirajo povsem običajni pojavi, kot so ljubezenska razmerja, soočanje z ločenostjo od otroka, umiranjem, gmotnim preživetjem, večkulturnostjo, na drugi pa bralec zre v svet skozi patološko poklino: odvisnost, fobija, duševno neravnovesje, nasilje, spolne in druge sprevrženosti. Zgodbe bi bilo mogoče brati tudi na način družbene, socialne, politične kritike, a bi jih težko označili kot angažirane. Kritika ni v ospredju, sploh pa ni tako transparentna ali zgoščena, kot smo pred kratkim brali v *Vzporednih svetovih* Manke Kremenšek Križman, pojavi se kot dobrodošel stranski učinek.

Skrivnost pripovedništva Mirane Likar poleg omenjenega ravnotežja med racionalnim in iracionalnim tiči odmerjenem upovedovanju, v raznoteri pisavi, spretnem uravnavanju ritma in občasnem barvanju mestoma povsem povprečnega pripovedovalčevega glasu. Koloriranje ni ekscenčno, avtoritarno, temveč se pojavi kot okrasek, trilček. Na primer: »Izgine tudi Rudi. Naseli se v deželi Baje.« Oziroma »/.../ skušamo umiriti opico, ki v naših glavah igra na činele, da bi v miru preverili drobni tisk na pogodbah, ki jih imamo z bogom Nepričakovanorazbitihšip«. *Glasovi* v kontekstu najnovejše kratkoprozne produkcije niso le zvočni okrasek, ampak vodilni motiv.

DIANA PUNGERŠIČ

● ● ● KNJIGA

Lepa duša

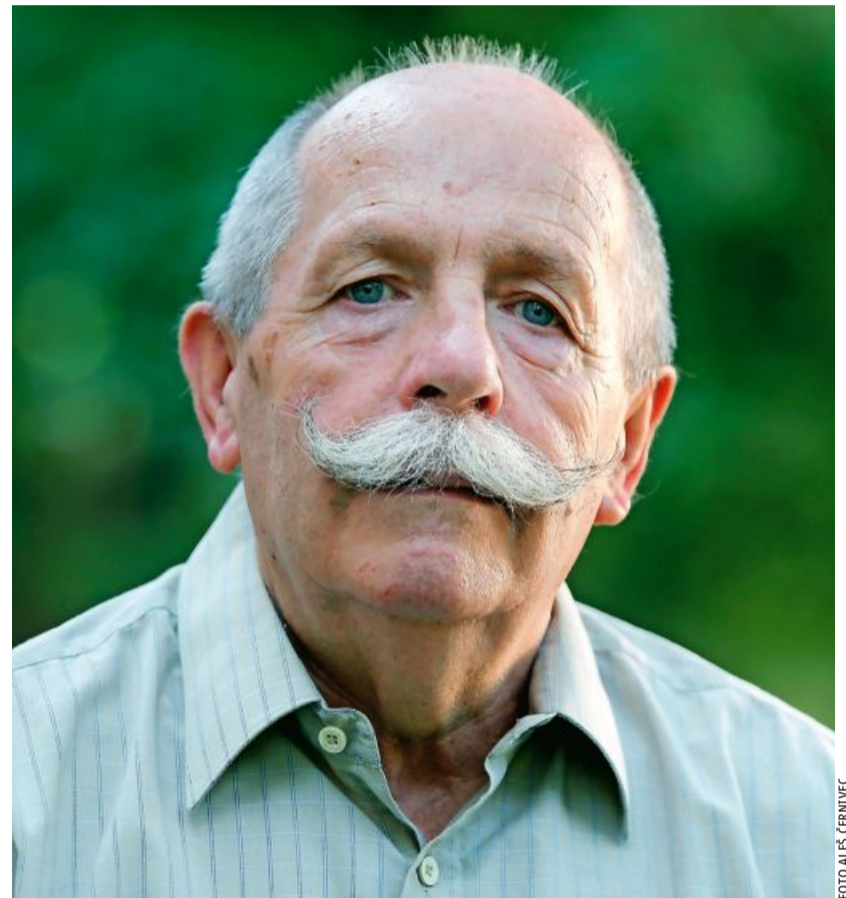
MILAN DEKLEVA: **Telo iz črk. Roman o Almi**. Ilustracije Anja Šlibar. Cankarjeva založba, Ljubljana 2015, 181 str., 22,95 €

FOTO ALES ČERNVEČ

Milan Dekleva se je v svojih romanih že spopadel z znanimi osebnostmi iz sveta umetnosti, s Tomažem Pengovom v *Pimlicu* in Slavkom Grumom v *Zmagoslavju podgan*. V najnovejšem proznem delu *Telo iz črk* ga navdihuje slovensko avstrijska popotnica in književnica Alma Karlin (1889–1950). Besedilo dopolnjujejo in se z njim spogledujejo izzivalne črno-bele skice Anje Šlibar. So vpadljive in provokativne, toda tak je tudi pisateljev poetični izraz.

V svoji *Etimologiji pozabe* (2012), abecedniku poetičnih besed, je Dekleva geslo »Čevlji« začel z opisom: »Čevljev ne moremo ločiti od poti. Čevlji, ki stojijo za vrati, nas kličejo na pot. In pot je – ne le v budizmu, tudi v eksistencializmu – simbol življenja.« Brez dvoma se je literarne upodobitve Almine duše – ne pa njenega življenja, dela ali popotovanj – pisatelj lotil, ker jo je gnalo na pot in ker je ljubila besede, oboje pa je bilo zanjo eno z življenjem. Alma je avtorju blizu še po nekaterih življenjskih nazorih, humanistični naravnosti in zanimanju za vzhodnjaške filozofije. Ta senzibilna, močna in pokončna ženska pa mu zraven služi kot zgled, ki ga lahko postavi v opozicijo ne le tedanjemu, ampak tudi današnjemu surovemu svetu. Z njeno držo je med vrsticami komentiral naše aktualno družbeno stanje. To je storil nevsiljivo in znotraj umetniške govornice, vseeno pa je bila potrebna določena žrtev: Alma učinkuje nekoliko idealizirano.

V *Telesu iz črk* ogrodje tvorijo štiri biografsko utemeljene epizode, ki junakinjo predstavljajo z različnih zornih kotov: tretjeosebno, prvoosebno, drugoosebno in prek pogovora o njej. Srečamo jo sredi siromašnega življenja v Londonu, kjer študira in poučuje jezike, dokler je prva svetovna vojna ne prisili v odhod na Norveško, saj je kot Avstrijka v Angliji izgubila sobo in službo. Po koncu vojne dela v lastni jezikovni šoli v domačem Celju in tako privarčuje denar za dolgo potovanje po svetu, ki ga spremljamo le delno, prek Trsta in Genove v Peru, in ki prinese marsikatero razočaranje. Sledijo burna leta druge svetovne vojne, ki jih Alma, zdaj že priljubljena in celo predlagana za Nobelovo nagrado, deloma preživi za zapahi, deloma pa s svojo predano partnerico Theo, ki to epizodo razgrinja skozi svoje oči, kot bi Almi, prepolna spominov, pisala pismo. Kot epilog služi dialog med sekretarjem in profesorjem, partizanoma v Beli krajini, ki skušata vsak na svoj način določiti Almino usodo.

Tretjeosebni in prvoosebni pripovedovalec sta z Almo večinoma zlita v eno in jo spremljata v njeni neposredni sedanosti, tu in tam pa se zgodi neprijeten odmik, ko pripovedovalec zre nanjo iz daljave z vso vednostjo. Sicer pa avtorju lovljenje občutljivega ravnovesja med doživetimi podrobnostmi Almine vsakdanjosti in splošnimi zgodovinskimi dejstvi o njenem življenju večinoma kar uspeva. Nekateri stvari ostanejo nedorečene, večji del pripovedi pa kljub vsemu s tesno prepletenostjo bogate motivike in metaforike učinkovito izrazi tisto bistveno: izrednost junakinjine etične drže, njenih lepih občutij in pogumnih dejanj.

Podnaslov *Roman o Almi* nas nagovarja, naj tekst beremo kot roman, toda v tem primeru bi od njega pričakovali več pripovednega zamaha, konkretnih podrobnosti in širine. Če pa ga beremo kot nekakšno meditativno »pesem« o lepi duši, kot nekaj, kar zahteva predvsem branje v tišini in globoki premislek, potem smo potešeni. Kajti sporočilo, ki ga povzema naslednji navedek, nas doseže: »Rada bi bila dobra pisateljica, reče. Za svet, ki ga vedno bolj zastrupljamo, obstaja le eno zdravilo, božansko plemenita umetniška govornica.« **TINA VRŠČAJ**

Zadrega iz druge roke

Danes je med nami verjetno težko najti človeka, ki si ne bi ogledal znamenitega posnetka iz oddaje *U zdrav mozak*, v katerem hrvaški komik Davor Jurković po telefonu kramlja z dr. Mirom Cerarjem, izdajajoč se za svežega hrvaškega mandatarja Tihomirja Oreškovića. Osebnost mi bilo morda ljubše, če bi se mu lahko izognila. V meni je namreč bolj kot karkoli drugega vzbudil veliko grozo.

Oseba, ki jo bo zgodovina pomnila kot Casey L., je 14. decembra 2007 v *Urban Dictionary*, priljubljeno zbirno mesto spletnega izrazoslovja, prispevala vnos, ki v izvirniku sliši na ime »secondhand embarrassment«, kar bi bilo v prevodu verjetno slišati kot »zadrega iz druge roke«. »Osebna zadrega, ki jo čutimo na račun in za drugega (prijatelja, družinskega člana ali popolnega neznanca), ki se je osmešil. Oseba, ki izkuša zadrego iz druge roke, se počuti, kot da bi dejanje, ki zadrego povzroča, izvajala sama, s čimer se dejansko postavlja v kožo drugega.« Gre torej za občutek pretiranega vživljanja, ki nam onemogoča, da bi na blamažo drugega zrla privoščljivo. Vsaka javna sramota, na katero naletimo, nas namreč opozarja, kako radi bi, da bi nas drugi obravnavali prizanesljivo, ko bomo na vrsto prišli sami.

CERAR JE V NEKAJMINUTNEM POMENKU Z LAŽNIM OREŠKOVIĆEM POKAZAL TAKO MALO DISKURZIVNE MOČI, DA JE BILO KAR BOLEČE. POSLUŠALEC JE ZLAHKA DOBIL VTIS, DA SE CERAR POGOVARJA Z NEKOM, KI JE STRUKTURNO POSTAVLJEN VIŠJE. VEČINOMA JE PONAVALJAL NJEGOVE FRAZE, PUSTIL SE JE PREKINJATI, NIT POGOVORA JE SOGOVORNIKU SCELA PREPUSTIL, DOLGO MOLČAL IN PRIVOLIL V PRAVZAPRAV VSAK PREDLOG, KI MU JE BIL PONUJEN. ZA ILUSTRACIJO LAHKO SPOMNIMO SAMO NA TO, KAKO VDANO JE BIL PRIPRAVLJEN PONOVI POSLOVILNI »PEACE. LJUBAV. BOK.«.

Še danes pomnim neki čisto naključen zimski dan, ko sem na svojem tradicionalnem sprehodu čez Rožnik frazo slišala prvič, navrženo iz ust dekleta, ki je svojemu spremljevalcu želelo razložiti, kaj je čutilo ob pogledu na svojo prijateljico, ki si je v rahlo okajenem stanju očitno privoščila nekaj nerodnih trenutkov, ki so jo naslednjega dne bržkone nagradili z izdatno dozo moralnega mačka. Ta, za moje življenje sicer povsem postranski dogodek mi je v spominu ostal zato, ker je bila prestrežena fraza zame velika jezikovna pridobitev. Gre namreč za čustvo, ki ga osebno izkušam tako pogosto, da bi bila velika škoda, če bi ga morala vsakič znova opisovati, namesto da bi ga poimenovala.

Komedije, na primer, so v meni od nekdaj zbujele veliko nelagodje, zvezano s tesnobo. Predvsem, kadar so središčile okoli zapleta, v katerem je neka oseba storila nekaj problematičnega, potem uperila vse svoje življenjske napore v to, da bi storjeno prikrija, na koncu pa (običajno ravno zaradi svojega nečloveškega napora, uperjenega v

KATJA PERAT

napačno razreševanje nastale situacije) naletela na vesplošen posmeh. S še hujšo tesnobo so se javljale skrite kamere. Vsi tisti ubogi, nič hudega sluteči ljudje, ki niso imeli nobene osnove za to, da bi pomislili, da jih nekdo naklepno vleče za nos. A ne nazadnje je vseeno – nekateri, ki zatavajo v tovrstne mučne situacije, so pri vsem skupaj povsem nedolžni, nekateri so si krivi sami. V vsakem primeru je težko gledati nekoga, ki se muči. Težko je uživati v pogledu na nekoga, ki je obsojen na posmeh. In res je, v tem je nekaj komičnega. A zgolj zato, ker se smeh rad pojavlja kot zvesti spremljevalec nemoči. Ko usahne vsakršno upanje, nastopi komedija. Nadaljevalka tragedije z drugimi sredstvi.

In kakšno vlogo v tej zgodbi o občutkih igra Cerarjev pogovor z lažnim Oreškovičem? Ko ga poslušamo, lahko obžalujemo več stvari. Lahko obžalujemo, da v premierjevem kabinetu ni bilo nikogar, ki bi prepoznal potegavščino. Da premier sam ni zmoževal oceniti, da glas na drugi strani zveze ni bil pravi. Da ni prišlo do točke, kjer bi se mu pomenek o meddržavnem združevanju in piščančjem mesu zazdel za pogovor med visokimi državniki nekoliko nepričakovan. Njegovo nedovršeno hrvaščino. A najbolj od vsega lahko obžalujemo to, da je ta drobna telefonska skica do skrajnosti izostrila eno izmed Cerarjevih karakternih črt, ki so glede na kontekst (pri čemer je kontekst ta, da govorimo o slovenskem premierju) resnično vsega obžalovanja vredne: submisivnost. Cerar je v nekajminutnem pomenku pokazal tako malo diskurzivne moči, da je bilo kar boleče. Poslušalec je zlahka dobil vtis, da se Cerar pogovarja z nekom, ki je strukturno postavljen višje. Večinoma je ponavljal njegove fraze, pustil se je prekinjati, nit pogovora je sogovorniku scela prepustil, dolgo molčal in privolil v pravzaprav vsak predlog, ki mu je bil ponujen. Za ilustracijo lahko spomnimo samo na to, kako vdano je bil pripravljen ponoviti poslovilni »Peace. Ljubav. Bok.«.

To je zaskrbljujoče, ker odpira okno v svet Cerarjeve komunikacije. In če gre iz malega sklepati na veliko in Cerar z vsemi komunicira, kot je komuniciral z Jurkovićem, imamo opraviti s človekom, od katerega bomo zaman pričakovali odločnost na mestih, kjer bi bila ta nujno potrebna. Predvsem v časih, ko konservativne sile že odprto razmišljajo o ustanovitvi svojih paravojaških enot.

A kot da vse skupaj še ne bi bilo dovolj, smo s premierjeve strani v paketu s to epizodo prejeli še en skeč. Le da tokrat ni bilo zlohote drugega, ki bi ga na skrivaj kanil spraviti v nelagoden položaj, tokrat je za vse skupaj poskrbel kar Cerar sam, ko se je na tiskovni konferenci pojavil z napisom: »Slovenec sem. Ne jamram, iščem rešitve.«

Ozadje poznamo: Cerarjev finančni minister Mramor se je znašel v aferi zaradi dodatka za stalno pripravljenost in ostal minister. Cerar, ki so mu oblast prinesla zagotavljanja, da z njegovo ero tudi k nam končno prihajata vladavina prava in pravičnost, je svojo pravno in pravično vprašljivo odločitev poskušal ubraniti s tezo, da bi bilo rušiti (njegovo) vlado v teh kriznih časih neodgovorno in da se zato ne kaže pretirano pritoževati zaradi malenkosti (!), temveč zavihati rokave in poprijeti za delo.

To je bilo subliminalno sporočilo Cerarjevega listka. Odpustite nam naše pomanjkljivosti in se ne vtikajte preveč, ker dobro veste, kaj vas čaka, če nas boste zrušili. Ste dobro premislili? Razmislite še enkrat.

In ta pomislek v nekem smislu vzdrži. A ne bi smel. Državlani imamo vso pravico, da od svojega premierja zahtevamo več kot to, da je oseba a namesto osebe b in da si zato za podobne cilje prizadeva z malo milejšimi sredstvi. Predvsem kadar govorimo o človeku, ki je ves svoj socialni kapital črpal iz tega, da zmore bolje. Nihče ni rekel, da je enostavno. Zelo zapleteno je in z desetletji ne postaja nič lažje. A to ne pomeni, da moramo sprejeti in razumeti vse.

Skoraj prepričana sem, da Cerar to ve. Sicer si namreč ne znam razložiti, kaj bi ga lahko pripeljalo tako nizko, da bi naokrog hodil s plonklisti za svojo identiteto. Gesta z napisom je morala biti, vsaj v mojih očeh, namreč gesta globokega obupa in resne nemoči, kjer vsakršno dostojanstvo postane komoditeta, ki si je v imenu golega preživetja ne moremo več privoščiti. Kot bi rekli v nanizanki *Will in Grace* – smešno je bilo, ker je bilo žalostno. ■

pogledi

naslednja številka izide
10. februarja 2016

NAROČILA
IN DODATNE
INFORMACIJE:

080 11 99, 01 47 37 600,

www.pogledi.si ali narocnine@delo.si